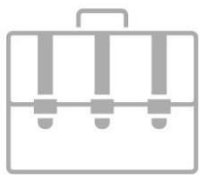

לשון לבגרות

2 יחידות לימוד

נשוא

נושא

מושא

לוואי

הקדמה כללית:

ספר התרגילים של גול הוא פרי שנות ניסיון רבות בהוראת חומרי הלימוד ובהגשה לבחינות הבגרות בלשון.

שאלות תלמידים וטעויות נפוצות הולידו את הרצון להאיר את הדרך הנכונה לעומדים להיבחן במקצוע חשוב זה.

הספר מסודר לפי הפרקים התואמים את תכנית הלימודים הנוכחית של משרד החינוך ומכיל את כל חומר הלימוד הנדרש.

הניסיון מלמד כי לתרגול בקורס זה חשיבות יוצאת דופן, ולכן ספר זה בולט בהיקפו ובמגוון התרגילים המופיעים בו.

הפתרונות מוגשים בסרטוני וידאו המלווים בהסבר קולי, כך שאתם רואים את התהליכים בצורה מובנית, שיטתית ופשוטה, ממש כפי שנעשה בשיעור פרטי. הפתרון המלא של השאלה מכוון ומוביל לדרך חשיבה נכונה בפתרון שאלות דומות.

תקוותנו היא שספר זה ישמש מורה-דרך לכם התלמידים ויוביל אתכם להצלחה.

בהצלחה!

צוות האתר גול

תוכן העניינים:

הקדמה כללית:	2
שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת. פרק 4: מערכת הצורות	
מושגים במערכת הצורות	11
חלקי הדיבור:	11
מושגי בסיס:	11
חוקי חלקי הדיבור:	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
הפועל – מושגים בסיסיים:	11
מושגי בסיס:	11
זמן:	11
גוף:	12
שורש:	12
בניין:	13
תרגיל 1:	17
תרגיל 2:	19
תרגיל 3:	22
תרגיל 4:	23
שם העצם – מושגים בסיסיים:	14
מושגי בסיס:	14
חוקי שם העצם:	14
סימני הניקוד – 5 התנועות:	15
מושגי בסיס:	15
סימני ניקוד נוספים:	16
הפועל – הבניינים	24
שבעת הבניינים:	24
מושגי בסיס:	24

חוקי שבעת הבניינים :	24
זיהוי בניין שלב 1 - שלושת העדים :	26
חוקי זיהוי בניין (שלב 1) :	27
הקמע לזיהוי בניין :	28
חוק U צליל הברזל :	28
תרגיל 1 :	29
זיהוי בניין שלב 2 – הנוסחה :	34
נוסחת שלושת העדים :	34
תרגיל 2 :	35
שיר שלושת העדים – לזיכרון :	39
במנגינת "מפי א-ל" (שמחת תורה) :	39
זיהוי בניין - דגמי פעל והתפעל :	39
חוקי זיהוי בנייני פעל והתפעל :	39
תרגיל 3 :	41
הבחנה בין בניינים תאומים :	44
חוקי ההבחנה בין בניינים תאומים (פיעל-פעל, הפעיל הפעל) :	44
תרגיל 4 :	45
זיהוי בניין - מילים קשות :	47
חוקי זיהוי הבניין של מילים קשות :	47
תרגיל 5 :	48
תרגיל 6 :	51
תרגיל 7 :	54
תרגיל 8 :	63
שורש וגזרה של פעלים ושמות עצם..... 68	
זיהוי שורש בשיטת שלושת העדים :	68
מושגי בסיס :	68
חוקי זיהוי שורש :	68

הסרת אותיות הבניינים :	70
חוקי הסרת אותיות הבניינים :	70
מקרים שבהם הת' נשארת	70
תרגיל 1 :	71
תרגיל 2 :	74
מהי גזרה?	77
מושג בסיס :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
הגזרות :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
מושגי בסיס :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
שמות נוספים לגזרות	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
זיהוי גזרה :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
חוקי זיהוי גזרה :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 3 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 4 :	77
שורשים מורכבים :	84
חוקי השורשים המורכבים :	84
תרגיל 5 :	85
איתור האות הנעלמת :	89
מושגי בסיס :	89
חוקי איתור האות הנעלמת :	89
הושיב, השיב, השיב	90
תרגיל 6 :	91
הופעל המבולבל :	93
חוקי זיהוי השורש בבניין הופעל :	93
תרגיל 7 :	93
דגם אחת ושתיים :	95
חוקי דגם "אחת ושתיים" :	95
תרגיל 8 :	95

תרגיל 9 :	97
תרגיל 10 :	99
מילים זהות עם ניתוח שונה	100
חוקי ניתוח מילים זהות עם שורש שונה :	100
תרגיל 11 :	101
תרגיל 12 :	102
מילים הנוטות על דרך השלמים	104
שורשים ספציפיים	104
שמות עצם מאתגרים - שיטת מנת תה	106
תרגיל 13 :	106
תרגיל 14 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
אותיות שורש ואותיות מוספיות	106
מושגי בסיס :	106
חוקי זיהוי אותיות שורש ואותיות מוספיות :	107
תרגיל 15 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 16 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תפקידים נוספים של אותיות במילה	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 17 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
שם העצם – דרכי התצורה :	111
דרכי התצורה	111
מושגי בסיס :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
חוקי דרכי התצורה :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
שיטת פתרון שאלה בדרכי התצורה	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
הבדלה בין שורש ומשקל לבסיס וצורן סופי – מתקדם מוגדרת.	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת. חוקי הבדלה מתקדמים בין שורש ומשקל לבסיס וצורן סופי :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
אינה מוגדרת.	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 1 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
עבודה עם צורת היסוד	116

תרגיל 2 :	116
תרגיל 3 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
דרך התצורה של מלים ספציפיות	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
חוקי דרך התצורה של מילים ספציפיות :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 4 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
119 שם העצם – משקלים :	
המשקלים	119
מושגי בסיס :	119
זיהוי משקל – בסיס	119
חוקי זיהוי משקל :	119
תרגיל 1 :	120
תרגיל 2 :	120
זיהוי משקל - ניקוד משתנה	121
חוקי זיהוי המשקל במצב של ניקוד משתנה :	121
זיהוי משקל - גזרת המרובעים	121
חוקי זיהוי המשקל בגזרת המרובעים :	121
זיהוי משקל - אותיות חסרות	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
זיהוי משקל - אותיות מתחלפות	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
זיהוי משקל – סיכום	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 3 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
מילים דומות, משקלים שונים	125
חוקי זיהוי המשקל של מילים דומות :	125
תרגיל 4 :	125
תרגיל 5 :	127
משקלים השייכים לגזרות מסוימות	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
חוקי המשקלים השייכים לגזרות מסוימות :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 6 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
שמות עצם בעלי בניין	128

מושגי בסיס :	128
חוקי זיהוי בניין של שמות עצם :	128
תרגיל 7 :	128
שמות הפעולה	129
חוקי זיהוי שמות הפעולה ובנייניהם	129
שמות הפעולה – שינון	130
תרגיל 8 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 9 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 10 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
זיהוי חלק הדיבור של צורת הבינוני	132
מושגי בסיס :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
חוקי צורת הבינוני :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 11 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 12 :	152
134 שם העצם – משמעויות המשקלים והצורנים הסופיים :	
משמעויות המשקלים והצורנים הסופיים	134
9 המשמעויות העיקריות	134
משמעויות נוספות :	137
תרגיל 1 :	138
תרגיל 2 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 3 :	139
תרגיל 4 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
צורן גזירה וצורן נטייה	140
מושגי בסיס :	140
חוקי צורן הגזירה וצורן הנטייה :	140
תרגיל 5 :	141
תרגיל 6 :	142
פירוט היווצרות המילה	144

חוקי פירוט דרך היווצרות המילה :	144
תרגיל 8 :	146
יצירת מילים לפי הנחיות 147	
יצירת פעלים לפי הנחיות - גוף וזמן	154
חוקי יצירת מילים לפי הנחיות :	154
צורת הציווי	21
מושגי בסיס :	21
חוקי צורת הציווי	21
תרגיל 1 :	155
יצירת פעלים לפי הנחיות – שורש ובניין	155
תהליך יצירת פועל משורש ומבניין נתונים :	155
תרגיל 2 :	156
יצירת שמות עצם לפי הנחיות – שורש ומשקל	157
תהליך יצירת שם עצם משורש וממשקל נתונים :	157
תרגיל 3	158
תהליך יצירת מילים משורש ובניין נתונים – בגזרות :	159
תרגיל 4	160
תרגיל 5	161
תרגיל 6 :	162
תרגיל 7	162
תרגיל 8	164
תרגיל 9 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
יצירת פועל מאותו שורש בבניין אחר :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 10 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תקינות במערכת הצורות: 169	
הדרישות בפרק התקינות	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 1 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
גזרת לי"ה בצורת זכר יחיד	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

תרגיל 2 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
סיומת אֵאי לעומת סיומת אָי	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 3 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
צורת מדבר עתיד	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
תרגיל 4 :	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
נספחים – מערכת הצורות	170
צורות הבינוני	171
משקלים בולטים	172
משקלים נוספים	173
משמעויות הצורנים (בדרך התצורה בסיס+צורן)	174
שמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי שכדאי להכיר :	175
נספחים – מערכת הצורות	175
צורות הבינוני	177
משקלים בולטים	178
משקלים נוספים	179
משמעויות הצורנים (בדרך התצורה בסיס+צורן)	180
שמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי שכדאי להכיר :	181

מושגים במערכת הצורות

חלקי הדיבור:

מושגי בסיס:

חלקי הדיבור: המילים בעלות המשמעות מתחלקות ל-3 קבוצות עיקריות: פעלים, תארים ושמות עצם. קבוצות אלו נקראות חלקי הדיבור.

פועל: מילה המספרת על פעולה: **החתול קפץ**.

תואר: מילה המציינת מאפיין מסוים של דבר כלשהו: **חתול שמן**.

שם עצם: מילה שהיא שמו של הדבר עצמו: **חתול**.

הפועל – מושגים בסיסיים:

מושגי בסיס:

כל פועל מכיל בתוכו מידע לגבי השורש, הבניין, הגוף והזמן.

זמן:

זמן נקרא לעיתים גם זמן/דרך. רכיב הזמן/דרך בפועל מציין את הזמן שבו נעשתה הפעולה או שימושים שונים של הפועל שאינם על ציר הזמן.

יש 5 צורות של זמן/דרך:

זמן/דרך	משמעות	דוגמה
עבר	אתמול	זרק
הווה (בינוני)	עכשיו	זורק
עתיד	מחר	יזרוק
ציווי	בקשה/דרישה	זרוק!
שם פועל	ל...	לזרוק

יש צורה נוספת שקשורה לפועל אך נחשבת שם עצם לכל דבר ועניין:

שם פעולה	פעולת ...	זריקה
----------	-----------	-------

גוף:

גוף משמעותו – על מי מדבר הפועל: אני, אתה, הוא וכו'.
לגופים יש שמות מיוחדים.

למשל: זרקתי – אני זרקתי – גוף מדבר.

זרקנו – אנחנו זרקנו – גוף מדברים.

זרקתם – אתם זרקתם – גוף נוכחים.

זרקה – היא זרקה – גוף נסתרת.

שורש:

עיקר המשמעות של הפועל נעוצה בשורש שלו.

השורש מכיל שלוש אותיות או ארבע והוא נכתב כך:

י-ש-ב, ז-ר-ק, פ-ר-ס-מ.

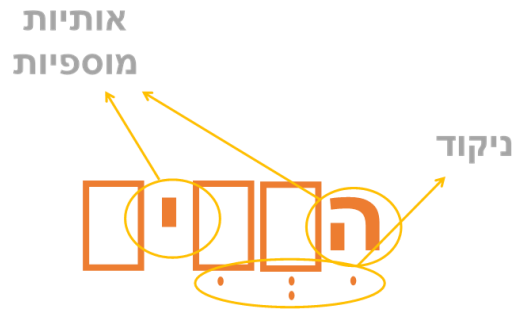
השורשים בשפה העברית מחולקים לקבוצות, ולכל קבוצה מספר כללים משלה.

כל קבוצה כזאת נקראת גִּזְרָה. בסך הכול יש בשפה העברית 10 גזרות. במיקוד השנה יש 7 גזרות.

למשל: גזרת השלמים כוללת את כל השורשים שבהם 3 אותיות שורש שרואים וגם שומעים (ח-ש-ב). גזרת המרובעים כוללת את כל השורשים שבהם 4 אותיות שורש (פ-ר-ס-מ).

בניין:

הבניין הוא תבנית בסיסית שלתוכה יוצקים את השורש כדי ליצור מילה של ממש.
בניין מורכב משני רכיבים: ניקוד ואותיות מוספיות.

שבעת הבניינים: שבע תבניות עיקריות שיוצרות פעלים.
משמעויות הבניינים: יש בניינים פעילים, שמספרים על מבצע הפעולה, ויש בניינים סבילים, שמספרים על מקבל הפעולה.

משמעות פעילה	משמעות סבילה
קל (פעל): גמר	נפעל: נגמר
פיעל: קישט	פועל: קשט
הפעיל: הגדיר	הפעל: הגדר
התפעל: התקשט	

שם העצם – מושגים בסיסיים:

מושגי בסיס:

דרכי התצורה של שמות העצם: שמות העצם נוצרים במגוון דרכים בניגוד לפעלים שנוצרים באופן אחיד. דרכים אלו מכונות "דרכי התצורה של שם העצם".
יש 2 דרכי תצורה עיקריות: שורש ומשקל, ובסיס וצורן סופי.
משקל: תבנית שלתוכה יוצקים שורשים על מנת לקבל שמות עצם.
נ-ה-ג +משקל מְקַטֵּל = מנהג.
צורן סופי: סיומת שמוסיפים לשם עצם קיים על מנת לקבל שם עצם חדש. **ספרד + ית = ספרדית.**

חוקי שם העצם:

- (1) לשמות העצם לעולם אין זמן וגוף, אך לעתים קרובות יש להם שורש. לשמות עצם מסוימים יש אפילו בניין.
- (2) שמות העצם כוללים גם את שמות הפעולה. **שליחה, הפלגה, שיעול.**
- (3) גם שמות עצם מופשטים הם שמות עצם. **חוכמה, ידידות, פתרון.**
- (4) לשם התואר (למשל: **ירוק, גדול, טבעי**) יש אותם המאפיינים של שם העצם. הוא יכול להיווצר באותן דרכי התצורה של שם העצם, יש לו משקל ויש לו צורנים סופיים. לכן בבגרות כוללים אותם יחד, ומשתמשים במונח: השם.

סימני הניקוד – 5 התנועות:

מושגי בסיס:

ניקוד: הניקוד מציין את התנועות, כלומר את האופן שבו האוויר זורם מן הפה כשמדברים. התנועות בעברית יכולות להיכתב במספר צורות:

צליל	סימן ניקוד א	סימן ניקוד ב	סימן ניקוד ג	סימן ניקוד ד
A	קמץ: ם	פתח: ן		חטף פתח: ם
E	צירה: ם	סגול: ן	שווא נע: ן	חטף סגול: ם
I	חיריק מלא: םי	חיריק חסר: ן		
O	חולם מלא/חסר: מו, מ	קמץ קטן: ן		חטף קמץ: ם
U	שורוק: מו	קבוץ: ן		

שווא: השווא הוא שתי נקודות זו על זו: **אכלתי, נפלט, מגדל**.
השווא מציין אפס תנועה.

שווא נח ושווא נע: שווא בראש מילה (ובמספר מקרים נוספים) נהוג לבטא כתנועת צירה: **לבד, מצופה, לך**.

שווא כזה נקרא שווא נע. השווא הרגיל נקרא שווא נח.

החטפים: את העיצורים הגרוניים האח"ע קשה להגות בשווא, ולכן בדרך כלל יוחלף השווא בחטף:

צורת החטף כשווא קטן ולידו ניקוד אחר. **אָ, אֵ, אִ**.
יש להגות את האות בניקוד האחר. **אַמְרָתֶם, נֶאבְּקוּ, הָעַמֵּד**.

סימני ניקוד נוספים:

דגש: הדגש הוא נקודה באמצע האות. למשל: ללמוד, מסבה.
הדגש באותיות ב', כ' ופ' משנה את ההגייה שלהן. ב-ב, כ-כ, פ-פ.
באותיות האחרות אות דגושה הייתה נהגית בעבר חזק יותר, כאילו היא כתובה פעמיים.

ישלם = ישל-לם. זמר = זמ-מר.
באותיות הגרוניות הא"ח ר"ע לא יבוא דגש.

מפיק: באות ה' בסוף מילה יכולה לבוא נקודה דמוית דגש והיא נקראת מפיק.
משמעותה של נקודה זו היא שיש לבטא את הה': **לָהּ, גְּבֵהָ, נִגְהָ.**
(שימו לב – נקודה באמצע האות ו' היא בדרך כלל שורוק (צליל U) ולא דגש.
רק אם יש לוי ניקוד נוסף, מדובר בדגש: **דָּוָר, מְקַנְהָ.**)

ש' ימנית וש' שמאלית: האות ש' נהגית בשני אופנים.
עם נקודה בצד ימין למעלה – ש (SH).
עם נקודה בצד שמאל למעלה – ש (S).

הפועל – גוף וזמן

הגוף וזיהויו

גוף משמעותו – על מי מדבר הפועל : אני, אתה, הוא וכו'.
יש 10 גופים ובשפה הדקדוקית יש להם שמות שיש להכיר :

דוגמה	משמעות	גוף
זרקתי	אני	מדבר
זרקנו	אנחנו	מדברים
זרקתְּ	אתה	נוכח
זרקתְּ	את	נוכחת
זרקתם	אתם	נוכחים
זרקתן	אתן	נוכחות
זרק	הוא	נסתר
זרקה	היא	נסתרת
זרקו	הם	נסתרים
זרקו	הן	נסתרות

איך מזהים גוף?

- יש לנסות להוסיף לפועל כינוי גוף כלשהו.
- לאחר שזיהינו את כינוי הגוף המתאים, יש להמיר אותו במונח הדקדוקי המתאים לפי הטבלה.
למשל: **הִצְטָרַפְתָּ לַחֲבוּרָה. = אַתְּ הִצְטָרַפְתָּ לַחֲבוּרָה. = נֹכַחַת.**
- שימו לב! הגוף הוא תלוי הקשר לחלוטין. אותה מילה עצמה יכולה לשמש בגופים שונים – זה תלוי בהקשר.
למשל: **אחי, תחזור לרחובות. = אחי, אַתְּ תחזור לרחובות. = נֹכַח.**
רננה תחזור לרחובות. = הִיא תחזור לרחובות = נִסְתַּרְת.
- ציווי הוא תמיד בגוף שני, באחת הווריאציות של נוכח: נוכח, נוכחת, נוכחים או נוכחות. **קום! – נוכח.**
- יש צורה שהשימוש בה כיום נדיר, אך היא כלולה בחומר לבגרות. המדובר בצורת נקבה רבות, שניתן להוסיף לה את הסיומת -נָה בעתיד ובציווי.

אפשרות 2	אפשרות 1	
תְּדַבְּרָנָה	תְּדַבְּרוּ	אתן בעתיד:
תְּדַבְּרָנָה	יְדַבְּרוּ	הן בעתיד:
יְדַבְּרָנָה	יְדַבְּרוּ	אתן, בציווי:

תרגיל 1:

לפניכם משפטים ובהם מודגשים הפעלים. ציינו מיהו מבצע הפעולה (אני, הם, את וכדומה) ובהתאם לכך ציינו את הגוף שלו (מדבר, נסתרים, נוכחת...).

הגוף	מי?	הפועל
		1) חֲשַׁבְתִּי על החיים.
		2) הילדים בּוֹכִים.
		3) מדוע אתם בּוֹכִים?
		4) המרק הזה הִתְקַלְקַל.
		5) לא הִגַּעְתְּ לכאן אתמול.
		6) טִסְתֶם אתמול בלילה.
		7) חֲפוּ לי!
		8) הִתְנַעַנְעַתְּן אליה?
		9) זיווה לְקַחָה את אחיה לטיול.
		10) לא בְקִשְׁנו עזרה.
		11) הִגְבַּרְנָה בבקשה את הרדיו.
		12) סֵלַח לי.
		13) הגוייבות תִּגְדַּלְנָה בקרוב.
		14) אתן תִּגְדַּלְנָה עם השנים.

		15) הַתְּאֲמִנוּ לַכֶּסֶם תְּכַנִּית מִיּוֹחַדָּת.
		16) הַתְּאֲמִנוּ לַקְּרֵאת הַמִּשְׁחָק מֵאֲחֵר!
		17) הַתְּאֲמִנוּ לַקְּרֵאת הַמִּשְׁחָק מֵאֲחֵר.
		18) הַיֵּלֶד גָּדַל.
		19) אִינְנִי גָּדַל.
		20) גָּדַל אֶת הַצְּמָחִים בַּמְסִירוֹת!

תרגיל 2:

לפניכם פעלים ללא משפטים. ציינו את הגוף שלהם.

הפועל	הגוף	הפועל	הגוף	הפועל	הגוף
חָגְגָתָּ		הִתְקַבְּלְתָּן		נִגְעַתָּן	
תִּקְחִי		תִּשְׁגֶּשְׁגְּנָה		מְלַכְלֵךְ	
נָפְלוּ		מְעַדְתִּי		הִדְבֵּק	
סָבְלוּ		אָשְׁלֵם		מְחַשְׁבֵּת	
הִשְׁתַּגְּעֲנוּ		יָשׁוּן		תִּפְטְרִי	
מְטַפְּלִים		נִרְכַּב		חִפֵּשׂ	
זָכִיתָ		יִזְמְרוּ		קָחוּ	
פָּרְשְׁתָּן		פּוֹגֵעַ		שָׁמְעִי	

זמן / דרך זיהויים

- את המושגים הכלולים תחת הכותרת זמן/דרך חשוב להכיר משתי סיבות:
 - שאלות ישירות: בבגרות עשויים לשאול מהו הזמן/דרך של פועל מסוים.
 - מושגים: מושגים מתחום הזמן/דרך מופיעים בשפע בכל הבחינה.

- (2) תחת הכותרת "זמן/דרך" כלולים חמישה מושגים: עבר, בינוני (הווה), עתיד, ציווי, שם פועל.
- (3) שם פעולה אינו כלול בפרמטר זמן/דרך.
- (4) את זמן הפועל ניתן לזהות באמצעות השאלה "מתי". מתי התרחש האירוע המתואר במשפט?
- (5) **זמן עבר**: מציין פעולות שהתרחשו לפני כתיבת הטקסט. זה יכול להיות לפני יום או לפני 2,000 שנה. אין הבדל. למשל: **דינה קנתה גבינה במכולת.**
- (6) **זמן עתיד**: מציין פעולות שעדיין לא התרחשו בעת כתיבת הטקסט. גם אם אירוע יתרחש ממש בקרוב – כל עוד הוא לא התרחש, מדובר בזמן עתיד. למשל: **אני אקנה גבינה במכולת.**
- (7) **זמן הווה**: מציין אחת משתיים:
 א. פעולות המתרחשות ממש בעת כתיבת הטקסט. **כעת דני קונה במכולת.**
 ב. פעולות המתרחשות באופן קבוע. **מדי בוקר דני קונה במכולת גבינה לבנה.**
אני תמיד קונה גבינה במכולת של שמעון.
- (8) מילים בזמן הווה עשויות לשמש בהקשרים מסוימים כשם עצם או כשם תואר. זו הסיבה למונח "צורת הבינוני" – באמצע, בין שם לפועל. למשל: **הקונה עזב את המכולת.**
- (9) צורת הציווי מציינת בקשה או דרישה ממישהו שיעשה משהו. צורת הציווי היא תמיד בגוף נוכח. למשל: **קנה בבקשה גבינה במכולת.**
- (10) שם הפועל הוא צורת פועל כללית הפותחת באות ל'. למשל: **אני יכול לקנות גבינה במכולת.**

צורת הציווי

מושגי בסיס:

צורת הציווי: פנייה לאדם אחר בבקשה או בדרישה שיעשה משהו. **דרוך, השלם, צא.**

חוקי צורת הציווי

(1) הציווי מזכיר קצת את זמן עתיד (שניהם עדיין לא התרחשו) אבל הם לעולם אינם זהים.

(2) זמן עתיד מתאים רק לתיאור עובדות שיתרחשו בעתיד. **השמש תזרח מחר.**

צורת הציווי מתאימה רק לציפיות ממישהו אחר. **אבא, קח אותי לחרמון!**

(3) יש בין השתיים גם הבדל בצורה:

1. צורת הציווי היא קצרה יותר מן העתיד. **עתיד: תצא. ציווי – צא.**

2. לעיתים שתי הצורות הן באותו האורך, אך האות הראשונה שבציווי תהיה

ה' במקום ת'. **עתיד – תשלימי. ציווי: השלימי.**

(4) צורת הציווי מזכירה גם את שם הפועל לאחר הסרת ה' בהתחלה.

צורת הציווי היא מעין הכלאה בין שם פועל לצורת העתיד: האות הראשונה בציווי

– כמו שם הפועל והשאר – כמו העתיד.

שם פועל: להסתכל. עתיד: תסתכלי. ציווי: הסתכלי.

(5) ייתכנו שינויים קטנים נוספים בין צורת העתיד לצורת הציווי.

עתיד: תפליג. ציווי: הפלג.

תרגיל 3:

לפניכם קטע ובו פעלים מודגשים. ציינו את הזמן (הדרך) שלהם: עבר, הווה, עתיד, ציווי, שם פועל.

העיירה פאשקובא שברוסיה נפגעה (_____) קשות מגשמים והצפות שאירעו (_____) במקום. בתיהן של עשרות משפחות יהודיות הוצפו (_____) והתשתיות באזור הרוסות (_____) לחלוטין. לאזור כולו נגרמו (_____) נזקים רבים.

רבה הראשי של רוסיה פנה אל הציבור בקריאה: "עשו (_____) הכול על מנת לסייע (_____) להן. השתדלו (_____) ככל יכולתכם בדבר!"

"איגוד הקהילות היהודיות ברוסיה" נענה (_____) לפנייתו של הרב, והצהיר: "נחלק מזון וביגוד חם לכל המשפחות בפאשקובא. בואו (_____) אלינו ואנחנו נשלים (_____) את כל מחסורכם!"

אולם מי יעביר (_____) את כל הסיוע והתרומות לפאשקובא הרחוקה?

הרב אליהו ריס מכהן (_____) בתור הרב של בירובידז'יאן, עיר השוכנת (_____) סמוך לפאשקובא, והוא משמש (_____) גם שליח חב"ד בעיר ובכל המחוז. לפי העיתונים, הרב יצא (_____) הבוקר לעיר פאשקובא כדי לסייע (_____) למשפחות המתגוררות (_____) שם.

מספר משאיות עמוסות (_____) במזון ובגדים נוסעות (_____) כרגע לפאשקובא. צוות מאנשיו של הרב ריס יחלק (_____) את הסיוע למשפחות היהודיות, שרבות מהן נשארו (_____) ממש בחוסר כול.

הנשיא פוטין הודיע (_____) "אגיע (_____) לאזור במהלך השבוע הבא, במטרה לבחון (_____) מקרוב את הנזקים ולהחליט (_____) על אפשרויות הסיוע הממשלתי לתושבי האזור".

תרגיל 4:

לפניכם משפטים ופתגמים מפורסמים. כתבו את הגוף ואת הזמן של הפועל המודגש בכל משפט.

זמן/דרך	גוף	המשפט
		1) יֵלֵךְ אל הנמלה, עצל!
		2) אָשָׂא עיניי אל ההרים.
		3) יִהְיֶה זֶר ולא פִיךְ.
		4) דברי חכמים בנחת נִשְׁמָעִים.
		5) מָצָא מִין את מינו.
		6) הָיָה נכון!
		7) על טעם ועל ריח אין לְהִתְוַכַּח.
		8) קנאת סופרים תִּרְבֶּה חוכמה.
		9) שָׁלַח לחמך על פני המים.
		10) אבות אכלו בוסר, ושיני בנים תִּקְהֶינָה .
		11) אדם נִכָּר בכיסו, בכוסו ובכעסו.
		12) אין הנחתום מְעִיד על עיסתו.
		13) איננו מְשִׁיחִין בשעת הסעודה.
		14) אכול ושתה כי מחר נָמוּת.
		15) אם בארזים נִפְלָה שלהבת, מה יעשו אזובי הקיר?
		16) אם תִּרְצוּ, אין זו אגדה.
		17) ברומא הִתְנַהֵג כרומאי.
		18) הכול צפוי והרשות נְתוּנָה.
		19) טחנות הצדק טוֹחֵנוֹת לאט.
		20) כל הדרכים מוֹבִילוֹת לרומא.
		21) הנבואה נְתַנָּה לשוטים.
		22) חָיָה ותן לחיות.

הפועל – הבניינים

שבעת הבניינים:

מושגי בסיס:

בניין: תבנית בסיסית שלתוכה יוצקים את אותיות השורש כדי ליצור מילה של ממש. הבניין מורכב מניקוד ומאותיות מוספיות.

חוקי שבעת הבניינים:

- (1) שבעת הבניינים הם שבע תבניות שלתוכן ניתן ליצוק כל שורש, ולקבל משמעות שונה. שבעת הבניינים הם כמו משפחה, שיש בה כמה זוגות תאומים.
- (2) הבניינים הם: קל (פעל/פעול), נפעל, פיעל, פעל, הפעיל, הפעל, התפעל.
 1. בניין קל: הבניין הנפוץ ביותר בעברית הוא בניין קל. צורתו העיקרית של הבניין היא פעל, למשל: **שָׁלַח, מָתַח, רָצָה, פָּצַע**.
 2. לבניין קל יש צורות נוספות למשל: **זָלַל, רָעַב**.
 3. צורה שחשוב במיוחד לזכור היא בינוני פעול, למשל: **מָסַר, אָסַר, בָּזַז, הָזַי**.
 4. בניין נפעל: למשל: **נָרַשַׁם, נִלְקַח, נִזְרַק**. לעתים קרובות בניין נפעל הוא צורת הסביל של בניין קל (**רשם-נרשם**) אך לפעמים הוא בניין עצמאי (**נכנס**).
 5. בניין פיעל ובניין פעל: למשל: **חָבַר וְחָבְרָה, חָלַק וְחָלְקָה**. הבניינים פיעל ופעל הם צורת הפעיל וצורת הסביל של אותה פעולה עצמה.
 6. בניין הפעיל ובניין הפעל: למשל **הִדְבִּיק וְהִדְבִּיקָה, הִזְמִין וְהִזְמִינָה**. גם הבניינים הפעיל והפעל הם צורת הפעיל וצורת הסביל של אותה פעולה עצמה.
 7. בניין התפעל: למשל **הִתְפַּצַּל, הִתְנַגַּד, הִתְקַלַּף**. בניין התפעל הוא לעתים קרובות בניין "חוזר", כלומר מבצע פעולה על עצמו (פעיל וסביל יחד).
- (3) משמעויות הבניינים:
 7. פעילים: קל (פעל), פיעל, הפעיל.
 8. סבילים: קל (פעול), נפעל, פעל, הפעל.
 9. חוזר: התפעל.

4) כאשר אתם כותבים שם של בניין בתוך תשובה בבגרות, צריך להיות ברור לבוחן לאיזה בניין אתם מתכוונים. לכן יש לכתוב את הבניינים עם ניקוד או עם אותיות ניקוד (כתיב מלא).

יש לכתוב	אין לכתוב
קל, פֶּעַל	פעל
נפעל	
פיעל או פֶּעַל	פעל
פועל או פֻּעַל	פעל
הפעיל	
הפעל, הופעל או הִפְעֵל	
התפעל	

זיהוי בניין בשיטה הרגילה - "הוא אתמול"

- (1) כאשר אתם נשאלים מהו הבניין של מילה מסוימת, זוהי בעצם שאלה אמריקנית. עומדות בפניכם 7 אפשרויות בלבד, שהרי יש בעברית רק 7 בניינים.
- (2) לכן כשאתם ניגשים למבחן, עוד לפני שאתם קוראים את השאלות, רשמו לכם בצד את שבעת הבניינים.
- (3) אני ממליץ מאוד לזכור את שמות הבניינים בעל פה.
- (4) עם זאת, יש לציין שבבגרות תקבלו את הרשימה בנספח לבחינה.

חוקי זיהוי בניין בשיטת הוא אתמול

- (5) הדרך הבסיסית לזהות בניין היא פשוטה מאוד: העבירו את הפועל הנתון לצורת "הוא אתמול" שלו, ואז בדקו לאיזה מן הבניינים הפועל שהתקבל הכי דומה.
- (6) העברת הפועל להוא אתמול: **החברה מחלקת לנו קרטיבים כל שבוע. הוא אתמול = חילק.** המילה חילק אמורה להיות דומה לאחד מן הבניינים.
- (7) קריטי במיוחד לדייק ולשמור על ההקשר, בייחוד ביחס למילים שאחרי הפועל.
- (8) כשמחפשים דמיון יש לשים לב לשלושה רכיבים:
 - א. האם יש **מוספיות** בהתחלה, לפני השורש?
 - נ = נפעל.
 - הת = התפעל.
 - ה = הופעל.
 - כל ה אחרת = הפעיל.
 - ב. האם יש ניקוד **קובוץ \ שורוק** (◌) בהתחלת המילה?
 - אם כן = פעל או הפעל.
 - אם לא = אחד מן האחרים.
 - ג. מהן **התנועות** של הפועל? בודקים מה נשמע הכי דומה.
 - למשל: חי-לק דומה יותר לפי-על מאשר לפ-על.**
- (9) צריך לקחת בחשבון שלא תמיד נמצא בניין שמתאים בדיוק מוחלט לצורת ה"הוא אתמול". מחפשים את מה שהכי קרוב. **הסיט = מכל הבניינים הכי דומה להפעיל. למרות שהם לא זהים, הוא הפעיל.**
- (10) מבחינת המהות, השיטה הזאת מסבירה באופן הכי מדויק איך עובד העיקרון של הבניינים. יש תלמידים שהשיטה הזאת יכולה להספיק להם ב-100%.
- (11) עם זאת, ככל שהשורשים נעשים מאתגרים יותר, הדמיון בינם ובין צורת ה"הוא אתמול" קטן. כמו כן, יש תלמידים שאינם מסתדרים עם השיטה הזאת. לכן בקורס זה אתמקד בשיטה נוספת, שאותה גיליתי בעצמי ומנסיוני היא עובדת נהדר באופן גורף – שיטת "שלושת העדים".
- (12) חשוב: גם אם תשתמשו בשיטה שנלמד עוד מעט, זכרו את שיטת "הוא אתמול". היא אינה סותרת את שיטת שלושת העדים אלא משלימה אותה, ולפעמים אנחנו נעשה בה שימוש.

זיהוי בניין בשיטת שלושת העדים - שלב 1:

שיטת שלושת העדים היא שיטה מעט ארוכה ועקיפה יותר, אבל היא מדויקת יותר ועובדת היטב בכל הגזרות.

חוקי זיהוי בניין בשיטת שלושת העדים (שלב 1):

(1) נתמקד במילה שקיבלנו ונהפוך אותה לשלושה פעלים פשוטים לפי הנוסחה הזאת:

1. הוא אתמול

2. הוא עכשיו

3. הוא מחר

תפוחי האדמה מבושלים במים רותחים: הוא אתמול בושל, הוא עכשיו מבושל, הוא מחר יבושל.

(2) בהמשך נקרא לשלושת הפעלים הללו "שלושת העדים", מפני שהם מעידים באופן מהימן ביותר על רכיבי הפועל הנתון.

(3) קריטי במיוחד לדייק ולשמור על ההקשר.

(4) אל תנסו להפוך את המילה לשלושת העדים כשהיא עומדת בפני עצמה. הקפידו לשמור על הסביבה שלה, בעיקר 2-3 המילים שבאות מיד אחריה. אם קיבלתם מילה ללא משפט, המציאו עבורה משפט ועבדו אתו.

הקמע לזיהוי בניין:

חוק U צליל הברזל:

- (1) U צליל הברזל: יש צליל שחובה לשים לב אליו בשעת זיהוי בניין.
צליל U (למשל: מְבַשְׁלִים, הַכְּפֵל, חֲשׁוּב).
- (2) אם מופיע צליל U במילה המקורית, הוא חייב להופיע גם בשלושת העדים.
אם לא מופיע צליל U במילה המקורית, הוא אינו יכול להופיע כלל בשלושת העדים.
- (3) כדי לוודא שאתם מבחינים בצליל הזה, כדאי שתתרגלו לנקד אותו (ורק אותו) בשלושת העדים. פשוט העתיקו את הניקוד מן המילה המקורית.
- (4) הניקוד יכול להיות קבוץ או שורוק:
קבוץ: מְבַשֵּׁל, מְקַרְמֵת, מְגַלְגֵל.
שורוק: הוּגֵן, חֲמוּר, מוֹאֲרֵת.
- (5) דגם פעול: לדגם פעול שייכות מילים כגון: חֲשׁוּב, שְׁבוּר, פְּנוּי, גְּלוּי, זְקוּק.
אי אפשר להפיק ממילים בדגם זה את שלושת העדים, אבל אפשר פשוט לזכור שזוהי צורת מְשָׁנָה של בניין קל (פעל).
- (6) צליל U מבטא משמעות מובהקת של "סביל".

תרגיל 1:

לפניכם פעלים בתוך משפטים.
כתבו אותם ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים.

הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
מספרדית לעברית תרגם מתרגם יתרגם	(1) הקטעים יתרגמו מספרדית לעברית.
	(2) שקלתי לפרוש מן העבודה אם לא אקבל קידום.
	(3) איני חושב שיש קשר בין אריות ים לאריות יבשה.
	(4) כוחות הצבא באזור יתגברו .
	(5) בני השבט הזה רצים עשרות קילומטרים ביום.
	(6) המכוננית גמאה את המרחק בשעתיים בלבד.
	(7) אל תתקפלו בפני האיומים שלו.
	(8) הנערים בעלי המוגבלויות משלבים בעבודה במפעל.

	9) בואו נִפְנֵס לאולם.
	10) שְׁלַח לחמך על פני המים.
	11) אל תוֹצִיאִי לחברותיך שם רע!
	12) קשה לְהִתְרַגֵּל ללימוד בצורה הזאת.
	13) אֶסְתַּוְּבַב בעיר כל הלילה.
	14) כשנִקְוִים בבוקר נחשוב על זה שוב.
	15) אל תתְּמַם!
	16) האיש הזה מְעוֹרֵר בי אימה.
	17) אתן מִתְבַּקְּשׁוֹת לצאת מן החדר.
	18) אל תַעֲמִדוּ מן הצד ותסתכלו.
	19) רבי עקיבא חֵי מאה ועשרים שנה.

	20) מעשיך מקוממים אותי.
	21) בשבוע שעבר התבטלו לנו שיעורי המתמטיקה.
	22) חולצתך תגהץ במגהץ הקיטור החדש.
	23) אתה תצג לקהל בכמה משפטים.
	24) הטיסה מתקצבת על ידי חברת אוסם.
	25) זכינו לגדול בצלו של אדם גדול זה.
	26) אני בטוחה שחמותי תזכה מכל ההאשמות.
	27) השטיחים מגלגלים בכל פעם שיורד גשם.
	28) השמש אינה נראית מבעד לעננים.
	29) החומר מזרק אל תוך הווריד ומרדים את הכלב.
	30) לא זול להרשם לכנס הזה.

	31) איך שיר נולד?
	32) מי יצליח להפיל את הקוף מן העץ?
	33) המספר שאליו הגעת איננו מְחַבֵּר.
	34) את תִּטִּי להאמין בראיות כשתראי אותן.
	35) האדם מְתַרְגֵּל לדברים רבים.
	36) כדי להצליח אתה צריך לְתַרְגֵּל שעות רבות.
	37) אנחנו מְגַבִּים אותך בכל מעשיך.
	38) נִפְנָה אליך לקוחות.
	39) רציתי לְהוֹדוֹת לכם על עזרתכם.
	40) החיילים יִגְנוּ עליכם.
	41) לְוִיתִי כסף מהבנק.

	42) האם מְלֵאֵת אחר ההנחיות?
	43) נְגִישׁ לַכֶּסֶם כעת את המנה הראשונה.
	44) פקידת הדואר נִשְׁדָּדָה באכזריות.
	45) העורף יוֹכֵן למלחמה הבאה באמצעות תרגילים רבים.
	46) לֵךְ אל הנמלה, עצל!
	47) הממשלה תִּדְוֹן מחר בפתרונות למשבר הדיור.
	48) הַפְּנִס לאתר כדי להכיר את החברה.
	49) עלינו לְהַשִּׁיג את הקבוצה המתחרה.
	50) הרצים הַתְּחָרוּ על הזכות לייצג את ישראל באולימפיאדה.

זיהוי בניין שלב 2 – הנוסחה:

נוסחת שלושת העדים:

- (1) נתבונן ב"שלושת העדים" יחד. תמיד יהיו כמה אותיות שעליהן שלושת העדים "מסכימים", אולם כרגע מעניינות אותנו האותיות שנמצאות בעד אחד או שניים אך לא בכולם.
- (2) בדרך כלל, האותיות המתחלפות נמצאות בתחילת המילה, והן נקראות "תחיליות". **הביס-מביס-יביס**
- (3) אם נאסוף את האותיות התחיליות מכל שלושת העדים, נקבל רמז עבה לבניין של המילה.
 1. בניין קל מתאפיין באות התחילית י' בלבד.
חגר, חוגר, יַחגור.
 2. כמו כן דגם פעול שייך לבניין קל. בדגם זה אין תחילית כלל.
חגור, חגור, חגור.
 3. בניין נפעל מתאפיין באותיות התחיליות נני.
נְשבר, נְשבר, יַשבר.
 4. כדאי לשים לב גם שצורת ההווה וצורת העבר שלו דומות מאוד.
 - i. בניין פיעל ובניין פֿעל: בניינים אלו מתאפיינים באותיות התחיליות מי.
i. בניין פֿעל: כולל הצליל U.
חִדש, מְחִדש, יַחִדש.
 - ii. בניין פיעל: לא כולל הצליל U.
חִדש, מְחִדש, יַחִדש.
 5. בניין הפעיל, בניין הפעל ובניין התפעל: בניינים אלו מתאפיינים באותיות התחיליות המי.
 - i. בניין הפעל: כולל הצליל U (ה-מ-י או הו-מו-יו).
הִרגש, מְרַגש, יַרַגש
 - ii. בניין התפעל: כאשר האותיות המי נשמעות כך: ה-מ-י. סימן נוסף הוא שהמילה ארוכה ודומה ל-"הַת-פ-על".
הַת-ר-גש, מַת-ר-גש, יַת-ר-גש.
 - iii. בניין הפעיל: כל מקרה אחר.
הִרגיש, מְרַגיש, יַרַגיש.

תחילית	בדרך כלל	עם צליל U	ה-מ-י? (התפעל)
-		קל (צורת פעול)	
י	קל (צורת פעל)		

	פֶּעַל	פִּיעַל	מִי
הַתְּפַעַל	הִפְעַל	הִפְעִיל	הַמִּי
		נִפְעַל	נִי

תרגיל 2:

כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	תחיליות	בניין
(1) הקטעים תְּרַגְמוּ מספרדית לעברית.	תְּרַגַּם מְתַרְגֵּם יְתַרְגֵּם	מי	פועל
(2) הספורטאיות מְתַעַמְלוֹת לקראת התחרות.			
(3) מי יְסַיַע אותי לשם?			

			4) הפסל מָצַג בתערוכה בניו יורק.
			5) אל תִּנְדוּ את התלמידות האלה בגלל דעותיהן!
			6) כך לומדים ל רַכַּב בצורה בטיחותית.
			7) בשנה האחרונה נולְדוּ בישראל כ-150,000 תינוקות.
			8) הערב תופיע בתפקיד הראשי כלת פרס ישראל.
			9) אסור ש תאבד לנו התקווה.
			10) המסוק חָג מעל זירת האירוע.
			11) בחורף קשה יותר ל הִתְנַיֵעַ את המכוניות.
			12) המכוניות מוֹנְעוֹת בדלק.
			13) מה זה מְשָׁנָה ?
			14) תִּפֵּס ככל יכולתך!

			15) אני נִשְׁבַּעַת שלא עשיתי זאת.
			16) עליכן לְהִתְכוּנֶן היטב למבחן!
			17) אני אָגֵן בגופי על זכותו של אדם להשמיע דעה שונה משלי.
			18) האם פְּצִיתֶם על עוגמת הנפש שנגרמה לכם?
			19) בסוף האירוע הוֹדָה הנשיא לכל המשתתפים.
			20) זה עלול לְקָרוֹת לכולנו.
			21) אני בָּאָה אליכם.
			22) הַפְּנִיתִי לרופא ממחה.
			23) הַדְרַמְנָה לאילת!
			24) האחיות תִּשְׁתַּמְּשֶׁנָּה רק במכשיר זה לביצוע הבדיקה.
			25) עלינו לְהִכִּין תפאורה מיוחדת למופע.

			26) הפרשה עדיין לא פְּצָחָהּ.
			27) הִטּוּ את הספינה ימינה!
			28) קַח אותי אתך!
			29) אתה מְמַנֶּה כעת למפקד.
			30) המפקד יִדַּח מתפקידו בשל מעשיו.

שיר שלושת העדים – לזיכרון:

במנגינת "מפי א-ל" (שמחת תורה):

שלושה עדים על הנייר

הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר

האותיות המתחלפות

במהירות נאספות

כלום או י בניין קל

נשמע כמו פֵּעוּל

נשמע כמו פֵּעַל

נני נני נני נפעל

כזה מוזר הוא, אל תשאל

מי פיעל

עם U פֵּעַל

המי הפעיל הִמְיָ הפעל

התפעל כמו הת-פ-על

הִמְיָ הוא מיילל

זיהוי בניין - דגמי פעל והתפעל:

חוקי זיהוי בנייני פעל והתפעל:

1) שלושת העדים אינם שווים זה לזה בערכם. לפעמים נוכל לזהות את הבניין בעזרת העד הראשון בלבד – "הוא אתמול" מפני ששמות הבניינים עצמם מנוסחים בצורת "הוא אתמול".

2) יש לשים לב לשתי צורות עיקריות של "הוא אתמול".
1. הוא אתמול זָכַר, נָטַע, רָצָה, יָשַׁב = פעל.
2. הוא אתמול הִתְנַדָּד, הִשְׁתַּדָּל, הִדְרָדָר = התפעל.
כאשר ה"הוא אתמול" נשמע לנו כמו המלים פֵּעַל או הִתְפַּעַל – אין שאלות. "הוא אתמול" צודק.

במקרים אלה דווקא שלושת העדים עלולים קצת לבלבל. בשאר המקרים לא מומלץ להסתמך על "הוא אתמול" בפני עצמו.

תרגיל 3:

לפניכם פעלים בתוך משפטים.
כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים.
לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל.

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	תחליות	בניין
(1) הצוות יתדרך היטב.	תדרך מתדרך יתדרך	מי	פועל
(2) המצב מדרדר מיום ליום.			
(3) המבחן יערך בעוד כחודש.			
(4) בית הספר נוסד בתקופת העלייה השנייה.			
(5) שבו בשקט!			
(6) כ-100,000 תלמידים נגשים כעת למבחן הבגרות במתמטיקה.			
(7) מה זה מוכיח?			
(8) מהאמירה הזו משתמע שהשרה מתנגדת להוספת תקציב לאופרה.			

			9) היא לא תוכל להשתתף במשחק.
			10) אנחנו נאפה לחם בתוך חצי שעה.
			11) אתם הוגים את ה-ר במבטא אמריקני.
			12) אי-אפשר לדעת מה ילד יום.
			13) החבל נתק ולכן המטפס נפל מההר.
			14) יעלו את העבודה במפעל!
			15) סע מכאן!
			16) מי שלא ינבח בכל השיעורים, יודח מהקורס!
			17) רוכבי אופניים חשמליים רבים נעים על המדרכות.
			18) בלי מים הצמחים יבלו.
			19) אל תתממי!

			20) האסיר האלים מְבוֹדָד משאר האסירים.
			21) דַע מאין באת!
			22) החיילים הַצְטוּו לעצור את הספינה.
			23) לפתע נִגְלְתָה אלינו בקתה עזובה.
			24) המכונות תִּרְמְנָה את המשא למעלה.
			25) איך אתה מַעֵז לומר זאת?
			26) הַתְחַלְנָה במסע הארוך אל האוצר!
			27) הגידול יוֹצֵא מהגוף בניתוח.
			28) הבמבה מִיַצֵּרֶת במפעל חדיש.
			29) החוק הוֹפֵר ברגל גסה.
			30) החובות יִגְבוּ בדרכים שונות.

הבחנה בין בניינים תאומים:

חוקי ההבחנה בין בניינים תאומים (פיעל-פעל, הפעיל הפעל):

לפעמים איסוף התחליות משלושת העדים (המי, מי, י, נני) עדיין אינו מספיק כדי להכריע סופית מהו הבניין. עדיין לא ברור:
תחליות מי: פיעל או פעל?
תחליות המי: הפעיל או הפעל?
הצליל U שמבחין בין פיעל לפעל ובין הפעיל להפעל הוא סימן בלבד. הוא מתקיים ברוב מוחלט של המילים אך לא בכולן.
ההבחנה המדויקת נעשית בעזרת המשמעות הסבילה או הפעילה של המילה.
גהץ, מגהץ, יגהץ = פעל בגלל המשמעות הסבילה: הוא גהץ כי מישחו גיהץ אותו.

תרגיל 4:

לפניכם פעלים בתוך משפטים.
כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים.
לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל.

בניין	תחיליות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	
			1) החולצה אינה מְגֻהָצֶת .
			2) היא מְגֻהָצֶת את חולצתה לקראת הטקס.
			3) המתנדבים יַעֲסֻקוּ בהבאת מצביעים לקלפי.
			4) האסירים יַעֲסֻקוּ במפעלי בבית הסוהר.
			5) הנושאים יַעֲלוּ לדיון במליאת הכנסת.
			6) חברי הכנסת יַעֲלוּ את הנושא לדיון.
			7) זה ממש מְקוֹמֵם אותי.
			8) אני ממש מְקוֹמֵם .
			9) הסימונים על הכביש מְטַשְׁטְשִׁים עם הזמן.

			10) סמים מְטַשְׁטְשִׁים את הראייה.
			11) אתם תְּעַמְדוּ לדין בידי המשטרה.
			12) אתם תְּעַמְדוּ במרכז הרחבה.
			13) גיבור הסרט מְתָאָר בצורה רומנטית.
			14) גיבור הסרט מְתָאָר את ילדותו בצורה רומנטית.
			15) הפסוק פָּרַשׁ בצורה לא נכונה.
			16) רש"י פָּרַשׁ את הפסוק בעזרת כללי הדקדוק.
			17) ראינו את המכוננית מְדַרְדְּרֵת לתהום.
			18) התקשורת מְדַרְדְּרֵת את השיח הציבורי לשפל שלא ראינו כמותו עד כה.
			19) התלמידה מְבוֹדְדֵת מחבריה.
			20) התלמידה מְבוֹדְדֵת את הרכיב הזה מהתמיסה.

זיהוי בניין - מילים קשות:

חוקי זיהוי הבניין של מילים קשות:

- (1) בעברית קיימות מספר מילים שזיהוי הבניין שלהן מסובך יותר.
הסיבה היא שקשה להפוך אותן לשלושת העדים. למשל: **נכון, יתכן, נחוץ**.
- (2) הדגם הבולט והנפוץ ביותר שקשה לנתח הוא בינוני פעול. למשל: **נחוץ, חמור, בדוי, סמוי**. דגם זה שייך לבניין קל (פעל) באופן אוטומטי.
- (3) מילה שאי אפשר להטותה והיא מתחילה באות נ', רוב הסיכויים שהנ' מרמזת על בניין נפעל. למשל: **נואל, נכון, נבון, נדם, נורה**.
- (4) בשאר המילים הקשות ניתן להשתמש בשיטת "טיפול שורש". בשיטה זו מחליפים את האותיות שברור שהן שורשיות באותיות אחרות, כך שמקבלים מילה שקל להטות. (אותיות האומני"ת עלולות להיות אותיות שלא שייכות לשורש. כל שאר האותיות בא'-ב' העברי חייבות להיות אותיות שורש).
מטפש = מספר = פעל.

תרגיל 5:

לפניכם פעלים בתוך משפטים. כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. אם אינכם מצליחים להטות את המילה לפי שלושת העדים, עבדו בשיטות לזיהוי בניין של מילים קשות.

בניין	תחילות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	
			1) הכניסה לבית הספר נְעוּלָה .
			2) הדוגמאות הרבות מְלֵאוֹת אותי.
			3) אולי תִּגִּידִי לו שהוא טעה?
			4) הנאשמת ביקשה מהשופטים: "זָפוּ אותי!"
			5) הנחש הזה מְצוּי בסכנת הכחדה.
			6) הדגים יִשְׁלוּ מהמים.
			7) הגלידה נִמְסָה בשמש.

			8) העמק העכור ימלא ציוץ של ציפורים.
			9) בתקופתנו רוב הערים מפרזות.
			10) כל האשלות תמננה.
			11) שגרירי המדינות צריכים להדבר ביניהם.
			12) אני מאוד מפרח שאכשל במבחן.
			13) רחמי נכמרו עליו.
			14) הוא נכון לשנות זאת.
			15) אנחנו דבקים בעמדתנו.
			16) הדוגמה הזו לקוה מספר היסטוריה.
			17) עליכם להגיה את המסמך לפני הפצתו.
			18) כולנו מבפים את מותו.

			(19) המיעוט עלול להיות מְנַפֵּר לשלטון.
			(20) המקרה אָרַע לפני שנה.
			(21) השמש קוֹפְחַת על ראשינו.
			(22) תינוק יהודי נְמוּל בגיל שונה ימים.
			(23) הקהל נָדַם עם כניסת הנשיא לרחבת הטקס.
			(24) שש עשרה מְלָאוּ לנער.
			(25) חבל שנגָשְׁתָּן לבחינה בלי ללמוד.

תרגיל 6:

לפניכם פעלים בתוך משפטים.
כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים.
לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל.
אם אינכם מצליחים להטות את המילה לפי שלושת העדים, עבדו בשיטות לזיהוי בניין של מילים קשות.

בניין	תחילות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	
			1) המחבל נֹרֵה למוות.
			2) תָּכַן שהשביתה תסתיים בקרוב.
			3) הפרסים תְּלוּיִים על העץ.
			4) הטרור מָגַר ביד קשה.
			5) החוקר יִסְמַךְ על מחקרים קודמים.
			6) הקבינט יִכְנַס בשעה ארבע לדיון.
			7) אין צורך ל הִכְבִּיר מילים על הנושא.

			8) היא כְּמֵהָה לַאֲהָבָה.
			9) אני מסכימה שְׁתַּעֲדוּ עַל עֲצֻמְכֵן אֶת הַתְּכַשִּׁיטִים הָאֵלֶּה.
			10) שֶׁר הַחוּץ נֹעֵד עִם עֲמִיתוֹ הָאֲמֵרִיקָנִי בְּבֵית הַלֶּבֶן.
			11) מְדוּעַ הִתְנַיֵּתָן אֶת בִּיטוֹל הַחוּזָה בְּתִשְׁלוֹם 1,000 ש"ח?
			12) הַמְּכֻוֹנֵית עֲלוּלָה לְהִרְגֵם בְּאַבְנִים.
			13) הַפִּילָה פְּלוּאָה בְּכֻלּוֹב בְּגַן הַחַיּוֹת.
			14) הַרוּצַח נִמְקָ בְּכֹלָא.
			15) בְּמַעֲשֵׂיכֶם אַתֶּם מְדִיָּרִים צִיבּוֹר שֶׁלֶם מֵהַשִּׁיחַ הַצִּיבּוּרִי.
			16) בַּחֹרֶף הָאַחֲרוֹן הַשָּׁדוֹת הוֹרִיקוּ .
			17) הַמְּנַהֵל הִתְרָה בְּתַלְמִיד שֶׁלֹּא יִפְרִיעַ עוֹד.
			18) זוֹהִי הַתּוֹצָאָה הַמְּשַׁעֶרֶת שֶׁל הַנִּסּוּי.

			19) בעל החיים הזה נפוץ באזור הנגב.
			20) כל הילדים חגורים.
			21) התלמיד הזה מועד לפורענות.
			22) כל הנוכחים מקרים לך.
			23) האם פלטה כינים מראש בנה.
			24) העדה מפחדת מאוד.
			25) עליכן להוגיע את מוחכן כדי לפתור את החידה.

תרגיל 7:

לפניכם פעלים בתוך משפטים.
 כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
 הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים.
 לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל.
 שימו לב לניקוד. אם אינכם מצליחים להטות את המילה לפי שלושת העדים, עבדו
 בשיטות לזיהוי בניין של מילים קשות.

בניין	תחיליות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	
			1) א. הם גָּרוּ לידנו.
			ב. הם גָּרוּ אותי.
			ג. הנמרים גָּרוּ באמצעות נתח בשר.
			2) א. נוֹסֵף ונטען שמקצוע הלשון חשוב.
			ב. לאחרונה נוֹסֵף גורם חדש לזירה.
			3) א. לפי האמונה היהודית, העולם נִבְרָא בשישה ימים.
			ב. אם ניטול את התרופה, נִבְרָא במהירות.

			ג. בפרויקט הזה נבְרָא את היערות באזור.
			4) א. הם נָדוּ בארץ במשך שבועות.
			ב. נָדוּ את מנהיגי החרם!
			5) א. העץ הַתְנוּעֵעַ במהירות בסופה.
			ב. הַתְנַעֵנֶה את המכוננית!
			ג. הילד נִעַנַע את החוט.
			ד. את נָעָה מהר מדי.
			6) א. אני מְרַצָּה מהשיעור.
			ב. אני מְרַצָּה על התקשורת בעידן המודרני.
			ג. הילד מְרַצָּה את הוריו.
			7) א. העגבנייה תִּמְלָא בבשר.

			ב. אתה תמלא את העגבנייה בבשר.
			ג. אילת תמלא אלפי נופשים.
			8) א. דפים אלה מיעדים לגריסה.
			ב. אנחנו מיעדים אותך לגדולה.
			ג. אנחנו נועדים עם יו"ר ההסתדרות.
			9) א. מי תרגם את המסמך לאנגלית?
			ב. המכוננית תרגם באבנים.
			ג. הספר תרגם לשפות רבות.
			ד. היא תרגם אותך באבנים.
			10) א. הוא יאלץ להתפטר מתפקידו.
			ב. הוא יאלץ אותי להתפטר.

			11) א. השבוי מְחֹזֵר ארצה בשעה זו.
			ב. הבקבוק מְחֹזֵר במפעל.
			12) א. נָפֵר שהתאמצת.
			ב. בסוף ההליך נָפִיר בך בתור עולה חדש.
			ג. הוא מְתַנְנֵר לשורשיו.
			ד. המקום קר ומְנַפֵּר.
			13) א. הַמְרִית את השקלים לדולרים.
			ב. הַמְרִית בקזינו.
			ג. הַמְרִית את פי הורידך.
			14) א. המנהל מוֹעֵל בתפקידו.
			ב. המנהל מוֹעִיל לחברה.

			ג. המכשיר החדש מִיַעַל את העבודה.
			ד. המפקד המעולה מְעַלָּה בדרגה.
			15) א. הַתְאֲמִנּוּ לקראת התחרות.
			ב. הַתְאֲמִנּוּ לכם תכנית אישית.
			ג. תְּאֲמִנּוּ לכם פגישה.
			16) א. האוהל מוֹקֵם בשעה זו.
			ב. האוהל מְקֵם בקצה המחנה.
			17) א. פְּסָקוּ את המשפט!
			ב. השופטים פְּסָקוּ שאתה אשם.
			18) א. הוא ילד מְסָגֵר.
			ב. הפושע מְסָגֵר למשטרה.

			ג. הציור מְסַגֵּר לקראת התערוכה.
			19) א. עוד יִדְבֵּר על כך רבות.
			ב. יתוש הביצות יִדְבֵּר באמצעות ריסוס.
			20) א. זו טענה מְפַרֶקֶת .
			ב. זו עבודה מְפַרֶקֶת .
			21) א. הוא יִמְשֵׁב את הרצאתי.
			ב. הוא מִיִּשֵׁב בדעתו.
			ג. מי מְשִׁיב את הרוח?
			ד. הנוער החלוצי מִיִּשֵׁב את הנגב.
			ה. הסוהר מוֹשִׁיב את האסיר על ספסל הנאשמים.
			22) א. נוֹכְחֵנוּ לדעת שאנחנו טועים.

			ב. נִכְחַנוּ באירוע.
			23) א. הוא יִסֵּר במהלך העינויים.
			ב. השלט יוֹסֵר בהקדם.
			24) א. איך מְכַנִּים אתכם בקיבוץ?
			ב. האם אתם מוֹכְנִים?
			25) א. עוד נִגְיַע רחוק.
			ב. האם נִגְע בפסל העתיק?
			ג. נוֹגְיַע את מוחנו ונגלה את התשובה.
			ד. נִיגַע אתכם עד שתאלצו לקבל את דעתנו.
			26) א. שְׁתַּקִּי מיד!
			ב. שְׁתַּקִּי את המפעל!

			27) א. הוא מְחֻזָּק בידי האויב.
			ב. הוא יצא מְחֻזָּק מהפגישה.
			28) א. היא נְצָלָה מהאסון.
			ב. הבשר נְצָלָה בפיקניק.
			29) א. החיט יָצַר את הבגד.
			ב. יָצַר 1000 מוצרים עד מחר!
			30) א. נָגַן בגופנו על זכותך להביע את דעתך.
			ב. נָגַן לכבודנו יצירה קלאסית!
			31) א. לְמַדּוּ אותנו שיש לומר את האמת.
			ב. לְמַדּוּ את החומר לבחינה!
			32) א. האישור נָתַן לאחר שעות רבות.

			ב. נתן לך אישור.
			33) א. הטענה מְשַׁלֶּת כל יסוד.
			ב. רישיוןך נְשַׁלֵּל לצמיתות.
			34) א. נְשַׁלוּ אותי מהירושה.
			ב. הדגים נְשַׁלוּ מהים.

תרגיל 8:

לפניכם פעלים בתוך משפטים.
כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים.
לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל.
שימו לב לניקוד. אם אינכם מצליחים להטות את המילה לפי שלושת העדים, עבדו בשיטות לזיהוי בניין של מילים קשות.

בניין	תחליות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	
			1 א. הם רצו ללכת הביתה.
			ב. הם רצו מהר.
			2 א. החנוכייה תדלק בעוד כשעה.
			ב. האוטובוס תדלק לפני הנסיעה.
			3 א. הלקח לא נלמד .
			ב. נלמד את החומר לקראת הבחינה.
			4 א. המשבר קרב והולך.
			ב. קרב אליך את הצלחת.
			5 א. הנאשם יצג בידי סניגור.

			ב. הפתרון לבעיה יצג בישיבת הממשלה.
			6) א. האם השרה נזכרת באירוע?
			ב. השרה נזכרת לדעת שהיא בבעיה.
			7) א. השיחה נתקתה.
			ב. הטכנאית נתקתה את החוט.
			8) א. כל טירון יורה 5 כדורים.
			ב. המפקד יורה לטירונים מתי לירות.
			9) א. היא מכוּפֶּת את גבה.
			ב. הכפית מְכוּפֶּת.
			10) א. מערך האבטחה סביב המקום תגבר.
			ב. המוזיקה תגבר רק אחרי שנלך.
			11) א. הילדים גרו עם הוריהם.

			ב. גְרוּ אותי!
			12) א. היא כְּפָתָה את העצים בצופים.
			ב. המורה כְּפָתָה עליי לעמוד בשער.
			13) א. הם סָרְקוּ את האזור היטב.
			ב. סָרְקוּ את השער!
			14) א. הוא נִקְרָא על שם סבו.
			ב. נִקְרָא לנער ונשאל מה דעתו.
			15) א. עוֹדְדָתִי את הקבוצה.
			ב. עוֹדְדָתִי מהתמיכה הציבורית בי.
			16) א. החיילת נוֹצְרָת את נשקה.
			ב. התמיסה נוֹצְרָת בתהליך מיוחד.
			17) א. אתם תִּקְשְׁרוּ קשרים מיוחדים.

			ב. הלוחמים תקשרו ביניהם באמצעות טלפון לוויני.
			18) א. הילדה תרים את הפסולת מהרצפה.
			ב. אנחנו תרים אחר דירה חדשה למשפחתנו.
			19) א. נצלתי מהתופת.
			ב. נצלתי אותך.
			20) א. השלגון נמס בשמש.
			ב. אנחנו נמס את הקרח.
			21) א. הוא תדרך לפני המשימה היטב.
			ב. הכיתה תדרך בידי טובי המדריכים.
			22) א. מצבו של הפצוע יצב בחדר הניתוח.
			ב. החייל יצב בבסיס בדרום.
			23) א. סובב את גלגל המזל!

			ב. הנער סוֹבֵב בעיר בחוסר מעש.
			24) א. הטיעון הזה תְלוּשׁ מהמציאות.
			ב. אתה תְלוּשׁ את הבצק היטב.
			25) א. יַעֲלוּ את העבודה במפעל!
			ב. המובילים יַעֲלוּ את הריהוט בעזרת מנוף.
			ג. הקונים יַעֲלוּ לקומה השנייה בדרגנוע.

שורש וגזרה של פעלים ושמות עצם

זיהוי שורש בשיטת שלושת העדים:

מושגי בסיס:

שורש: אותיות השורש הן האותיות העיקריות בכל מילה, האותיות שנושאות את עיקר המשמעות שלה.

חשבתי – ח-ש-ב.

בכל שורש חייבות להיות 3 או 4 אותיות. לא פחות ולא יותר. לכל פועל יש שורש, אבל גם לשמות עצם יש בדרך כלל שורש.

מספר – ס-פ-ר, פרסמת – פ-ר-ס-מ.

חוקי זיהוי שורש:

- (1) נתמקד במילה שקיבלנו ונהפוך אותה לשלושה פעלים פשוטים לפי הנוסחה הזאת:
 1. הוא אתמול
 2. הוא עכשיו
 3. הוא מחר

הוא אתמול זרק, הוא עכשיו זרק, הוא מחר יזרוק.

אלו הן צורות שקל מאוד לעבוד אִתָּן והן מגלות לנו את כל הסודות של המילה, כמו עדים.
- (2) אין צורך לנקד את שלושת העדים.
- (3) מצד שני אין להוסיף אותיות ניקוד שלא הופיעו במילה המקורית.

מְבַשֵּׁלִים – בשל, מבשל, יבשל, ולא: בושל מבושל, יבושל.
- (4) מומלץ בחום להשתמש בסימן ניקוד אחד בלבד, שיש בו תועלת רבה:

צליל U - קובוץ (◌ُ). **בָּשַׁל, מְבַשֵּׁל, יִבְשֵׁל.**
- (5) אותיות השורש הן האותיות שחוזרות על עצמן בכל המילים.

בָּשַׁל, מְבַשֵּׁל, יִבְשֵׁל = ב-ש-ל.
- (6) שלושת העדים של שם עצם הם הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר של פועל קרוב משפחה. כאן כמובן אין אפשרות לשמור על ההקשר – וזה גם פחות חשוב.

מחלוקת – חלק, חולק, יחלוק = ח-ל-ק.
- (7) יש אותיות שהן בוודאות אותיות שורש, פשוט מפני שאין להן שום תפקיד אפשרי אחר.
- (8) למעשה כל האותיות באי-ב' העברי הן בדרך כלל שורש חוץ מ:
 1. אותיות "האומני"ת" שיש להן מגוון תפקידים נוספים (למשל בניין נפעל, בניין התפעל וכדומה).

2. האותיות ד' וט' אינן אותיות שורש כאשר הן מופיעות בתוך רצפים אלה: ○
זָד, צָט. למשל: הַזְדִּיקוּ, הַצְטַבְרוּ.

הסרת אותיות הבניינים :

חוקי הסרת אותיות הבניינים :

- (1) לפעמים יש אותיות שחוזרות על עצמן בכל שלושת העדים, ואף על פי כן הן אינן אותיות שורש.
- (2) הבניינים שמביאים אתם אות נוספת הם בנייני המ"י : הפעיל, הפעל והתפעל. בניין הפעיל מביא אתו כמעט תמיד אות י' כאות ניקוד, בין שתי האותיות האחרונות של השורש.
הרגיש, הרדס, הבדיל.
- (3) י' זו אינה אות שורש. יש להתעלם ממנה. בניין הפעל מביא אתו לפעמים ו' (הופעל) בהתחלה.
הנגן, הנסר, הנכן.
- (4) ו' זו מופיעה רק במקרים שבהם אתם רואים 2 אותיות שורש בלבד, אבל גם היא שייכת לבניין ולא לשורש.
- (4) בניין התפעל מביא אתו תמיד ת'.
התרגש, התפתל, התגבר.
- (5) ת' זו מחליפה מקום עם עיצורים מסוימים (ש, ש, ס, ז, צ).
השתעל, הסתכל, השתכר.
- (6) כאשר האות הראשונה בשורש היא ז', הת' גם מחליפה מקום וגם הופכת לד', מטעמי נוחות הגייה. **הזמן.**
- (7) כאשר האות הראשונה בשורש היא צ', הת' גם מחליפה מקום וגם הופכת לט', מטעמי נוחות הגייה. **הצטער.**
- (8) בעברית כמעט שאין שורשים שהצירופים זד או צט קיימים בהם, ולכן כאשר אנו רואים צירוף כזה אנו יכולים להניח בוודאות שהד' או הט' שייכות לבניין התפעל ולא לשורש.

מקרים שבהם הת' נשארת

- (1) לעתים נדירות אין צורך להסיר את הת' מבניין התפעל. זה קורה כאשר אות השורש הראשונה היא ת, ד, או ט, שאז הת' נבלעת. למשל : **התמם משורש ת-מ-מ.**
- (2) בדרך כלל נדע להשאיר את הת' לפי היגיון בריא : ברור לנו שהשורש של התמם קשור לתמימות ולא לשורש מוזר חסר - מ-מ.
- (3) החוק המדויק הקשור לעניין הוא שתי' (או ד', או ט') של בניין התפעל יורדות רק כאשר בבניין התפעל יש שווא נח. (למשל : התאכזב, הסתכל, הצטער).
- (4) כאשר אין שווא, לא מורידים שום אות (הדרדר, הטגן).

תרגיל 1:

לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת העדים - אלה אותיות השורש. כתבו אותן בטבלה. זכרו! אל תכניסו לשורש את ה-י הנודניקית של הפעיל ואת ה-ת החמקמקה של התפעל.

שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
		(1) אני אוֹהֶבֶת עוגות גבינה.
		(2) הסלטים האלה יִסְרִיחוּ בתוך יומיים.
		(3) לְכַדְנָה בבקשה את העכבר!
		(4) זה לא כל כך נעים לראות גן סָגוּר.
		(5) התאנים תִּבְשְׁלָנָה בעוד חודשיים.
		(6) איני רוצה לְהִשְׁקִיעַ במיזם הזה.
		(7) חסרונך יִרְגֵשׁ היטב.
		(8) הפיגועים סִפְּלוּ בזכות מודיעין איכותי.

		9) החולה הַתְּפָרֵעָה במחלקה הכירורגית.
		10) נְשַׁכְתִּי את השפתיים שלי ושתקתי.
		11) הַזְהָרוּ, חברים.
		12) שני ילדים הַתְּלַחְשׁוּ בקצה הכיתה.
		13) ההחלטה הזו תַּגְבִּיל את החופש שלנו.
		14) קְרִיסַת המשטר הקומוניסטי הביאה לארץ יהודים רבים מברית המועצות.
		15) שלשום הוחלט על פְּרוֹק הגדוד.
		16) לא נַעְרִים קשיים על היוזמה.
		17) זו הייתה הַפְתָּעָה נעימה.
		18) מתי אקבל את הַפְּקֻדוֹן חזרה?
		19) אני מקווה שַׁתְּרַגֵּל מהר למציאות החדשה.
		20) אני מקווה שַׁתְּרַגֵּל פתרון בעיות מסובכות.

		21) משטח הרכיבה מצוי בשפוע .
		22) מה שמה של מנהלת הסניף?
		23) משבר הוא הזדמנות לצמיחה.
		24) איזה גורל אכזר!
		25) זה המסגד המרכזי של הכפר.
		26) הממטרה מקולקלת.
		27) האלימות היא פריסום יסוד הדמוקרטיה.
		28) ריצות ארוכות ישפרו את הסבלת של הלב שלך.
		29) הטרוריסט הזה על הפונת שלנו.
		30) מתי התחלתן לעסוק בספורט?

תרגיל 2:

לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת העדים - אלה אותיות השורש. כתבו אותן בטבלה.

זכרו! אל תכניסו לשורש את ה-י הנודניקית של הפעיל ואת ה-ת החמקמקה של התפעל (שלפעמים מתחלפת ב-ט או ב-ד).

שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
		1) אל תתפחש לחלקך בעסקה.
		2) השתקנו במבוכה.
		3) כדאי שתמתני את עמדותיך.
		4) הכעסים המצטברים הם הרסניים.
		5) האשמה מוטלת על כתפיי.
		6) השעול הזה מרמז על מחלה.
		7) עדכן אותי בהתפתחויות.
		8) אוכלוסיית העולם מזדקנת.
		9) לכו להצטלם!

		10) האיש נראה מְטָרָד מאוד.
		11) שומעים אותו באופן מְקֻטָע .
		12) הציפורים מְסִתְּרוֹת מפנינו.
		13) הפירות האלה מְתֻלָּעִים .
		14) הילד חזר מגן השעשועים חָבוּל .
		15) הנגינה של נועם מְשִׁתְּפֶרֶת מאוד בחודשיים האחרונים.
		16) תְּבִשִׁיל זה טעים באופן יוצא דופן.
		17) קשה לי לְהִשְׁתַּלֵּב בתנועה.
		18) עשינו למענד הַשְּׁתַדְלוּיֹת רבות.
		19) כשראתה דנה את סימה, היא עברה מְדַרְכָּה .
		20) הקיפוד יִצְטַנֵּף בתוך עצמו כשנתקרב.
		21) מְסִתְּבֵר שיש לך שבר.

		22) האריות החולים הִזְדָּנְבוּ מאחור.
		23) בחורף המכוניות מתקשות לְהִתְנַיֵעַ .
		24) הַשְּׁבִיל הזה מתחיל כאן.
		25) איזהו גִּבּוֹר ?
		26) הַרְחוֹב ייקרא על שם השחקנית המפורסמת.
		27) יהיו לך עוד הרבה הִזְדָּמְנוּיּוֹת .
		28) הקו הזה הולך וּמְסַתֵּלֵסל .
		29) פתחנו מִשְׁרָד חדש.
		30) הנתונים צריכים לְהִשְׁתַּקְלֵל .

מהי גזרה?

מהי גזרה?

מושג בסיס:

גזרה: קבוצת שורשים בעלת מאפיין משותף. בשפה העברית יש 10 גזרות בסך הכול, מתוכן עליכם להכיר בבגרות 6.
כל שורש בעברית שייך לאחת מן הגזרות.

הגזרות:

מושגי בסיס:

רוב הגזרות (למעט השלמים והמרובעים) מתאפיינות בכך שהן מכילות אותיות שורש מסוימות. אותיות אלו עלולות לגרום לשורשים להתנהג בצורות מוזרות, וזוהי הסיבה העיקרית שעלינו לשלוט בנושא.

בדרך כלל שם הגזרה הוא צירוף של האות המאפיינת את הגזרה ושל מיקומה בשורש.
ל"א – ל' הפועל (האות האחרונה בשורש) היא א'.
לי"ה – ל' הפועל (האות האחרונה בשורש) היא ה'.
פ"נ – פ' הפועל (האות הראשונה בשורש) היא נ'.
פ"יו – פ' הפועל (האות הראשונה בשורש) היא יו'.
עו"י – ע' הפועל (האות האמצעית בשורש) היא יו'.

מה מיוחד בגזרה?	אילו שורשים כלולים בגזרה?	שורשים לדוגמה		שם הגזרה
אין	כל השורשים בעלי 3 אותיות שורש רגילות (שאינם שייכים לאף גזרה אחרת).	ג-מ-ר	ב-ר-ח	שלמים
אין	כל השורשים בעלי 4 אותיות שורש.	ב-ל-ב-ל	פ-ר-נ-ס	מרובעים
לפעמים הא' נעלמת. (רפוי, מצוי)	כל השורשים שמסתיימים בא'.	ר-פ-א	מ-צ-א	ל"א
ה' מתחלפת בהטיות השונות ב', ו', א', ות' (עליתי, עלו, עלתה, העלאה)	כל השורשים שמסתיימים בה'.	ע-ל-ו/ה	פ-נ-ו/ה	לי"ה
הנ' נעלמת לפעמים ובמקומה בא דגש באות שאחריה (יפל, הסיע).	כל השורשים שמתחילים בנ'.	נ-פ-ל	נ-ס-ע	פ"נ
1. לפעמים מופיעה י' ולפעמים ו' (ילדתי, מולידה). 2. ה'ו עלולה להיעלם (לדה, מולד). להיעלם (לדה, מולד).	כל השורשים שהאות הראשונה שבהם היא יו'.	י-ו-ש-נ	י-ו-ל-ד	פ"יו
1. לפעמים מופיעה י' ולפעמים ו' (רוץ, הריץ). 2. ה'ו עלולה להיעלם (רץ, הוכן). 3. עלולה להצטרף ו' (התכונן).	כל השורשים שהאות האמצעית שבהם היא יו'.	כ-ו-נ	ר-ו-צ	עו"י

שמות נוספים לגזרות

- (1) יש שמכנים את הגזרות בשמות מעט שונים מאלו שהזכרנו. גם בבגרות עשויים להופיע שמות ארוכים יותר. אין צורך להתרגש. השמות השונים הם וריאציות בלבד.
- השמות הקצרים והפשוטים שלמדנו הם תשובה מקובלת לחלוטין בבגרות.
- (2) יש שני מונחים נפוצים בשמות הגזרות: "נחי" ו"חסרי". למשל: חסרי פי"נ, נחי עו"י, או בקיצור: חפי"נ, נעו"י. משמעות המונחים האלה היא:
- נחים – אות השורש ה"בעייתית" נכתבת בדרך כלל, אך לעתים אינה נהגית. למשל: הודיע (י-ו-ד-ע), ראינו (ר-א-י-ה).
- חסרים – אות השורש ה"בעייתית" עלולה להיעלם לחלוטין. למשל: יפל (נ-פ-ל).

הגזרה	כינויים נוספים
שלמים	-
מרובעים	-
לי"א	נחי לי"א, נלי"א
לי"ה	לי"י, נחי לי"י, לי"י/לי"ה, נחי לי"ה, נלי"ה, נלי"י/נלי"ה
פי"נ	חסרי פי"נ, חפי"נ
פי"ו	נחי פי"ו, נפי"ו
עו"י	נחי עו"י, נחי עי"ו, נעו"י, נעי"ו

זיהוי גזרה:

חוקי זיהוי גזרה:

1) הגזרה נובעת ישירות מהשורש. לאחר שזיהינו את השורש, כל שעלינו לעשות הוא להתבונן באותיותיו. הגזרה טמונה בהן.

הודיע, מודיע, יודיע = יו-ד-ע = פי הפועל יו = גזרת פי"ו.

2) אם השורש אינו שייך לשום גזרה מיוחדת, בררת המחדל היא גזרת השלמים.

תרגיל 3:

לפניכם שורשים. קבעו את גזרתם.

שורש	גזרה	שורש	גזרה	שורש	גזרה
יו-ק-ש		ק-ט-ר		ת-ר-ג-מ	
ט-ע-י/ה		א-ש-ר		ס-ק-ר	
ש-ל-ח		ח-ל-י/ה		מ-י/ו-ת	
ת-ג-ב-ר		נ-ג-נ		יו-ד-ע	
ס-י/ו-ר		פ-ת-י/ה		ג-ר-ב	
ק-פ-א		מ-ל-מ-ל		י/ו-נ-י/ה	
ח-פ-ר		כ-י/ו-נ		ק-נ-א	
ת-ע-ת-ע		ב-ר-א		ק-נ-י/ה	
ר-י/ו-צ		א-י/ו-ר		ת-ק-נ	
א-ת-ר		ס-ל-ס-ל		ז-מ-ר-ר	
מ-צ-א		ד-י/ו-נ		פ-נ-י/ה	
י/ו-ק-ע		י/ו-ש-ע		ר-י/ו-ב	

שורש	גזרה	שורש	גזרה	שורש	גזרה
י/ו-ק-ש		ק-ט-ר		ת-ר-ג-מ	
ט-ע-י/ה		א-ש-ר		ס-ק-ר	
ש-ל-ח		ח-ל-י/ה		מ-י/ו-ת	
ת-ג-ב-ר		נ-ג-נ		י/ו-ד-ע	
ס-י/ו-ר		פ-ת-י/ה		ג-ר-ב	
ק-פ-א		מ-ל-מ-ל		י/ו-נ-י/ה	
ח-פ-ר		כ-י/ו-נ		ק-נ-א	
ת-ע-ת-ע		ב-ר-א		ק-נ-י/ה	
ר-י/ו-צ		א-י/ו-ר		ת-ק-נ	
א-ת-ר		ס-ל-ס-ל		ז-מ-ר-ר	
מ-צ-א		ד-י/ו-נ		פ-נ-י/ה	
י/ו-ק-ע		י/ו-ש-ע		ר-י/ו-ב	

שורש	גזרה	שורש	גזרה	שורש	גזרה
ס-י/ו-ט		ש-ע-ש-ע		כ-נ-ר	
י/ו-ש-ט		ס-ת-ר		ז-ה-י/ה	
ש-י/ו-ט		ר-פ-א		ט-פ-ל	
ק-ר-י/ה		ג-א-י/ה		פ-י/ו-ג	
צ-ה-ל		י/ו-ר-ש		ת-ה-י/ה	
ש-נ-א		א-ו-ר-ר		י/ו-ת-ר	
ר-פ-י/ה		נ-י/ו-ס		ס-כ-ס-כ	
פ-ק-פ-ק		נ-ע-נ-ע		פ-י/ו-ח	
ש-ח-ר-ר		י/ו-צ-א		י/ו-ז-ל	
ס-ל-ח		י/ו-ר-ד		ע-ש-י/ה	
ר-י/ו-מ		ח-י/ו-ג		מ-ל-א	
י/ו-ר-י/ה		ס-מ-א		י/ו-ד-י/ה	

תרגיל 4:

לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. על בסיס זה ציינו את השורש ואת הגזרה של כל מילה. זכרו את כללי כתיבת השורשים:

- י או ו בכל מקום בשורש נכתבות תמיד: י/ו.
- ה בסוף נכתבת בדרך כלל: י/ה.

גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			(1) ענף ה המורים הבלתי חוקיים משגשג בישראל.
			(2) החולה ה הפנתה למחלקה הכירורגית.
			(3) מְצַאֲתִי את הנעליים שלי.
			(4) למה לא ה תַקְשֶׁרֶת עד עכשיו?
			(5) אנחנו מְצַפִּים שתשפרי את התנהגותך.
			(6) גלעד יודיע לנו כשיגיע.
			(7) יש לך ה זְכָּחָה שדבריך נכונים?
			(8) הרבה אנשים מְפַרְסְמִים הגיעו לחתונה.
			(9) בשנת 2000 צה"ל נְסוּג מלבנון.
			(10) בצהריים כל ה שְׂפוּרִים שברחוב ישנו.
			(11) האינטרנט מְכַרְסֵם במעמדה של העיתונות הכתובה.
			(12) ה צִטְמָרְנוּ למשמע הבשורה.

			13) עֲלֵיָהּ לֹא־רָץ הִיא מַעֲשֵׂה מוֹרֵכֵב וְאִמִּיץ.
			14) רְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם הוּא כְבוֹדוֹ.
			15) בְּכֹלֵל לֹא נִהְיֵיתִי מֵהַמְסִיבָה.
			16) הַמְבֻנָּה הַזֶּה אֵינּוּ יִצִּיב.
			17) הַצְּבוּר יוֹכֵל לְחַלּוֹק כְּבוֹד אַחֲרוֹן.
			18) זֹוהִי פְּלִגָּת הַשְּׂרִיּוֹן הוֹוֹתִיקָה בִּיּוֹתֵר.
			19) הַנּוֹשָׂאִים נְדוֹנוֹ בִּישִׁיבַת הַמַּמְשֵׁלָה.
			20) אֵינְכֶם מְפָלִים לְרַעָה.
			21) רֵאִיתִי אוֹתְךָ בַּמּוֹרֵד הַרְחוֹב.
			22) כְּדָאִי לְהַתְיַעֵץ עִם עוֹד רוֹפֵא בַּהַחֲלָטָה עַל נִיתוּחַ.
			23) עַל פִּי הַכְּתָבָה בַּעִיתוֹן, הַפּוֹלִיטִיקָאִי הַזֶּה מְצַטִּיר כְּמוֹשַׁחַת בַּקְנָה מִיַּדָה עוֹלְמִי.
			24) אַל תַּכְעֲסוּ עַל נוֹעָה, הִיא מְזַדְּקָה עִם מַטְרוֹתֵינוּ.
			25) מַגִּיעַ לוֹ פֵרֶס עַל כּוֹשֵׁר הַהֲתַמָּדָה.

			26 העירייה הציבה את העמוד הזה.
			27 בכביש אל תהיו צודקים!
			28 התצפיתנים משתמשים במשקפות משוכללות.
			29 מה התועלת בזה?
			30 זו התרמית הגדולה ביותר שהייתה מעולם בבנק בארץ.
			31 בימינו יש נשים שמעדיפות לדה ביתית.
			32 כמה יפה התינוקת!
			33 של מי הדאון הזה?
			34 אסור לפגוע בחופש הבטוי!
			35 האם קיבלת רשות לעשות זאת?
			36 זו התחנה האחרונה.
			37 זו מולדתנו שלנו.
			38 אימו של גדי הצטחקה.

			(39) הכובעים האלה יקרים מאד.

שורשים מורכבים:

חוקי השורשים המורכבים:

שורש אחד יכול להיות שייך לשתי גזרות.

תודה = ג-ו-ד-ג/ה = פי"ו ולי"ה.

כאשר מתבקשים לציין את הגזרה של שורש כזה, יש לציין את שתי הגזרות.

לפעמים יש לבחור בגזרה הרלוונטית לשאלה שנשאלה.

שורשים מגזרת המרובעים שייכים לגזרת המרובעים בלבד, גם אם יש בהם מאפיינים מגזרות אחרות.

א-ו-ר-ר ≠ עו"י. ד-מ-י-נ ≠ עו"י.

תרגיל 5:

לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן, כתבו את השורש ואת הגזרה או הגזרות.

זכרו את כללי כתיבת השורשים:

- י או ו בכל מקום בשורש נכתבות תמיד: ו/י.
- ה בסוף נכתבת בדרך כלל: ה/ה.

גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			1) אתן תרְאִינָה בחושך.
			2) אינני מוֹצֵא היגיון בכך.
			3) היא הוֹרְתָה לנו לעזוב את החדר.
			4) היא הִרְתָה בפעם השנייה.
			5) תוֹדָה לך על הכנסת האורחים.
			6) זו ממש הוֹנָאָה.
			7) ההִלְוָאָה לא הוחזרה.

			8) הדגים מטוננים בשמן.
			9) אל תירא!
			10) אל תירה!
			11) המורים ישבתו מחר.
			12) אספת ה הורים תתקיים בעוד חודש.
			13) האריה מטיל את מוֹרָאו על כל חיות הסוואנה.
			14) החיילים ישָׁנוּ לפני היציאה למסע.
			15) אסור שמקרים כאלה ישָׁנוּ .
			16) אני מוֹקִיר את עזרתכם.
			17) ה עֵלִיתִי את התמונה לאתר.
			18) אין מוֹצָא מהפרשה.

			(19) אתן תיראנה מפניו.
			(20) מלוי הטופס אורך דקה.
			(21) לחיסון עשויות להיות תופעות לוואי.
			(22) החיילים מסתויים היטב.
			(23) החדר אינו מאוורר.
			(24) התוספת לשכר משמעותית.
			(25) היא נזקקה לדעת שהיא טעתה.
			(26) בכוונתו לקרות ברית עם איסלנד.
			(27) בכוונתנו לקרות בור לאויבינו.
			(28) שבו בשקט!

			(29) אסור לידות אבנים!
			(30) נפנף הוא אביזר פשוט אך חשוב למנגל טוב.

איתור האות הנעלמת:

מושגי בסיס:

דגש חזק: נקודה קטנה המופיעה לפעמים בתוך האות. משמעותה של הנקודה הזאת היא שיש לבטא את האות בחוזקה. **מדיח**.

דגש זה הוא משמעותי מאוד לזיהוי שורשים.

דגש קל הוא דגש שמופיע באותיות מסוימות – בג"ד כפ"ת - בעיקר כאשר הן נמצאות בתחילת המילה: **כתב, פתוח, בא**.

דגש זה הוא חסר כל משמעות לזיהוי שורשים.

חוקי איתור האות הנעלמת:

- 1) שורשים רבים נוטים "לאבד" את אחת מאותיות השורש שלהם.
 - 2) פעמים רבות שלושת העדים "מחזירים" את האות האובדת.
ראו = ראה, רואה, יראה = ר-א-ה.
 - 3) לעתים גם אחרי שנהפוך את המילה לשלושת העדים, נוהה שתי אותיות משותפות בלבד.
 - 4) האתגר במקרים אלו הוא לאתר את האות השלישית של השורש – האות הנעלמת.
 - 5) תזכורת: הי של בניין הפעיל והוי של בניין הופעל אינן אותיות שורש, ואין להיעזר בהן להשלמת השורש.
 - 6) תהליך איתור אות השורש החסרה:
כאשר חסרה לנו אות שורש, הדבר הראשון שנבדוק הוא אם יש דגש באחת האותיות שכבר זיהינו.
את הבדיקה יש לערוך במילה המקורית שאנחנו מנתחים ולא בשלושת העדים. (דגש בתחילת המילה אינו דגש חזק והוא אינו נחשב).
1. כאשר הדגש מופיע באות הראשונה, האות החסרה היא נ' בהתחלה (גזרת פ"נ).
מַדִּיחַ = נ-ד-ח.
 2. כאשר אין דגש, יש להוסיף ו/ו באמצע השורש. הגזרה היא עו"י.
האיר = א-ו-ר.
 3. פעלים קצרים, בני שתי אותיות, שייכים תמיד לגזרת עו"י, לא משנה אם יש בהם דגש או אין.
בא, בא, יבוא = ב-ו-א.

דגם הושיב לעומת דגם השיב

כדאי להכיר ספציפית שני דגמים עיקריים שנוטים להתבלבל ביניהם :
דגם "הושיב" : כאשר יש ו' נוספת בתחילת המילה (הושיב, מושיב, יושיב) מדובר באות שורש, אין שום סיבה להסיר אותה. גזרת פי"ו, **שורש י/ו-ש-ב**.
דגם "השיב" : כאשר אין ו' חוזרת בתחילת המילה – (השיב, משיב, ישיב) השורש שייך לגזרת עו"י, **שורש ש-י/ו-ב**.

תרגיל 6:

לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה ומהי הגזרה של השורש.

כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.

לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת המילים – זהו הבסיס לשורש. אם חסרה אות, חפשו אותה לפי השיטה שלמדנו, וכתבו את השורש הסופי. ציינו את גזרתו של השורש.

גזרה	שורש	האותיות החוזרות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
				7) איך הוא דָּג כל כך הרבה דגים?
				8) חֲשֵׁתִי שאתם רוצים בטובתי.
				9) זו התְּשׁוּבָה הנכונה.
				10) יש להרוס את המְבָנִים הלא חוקיים האלה.
				11) אני אוהב לְשָׂק.
				12) קיבלתי את ההוֹדָעָה.
				13) המצאת המַעֲלִית שינתה את פני ההיסטוריה.
				14) איזו מְדִינָה!
				15) אתם תְּכַיְנוּ את המחנה לקראת בוא הרמטכ"ל.

גזרה	שורש	האותיות החוזרות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
				16) הייתה לי הַאָרֶה.
				17) ההוֹרָאָה הייתה ברורה.
				18) יש לדאוג לְמִצּוֹפִים לילדים.
				19) אינני מְתַרְגֵּם כלל.
				20) המסוק חָג ממעל.
				21) אני רוצה ללמוד בְּמִכְיָנָה אוניברסיטאית.
				22) אימי הכינה פלפל מְמֵלָא.
				23) המורה הזאת מְפַרְגֵּם במגינים.
				24) יש לְהַמִּיר את השקלים לדולרים.
				25) החנות תוֹזֵיל את המחירים.
				26) יש לְהַפִּיק לכם קבלה.

הופעל המבולבל:

חוקי זיהוי השורש בבניין הופעל:

- (1) בניין הופעל בעייתי כאשר הוא מביא אתו תוספת ו' (הו-מו-יו, אך לא ה-מ-ג).
- (2) כאשר רוצים לזהות שורש של מילה בבניין הופעל, עדיף לנתח את התאומה שלה מבניין הפעיל. זאת ניתן לעשות בעזרת המילים "כי מישו..."
הקוץ הוצא = כי מישו הוציא אותו = יו-צ-א.

תרגיל 7:

לפניכם פעלים מבניין הופעל בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה ומהי הגזרה של השורש. זכרו שהעברה לבניין הפעיל (באמצעות הנוסחה "כי מישו...") תסייע לכם למצוא את השורש.

המשפט	כי מישו : הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	אותיות גלויות	שורש	גזרה
(1) בידי מי הוֹזְזָה הגבינה?				
(2) ההזמנה מוֹכְנָה וניתן לבוא ולקחתה.				
(3) הוּבְלַתִּי אל חדר החקירות בידיים אזוקות.				
(4) המנהלת הוֹקְעָה בשל אמירותיה.				
(5) אתם תוֹבְסוּ במשחק הקרוב.				

				6) הדגלים יורדו לחצי התורן.
				7) המוסד מוקם בימים אלה.
				8) השמועות תופצנה מהר.
				9) ידו של המחבל הושטה לשלום.
				10) הרפסודה הושטה במי האגם הרוגע.
				11) החוק החדש יחל גם בשטחי יהודה ושומרון.
				12) התלמידה הוצאה מן הכיתה בשל פטפטת מרובה.

דגם אחת ושתיים :

חוקי דגם "אחת ושתיים" :

- (1) לפעמים לאחר שנוציא למילה את שלושת העדים נגלה דגם שנקרא "דגם אחת ו-שתיים". את הדגם הזה צריך להכיר ולדעת שהוא מבלבל.
- (2) דגם אחת ושתיים : דגם שבו בכל שלושת העדים חוזרות על עצמן 4 אותיות שורש [אפילו לאחר שמסירים את אותיות הבניינים] כאשר האות השנייה היא ו' ושתי האותיות האחרונות זהות : **כונן-מכונן-יכונן**
- (3) מילים מדגם זה שייכות לגזרת עו"י. הן אינן שייכות לגזרת המרובעים. **השורש של המילה לכונן הוא כ-ו-נ.**

תרגיל 8 :

לפניכם פעלים בתוך משפטים. כתבו לכל פועל את שלושת העדים. לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת העדים, ועל פיהן קבעו את השורש והגזרה. שימו לב לדגם אחת ושתיים ופעלו בהתאם.

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	אותיות חוזרות	שורש	גזרה
(1) המעשה הזה מְקוּמָם אותי.				
(2) העקבות כאן הם מְטַשְׁטָשִׁים .				
(3) מגפת הקורונה חולְּלָה שינויים חברתיים רבים.				
(4) הערב היה מְרוּמָם .				
(5) כיוונתי שעון מְעוֹרָר ל-5.				

				6) המורה שִׁכְפְּלָה לנו דפים.
				7) אחר הצהריים הִתְנַדְנַדְתִּי בערסל.
				8) האיש הענק הִתְנַדְד, איבד את שיווי משקלו ונפל.
				9) בנייני התאומים הִתְמוֹטְטוּ.
				10) האיש הִתְרוֹשֵׁשׁ עקב נפילות חדות בבורסה.
				11) נאווה צִחְקָקָה ללא שליטה.
				12) האדים מִתְפּוֹגְגִים לאיטם.

תרגיל 9:

לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. כתבו לכל מילה את שלושת העדים. לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת העדים - אלה אותיות השורש. כתבו אותן בטבלה וציינו את גזרתן של השורש.

גזרה	שורש	אותיות גלויות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
				1) הארגון לא הוציא שום הודעת גְנוּי .
				2) מְסִתְּמֵן ניצחון למפלגת השמרנים.
				3) כשמר גרוס מסביר את החומר, גם נושאים סבוכים הופכים ל מוֹבְנִים .
				4) החופשה התמצתה ב רְבִיצָה על חוף הים.
				5) יש ל חֹזְרֵר את הדף.
				6) כבר אי אפשר ל הִצְטָרֵף לקבוצה.
				7) המתמודד ה מוֹבִיל כעת הוא יאקאסני.
				8) מוֹטָב שנשתוק כעת.
				9) תהליך ה רְפוּי הוא ארוך ואיטי.
				10) אל ת סְתַכֵּל בקנקן.

גזרה	שורש	אותיות גלויות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
				11) זהו מום מולד.
				12) שדדדגו את החבילה במחיר מבצע!
				13) קניתי סט של תבניות חדשות בצורות שונות.
				14) בישראל מזג האוויר משתנה במהירות.
				15) החוזה שעליו חתמנו מבטל.
				16) לא מצאתי חנה.
				17) בתקופה זו מתחוללים שינויים גדולים באישיותי.
				18) את מה שפרסמת אתמול, לא תוכל למחוק היום.
				19) באתי אתמול.
				20) אל תדחי את היד המושטת אליך לשלום.

תרגיל 10:

נתחו באופן מלא (שבג"ז) את הפעלים המודגשים במשפטים שבטבלה.

זמן/דרך	גוף	בניין	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	
					(1) ---
					(2) היא מְשׁוֹרֶרֶת דגולה.
					(3) היא הַשְׁתַּוְתָה לחברתה בהישגיה.
					(4) החדרים יִחְטְאוּ.
					(5) יש לְזַכּוֹת אותי.
					(6) דַע מאין באת.
					(7) עליך לְשַׁבֵּת כאן.
					(8) אנחנו נוֹקִיעַ אותו.
					(9) אם נִזְכַּח שטעינו, נודה בכך.
					(10) לא כל הנוֹצֵץ זהב הוא.
					(11) ---
					(12) המזוודות מוֹרְמוֹת למטוס.
					(13) נועֵדָת לגדולות.
					(14) השריונרים מְסִיִּים את הטנקים.
					(15) יש לוֹמַר רק את האמת.
					(16) פְּנוּ דרך!
					(17) רְצו אותי!
					(18) הם מאוד רְצו להצליח.
					(19) הרקפת חְבוּיָה בין הסלעים.
					(20) עליכם להיות מְעוֹדְדִים מן התוצאה.
					(21) בני ישראל הִצְטוּ לעשות זאת.
					(22) החולות תִּאֲשַׁפְּזָה במחלקה.

					(23) נובל אל האוצר באמצעות הרמזים.
					(24) בעל החיים הזה נזון מחרקים.

מילים זהות עם ניתוח שונה

חוקי ניתוח מילים זהות עם שורש שונה:

- (1) לעיתים נדרשים בבגרות לנתח שתי מילים זהות, שכל ההבדל ביניהן הוא ההקשר שלהן.
במקרה כזה כל שיש לעשות הוא להוציא לכל אחת מן המילים את שלושת העדים. הקפידו במיוחד לשמור על ההקשר, כי הוא זה שגורם לכל ההבדלים.
הציור מרשים אותי מאוד – הרשים, מרשים, ירשים = שורש ר-ש-מ, בניין הפעיל.
הורי אינם מרשים לי לצאת לטיול – הרשה, מרשה, ירשה = שורש ר-ש-י/ה, בניין הפעיל.
- (2) על מנת לזהות גוף וזמן יש לחזור אל המילה המקורית.
הציור מרשים אותי מאוד = הוא עכשיו = נסתר הווה.
הורי אינם מרשים לי לצאת לטיול = הם עכשיו = נסתרים הווה.

תרגיל 11:

לפניכם זוגות של פעלים דומים שמשמעותם שונה. בחנו את ההבדלים ביניהם בעזרת טבלת השבג"ז.

גזרה	זמן/דרך	גוף	בניין	שורש	
					אני רוצה לְכַרֵּת את העץ.
					הם מתכננים לְכַרֵּוֹת כאן פחם.

					עָנָה לי!
					עָנָה את השבוי!

					פעם שָׁרְתָה כאן אווירה נעימה.
					התוכנה שָׁרְתָה אותנו חמש שנים.

					אתם תִּקְנֶנוּ ממני מוצרים מעולים.
					הסנדלרים תִּקְנֶנוּ נעליים.

					רָדוּ בנתיניכם בעוז.
					רָדוּ מהמגלשה הגבוהה.

					האזרחים מוֹרִידִים בממשלתם.
					השלטונות מוֹרִידִים את המס.

תרגיל 12:

לפניכם זוגות של פעלים זהים שניתן לנתחם בשתי צורות שונות.
נתחו אותם בעזרת הטבלה על פי המשפט שבו הם נתונים.

זמן	גוף	בניין	גזרה	שורש	
					הקבוצה חִרְתָּה את הנאמנות על דגלה.
					התעלמותו של המנהל חִרְתָּה לי מאוד.

					אנחנו לא נִבְרָא את העולם מחדש.
					טוב לו לאדם שלא נִבְרָא משנברא.

טעות – משפטים אלה כבר הופיעו בתרגיל הקודם.					רָדוּ בנתיניכם בעוז.
					רָדוּ מהמגלשה הגבוהה.

					הקוסם ועוזרו מְשָׁלִים את הקהל.
					מי מְשָׁלִים את התמונה?

					קחו כיסא, שְׁבוּ , נשמו עמוק והירגעו.
					שְׁבוּ את הטרוריסטים בהקדם.

					מי יוֹרֵה לי מה לעשות?
					השודד יוֹרֵה באוויר.

זמן	גוף	בניין	גזרה	שורש	
					דברִיךְ תֵּאָמַר לְדַבְרֵי.
					תֵּאָמַר אֶת הַפְּגִישָׁה!
					קוֹמְמִתִּי מִדַּבְרִיךְ הַקְּשִׁים.
					קוֹמְמִתִּי אֶת עֲמִיתֵי לְמַקְצוֹעַ.
					הַנְּהַגִּים תִּדְּלְקוּ אֶת מִכּוֹנִיּוֹתֵיהֶם.
					אַתֶּם תִּדְּלְקוּ אַחֲרֵי הַחֲשׂוֹד.

מילים הנוטות על דרך השלמים

- (1) גם שורשי הגזרות עשויים להתנהג באופן נורמלי לפעמים. מצב זה נקרא שהם "נוטים על דרך השלמים".
- (2) כאשר מילה שייכת לגזרה מסוימת אך נוטה על דרך השלמים, ניתן לכתוב גם שהגזרה שלה היא "שלמים". התשובה הזאת תתקבל. **ויתר, מנתר, ינתר = ו-ת-ר = פי"ו / שלמים.**

שורשים ספציפיים

חוקי שורשים ספציפיים שכדאי להכיר:

יש מילים שזיהוי השורש שלהן בשיטות המקובלות הוא מבלבל. מילים אלו מומלץ לזכור על פה.

(1) שורשי קס"ם ח"ן:

יש חמש מילים שנראה ששייכות לגזרת לי"ה (כי הן מסתיימות ב"י) ולמעשה הן שייכות לגזרת לי"א (השורשים מסתיימים בא"י).

שורש	מילה
ק-ר-א	קרוי
ס-מ-א	סמוי
מ-צ-א	מצוי
ח-ב-א	חבוי
נ-ש-א	נשוי

(2) שורשי מג"ן כת"מ:

בדרך כלל כאשר מסתיימים שלושת העדים בה', השורש נכתב עם י'ה בסופו, והגזרה היא לי"ה. למשל: **ראה, רואה, יראה = ר-א-י.ה.**

עם זאת יש 6 שורשים בעברית שמסתיימים בה' שכן הוגים אותה, ושאינה מתחלפת ב"י לעולם. שורשים אלו שייכים לגזרת השלמים ולא לגזרת לי"ה. שורשים אלו הם:

שורש	מילים לדוגמה
מ-ה-מ-ה	התמהמה
ג-ב-ה	גבוה
נ-ג-ה	נוגה, מגיח, הגהה
כ-מ-ה	כמיהה
ת-מ-ה	תמהוון, תמהתי
מ-ה-ה	מהוה

3) שורשים מגזרת עו"י:

יש כמה מילים שכדאי לשנן ולזכור שהן שייכות לשורשים מגזרת עו"י.

שורש	מילים לדוגמה
ע-י-ו-ד	עד, מעודד, התעודד
ק-י-ו-מ	קם, מקומם, התקומם
ר-י-ו-מ	רם, מרומם, התרומם
ש-י-ו-ב	שב, משובב, השתובב
ח-י-ו-ל	חל, החיל, חולל, התחולל
ש-י-ו-ט	שט, משוטט
ל-י-ו-נ	לן, התלונן
ב-י-ו-נ	נבון, התבונן
נ-י-ו-ע	נע, התנועע

שמות עצם מאתגרים - שיטת מנת תה

- (1) יש שמות עצם שקשה לזהות את שלושת העדים המתאימים להם. למשל: **מְכוֹן**, **תְּכָלִית**.
- (2) שיטת מניית ת"ה: שמות עצם שלא ברור מניין באו, כמעט תמיד מכילים אות מוספית בהתחלה, בסוף או בשניהם. האותיות העיקריות שחשודות כמוספיות:
1. בתחילת המילה: מניית.
 2. בסוף המילה: ת"ה.
- מְכוֹן**, **תְּכָלִית**.
- (3) לאחר שהסרנו מן המילה את המוספיות, נוכל לזהות את השורש בשיטות הרגילות. אם חסרה אות שורש, נפעל בשיטות המקובלות לאיתור האות החסרה.
- מכוון = כ-ו-י-נ.**
תכלית = כ-ל-י-ה.
- (4) שימו לב: שיטת מניית ת"ה מיועדת אך ורק לשמות עצם שמקורם לא ברור. בכל מקרה אחר דרך המלך היא שיטת שלושת העדים.

תרגיל 13:

לפניכם רשימת מילים.

הוֹשִׁיבָה	לְשִׁבּוֹת	לְשִׁבַּת	הַתְּיַשְׁבוּת
מוֹשְׁבָה	מְשׁוּבָה (משובת נעורים)	תְּשׁוּבָה	נוֹשֵׁב

- א. הקיפו את כל המילים ששורשיהן יו-ש-ב.
- ב. ציינו את המשמעות המשותפת למילים ששורשן יו-ש-ב.
- ג. ציינו את השורש של המילים שלא הקפתם.

אותיות שורש ואותיות מוספיות

מושגי בסיס:

אות שורשית: אות השייכת לשורש של המילה. **מדגיש**.

אות מוספית : אות המתווספת למילה מסיבות אחרות, כגון בניין או גוף. **מדגיש**.

חוקי זיהוי אותיות שורש ואותיות מוספיות:

- (1) כאשר אתם נשאלים על תפקידה של אות, הכוונה היא בדרך כלל: האם היא שורשית או מוספית.
- (2) האותיות הנפוצות ביותר בשאלות מסוג זה הן מ' ות'.
- (3) בשאלה זו אין שום דבר מיוחד לדעת. יש לפעול על פי העקרונות הרגילים: נוציא לכל מילה את שלושת העדים.
תבלין = תיבל, מתבל, יתבל.
אות שחוזרת בכולם = בדרך כלל אות שורשית. ת-ב-ל.
אות שאינה חוזרת בכולם = אות מוספית. י,ן.

תרגיל 14:

לפניכם מילים שבכולן מופיעה האות מ.
חלקו אותן לשתי קבוצות לפי תפקיד האות מ בכל אחת מהן.

מְתִין	מְפָרֵץ	מְלַכָּה	מְרַצָּה
מוֹנָה (=מַרְמָה)	מוֹנָה (=סוֹפֵר)	מְרִיץ	נְמָרֵץ
מְסִיק (זֵיתִים)	מְסִיק (מַסְקֵנָה)	מְכוֹן	מְמוֹן
		מְשָׁלִים (אֵת הַקְּהָל)	מְשָׁלִים (אֵת הַחֶסֶר)

מ מוספית	מ שורשית

תרגיל 15:

בכל שאלה רשימת פעלים ושמות.
עליכם לחלק את המילים לשתי קבוצות.

שאלה 1:

חלקו את המילים המנוקדות שלפניכם לפי תפקידה של האות ת בכל אחת מהן:
תלות, תינוק, תשאלו את החשוד, תשאלו שאלה, משתתת, מתעד, תעדי תכשיט,
תעודה, תשושה, מתקנת, תקציבים, התנעה, תנועה, תבשיל טעים, ההחלטה תבשיל
בקרב, תמצית

ת שורשית	ת מוספית

שאלה 2:

חלקו את המילים המנוקדות שלפניכם לפי תפקידה של האות נ בכל אחת מהן:

נקיון, מלון, נגינה, רצון, קמץ, עשון, נגש, התנגש, קרן

נ שורשית	נ מוספית

שם העצם – דרכי התצורה:

חמש דרכי התצורה:

מושגי בסיס:

דרכי התצורה של שמות העצם: 5 הדרכים שבהן נוצרים שמות עצם בעברית: שורש ומשקל, בסיס וצורן סופי, הלחם בסיסים, ראשי תיבות ושאיילה מלעז. שורש ומשקל: תבנית שלתוכה יוצקים שורש. הרעיון של משקל הוא בדיוק כמו הרעיון של בניין – אבל בשמות עצם.

מנהג, הנהגה, התנהגות, נהיגה.

בסיס וצורן סופי: פירוש המילה "בסיס" הוא שם עצם. פירוש המילה "צורן סופי" הוא סיומת. זוהי דרך תצורה שבה לוקחים שם עצם קיים ומוסיפים לו סיומת, כך שמשמעותו משתנה מעט.

ספרד+ית = ספרדית, תצפית+ן = תצפיתן.

בסיס וצורן תחילי: כשם שיש צורן סופי יש גם צורן תחילי, כלומר תוספת המופיעה לפני שם העצם. על פי רוב הצורן התחילי מחובר למילה באמצעות מקף. למשל:

תת-מודע, תת-אדם. דו-משמעי, דו-קומתי.

הלחם בסיסים: איחוד של שני שמות עצם למילה אחת.

חי+זר = חיזר.

ראשי תיבות: דרך תצורה שבה שם עצם שנוצר מן האותיות הפותחות במילים של ביטוי מקובל.

מפקד גדוד = מג"ד.

שאיילה מלעז: דרך תצורה שבה שם עצם משפה זרה מועתק כפי שהוא לעברית, ורק נכתב באותיות עבריות.

אמבולנס, אנציקלופדיה, בנק.

גזירה מסורגת: כינוי נוסף לדרך התצורה של שורש ומשקל, מפני שהשורש והמשקל מעורבבים זה בזה והפרטים שלהם מופיעים לסירוגין במילה.

גזירה קווית: כינוי נוסף המשותף לדרכי התצורה בסיס וצורן והלחם בסיסים. שם זה נובע מכך שמילים בדרכי תצורה אלו מתפתחות בצורת קו – המילים והצורנים מתאחדים אך לא מתערבבים.

חוקי דרכי התצורה:

- 1) שורש ומשקל היא דרך התצורה הבסיסית ביותר בעברית. כל מילה שאין לה סממן מזהה מיוחד, נוצרה כנראה בדרך זו.
- 2) הסימן המובהק של מילים שנוצרו בדרך התצורה של בסיס וצורן סופי הוא שכאשר קוצצים מהן את הסיומת, מקבלים את שם העצם שממנו נוצרו (לעתים בשינויים קלים).
- 3) לפעמים האות האחרונה של הבסיס (שם העצם) עלולה להישמט. **חידה+ון = חידון**.
- 4) בדרך כלל מסמנים ראשי תיבות בעזרת גרשיים (**צה"ל**), אבל לעתים עם הזמן נשמטים הגרשיים (**תפוז**).

שיטת פתרון שאלה בדרכי התצורה

- 1) הבולטים ראשונים: נבדוק אילו מילים שייכות לדרכי התצורה הבולטות לעין: הלחם בסיסים, ראשי תיבות או שאילה מלעז. **מגזין, טוקבק**.
- 2) קציצת הקצה: נקצוץ לכל מילה את הסוף, ונראה אם מתחבא בתוכה שם עצם אחר. במקרה שכן, דרך התצורה היא בסיס וצורן סופי. **שבועי (שבוע+י) צהובון (צהוב+ון)**.
- 3) ברירת המחדל: מילים שלא נוצרו באף דרך תצורה אחרת – נוצרו בדרך של שורש ומשקל. **מאמר, ידיעה**.

חוקי פתרון שאלה בדרכי התצורה:

- 1) במקרה של שם עצם שנוצר בכמה שלבים, דרך התצורה העיקרית של המילה היא האחרונה (לפי סדר האותיות במילה). **טרקטורון – לא שאילה מלעז אלא בסיס וצורן סופי. (טקטור+ון)**.
- 2) אם נתבקשתם לפרט כיצד נוצרה המילה, רשמו את התהליך כולו. **טרקטור (שאילה מלעז) + צורן סופי ון**.

הבדלה בין שורש ומשקל לבסיס וצורן סופי – מתקדם

חוקי הבדלה מתקדמים בין שורש ומשקל לבסיס וצורן סופי:

- (1) יש מקרים שבהם נראה שלמילה יש צורן סופי, אבל למעשה מדובר במשקל.
- (2) צריך לדעת, שלא כל כך קל להתקבל ל"מועדון הבסיס והצורן הסופי".
- (3) דרך התצורה היא בסיס וצורן סופי רק אם מתקיימים שני תנאים:
- (4) תנאי א': המילה הבסיסית, ללא הצורן היא שם עצם ולא פועל.
על מנת לוודא שהבסיס הוא אכן שם עצם, מומלץ להוסיף לו ה' הידיעה. אפשרי = בסיס = בסיס וצורן סופי.
לא אפשרי = אין בסיס = שורש ומשקל.
- שליחות = השליחות = השליח = אפשרי = בסיס וצורן סופי.**
- התנהגות = ההתנהגות = ההתנהג = בלתי אפשרי = שורש ומשקל.**
- (5) אם יש שתי אפשרויות לנקד את הבסיס, אחת אפשרית ואחת לא, מוטב להניח שמדובר בשורש ומשקל שהרי זוהי בררת המחדל.
זכרון = הזכרון = הזָכַר = אפשרי, הזָכַר = לא אפשרי = שורש ומשקל.
- (6) תנאי ב': הצורן הסופי צריך להיות מתוך רשימת הצורנים הסופיים (הרשימה מופיעה בנספחים לחוברת).
חוק הת"ה: הדבר העיקרי שיש לזכור הוא שהאותיות ת' וה' כשלעצמן לעולם אינן צורן סופי.
- קדחת, מקדחה ≠ צורן סופי. מהירות, משחקה = צורן סופי.**
כדאי לזכור גם שסיומת הבנויה מחזרה על אותיות השורש האחרונות אינה צורן סופי. **כלבלב, צהבהב, סמליל, קמטוט ≠ צורן סופי.**

תרגיל 1:

לפניכם שמות עצם. מיינו אותם לפי דרך התצורה שלהם.
זכרו: אם בתוך המילה מתחבא **שם עצם** – מדובר בבסיס+צורן סופי. אם **לא מתחבא**
בה כלום, או שמתחבא רק פועל – מדובר בשורש ומשקל.

אדיבות, בוגדני, גשרון, דבשת, התנהגות, ותרן, ניצחון, חשבון, בכינות, כדורגל,
ספונטני, מְנַפֵּל, נגר, סנדלר, עירוני, פסקול, צורמני, קטנוע, שלטון, תזמורת,
נשיאות, התנשאות, לבביות, פצצה, גרעינית, מהנדס, מצבר, שלדג, שבועון, קבלן,
מהירות, דרגנוע, דוח, חוואי, דליקטס, שכחן, כרטיסן, נְדָלָן, מזומן, חמשיר,
מעלית, צלם, צ'לו, חֲבֵלֵז, דחפור, סוכרייה, מיומנות, מדחן, חִפְּר, מדבר, ארמית,
מילון, סופי, תמנון

ראשי תיבות	שאיילה מלעז	הלחם בסיסים	בסיס + צורן סופי	שורש ומשקל

תרגיל 2:

בכל שורה הקיפו במעגל את המילה היוצאת דופן מבחינת דרך התצורה שלה.

1) א. עקרונית	ב. מעלית	ג. חביתית	ד. ספרדית
2) א. התפטרות	ב. חזירות	ג. בריאות	ד. נשיאות
3) א. מלחמה	ב. לוחם	ג. הלחמה	ד. לחמנייה
4) א. משטרה	ב. מפלגה	ג. מלחייה	ד. מסבאה
5) א. טיפשי	ב. חלומי	ג. מקורי	ד. נקי
6) א. מעדנייה	ב. עוגייה	ג. קריה	ד. עירייה
7) א. מגבית	ב. תחתית	ג. טלפונית	ד. חללית
8) א. בנאי	ב. קנאי	ג. שנאי	ד. חקלאי
9) א. ישיר	ב. כשיר	ג. חמשיר	ד. עשיר
10) א. רפתן	ב. סָפֵן	ג. שתיין	ד. מרדן
11) א. מדחן	ב. מעיין	ג. מעגן	ד. מזגן
12) א. מודד	ב. מודל	ג. מוקד	ד. מונה
13) א. לוח	ב. רוח	ג. דוח	ד. משטח
14) א. בלון	ב. סלון	ג. גלון	ד. עלון
15) א. חזון	ב. דאון	ג. שעון	ד. גאון

עבודה עם צורת היסוד

1) בכל מקרה שאנו מתבקשים לנתח שם עצם, עלינו להעביר אותו קודם כל לצורת היסוד שלו, דהיינו זכר יחיד נפרד. במילים אחרות, עלינו להסיר מן המילה את כל צורני הנטייה (נדבר עליהם בפירוט בהמשך) שהתלבשו עליה, ולנתח את המילה כפי שהיא מופיעה בערך המילוני שלה.

2) למשל:

גבוהים = גבוה

רחוקה = רחוק

כדורך = כדור

חברותיי = חבר

המשמעות היא שהמשקל של המילה כדורך למשל הוא קטול, ולא קטולך.

תרגיל 3:

לפניכם שמות עצם. מיינו אותן לפי דרך התצורה שלהן (שורש ומשקל / בסיס וצורן סופי)

נשיאות, התנשאות, לבביות, לבב, לבבות, פצצה, התפוצצות, גרעין, גרעיני, מקלף, קולפן, המקלפים, מצבר, צבירה, שבועון, שבועי, קבלן, קבלנות, שבריר, שברירי, מהירות, מהירויות, חוואי, חוויה, כלבלב, כלבייה, מעשייה, תעשייה, מזומנים, הזדמנות, מעלית, התעלות, מצלמה, תצלומים, מטרייה, סוכרייה, סוכריות, מיומנות, יומן, חשיבות, מחשבה, דבוראי, דבורים, פורטוגזית, תחזית, מילון, מילית, סופי, אסופי, דחיין, דחיינות.

שורש ומשקל	בסיס + צורן סופי

דרך התצורה של מלים ספציפיות

חוקי דרך התצורה של מילים ספציפיות:

- (1) יש כמה מלים שמופיעות באופן קבוע בבגרות ומומלץ פשוט לזכור את דרך התצורה שלהן על פה.
- (2) דרך התצורה של מילים הנשמעות כמו דְּפֶאוֹן, היא לעולם שורש ומשקל (משקל קְטָלוֹן). דְּפֶאוֹן, קְמָחוֹן, שְׁמֵמוֹן, זְפֶרוֹן.
- (3) כלל זה אינו תקף לגבי מילים הנשמעות כמו סְפֶרוֹן - שבהן יש לעבוד לפי השיטות הרגילות: דְּמִיּוֹן, יִתְרוֹן = שורש ומשקל. סְפֶרוֹן, גְּשֶׁרוֹן = בסיס וצורן סופי.
- (4) דרך התצורה של המלים מהות, כמות ואיכות היא בסיס וצורן סופי:
 - מה+ות = מהות.
 - כמה+ות = כמות.
 - איך+ות = איכות.
- (5) גם מילים אלה נוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי:
 - זהה+ות = זהות.
 - יש+ות = ישות.
- (6) סיומת ור אינה צורן סופי. לעתים קרובות סיומת זו היא פשוט המילה "אור" שהיא שבה נבלעה. לכן מדובר בהלחם בסיסים.
 - זרק+אור = זרקור.
 - רמז+אור = רמזור.
- (7) המלים שלפניכם נוצרו בדרך של הלחם בסיסים:
 - רכבת+כבל = רכבל.
 - אמן+ארגון = אמרגן.
 - מד+חניה = מדחן.
- (8) כאשר הבסיס הוא בעברית והצורן הסופית בלועזית או להפך, דרך התצורה של המילה היא בסיס וצורן סופי.
 - בנק + אי = בנקאי.
 - פלאפל + יה = פלאפלייה.
 - מושב + ניק = מושבניק.
 - ביטחון + יסט = ביטחוניסט.
- (9) כאשר הן הבסיס והן הצורן הסופי הם בלועזית, דרך התצורה היא שאילה מלעז.
 - צ'ופצ'יק, טוקבקיסט, פסיכולוג.

תרגיל 4:

בכל שורה הקיפו במעגל את המילה שהיא יוצאת דופן מבחינת דרך התצורה שלה.

1) א. מהות	ב. הגות	ג. כמות	ד. כנות
2) א. יומן	ב. קטנטן	ג. סגלגל	ד. שתלטן
3) א. רכבת	ב. שמשה	ג. ראשון	ד. מרום
4) א. שיפוצניק	ב. מיליונר	ג. טרקטורון	ד. שמיניסט
5) א. חישכון ¹	ב. שיגעון	ג. שיממון	ד. שירון
6) א. מיומנות	ב. צניעות	ג. התלהמות	ד. בוטות
7) א. פטפטן	ב. שרלטן	ג. אמרגן	ד. כלבלב
8) א. גבאי	ב. ימאי	ג. רמאי	ד. פלאי
9) א. מסתור	ב. רמזור	ג. תקליטור	ד. דיונון
10) א. רוקר	ב. חוקר	ג. ג'וקר	ד. שוקר
11) א. כדורסלן	ב. אלחוטן	ג. ראשית	ד. שאפתן
12) א. שריונר	ב. פסיכולוג	ג. סטייקייה	ד. קיבוצניק
13) א. בָּגֶץ	ב. תְּנָדָּה	ג. בְּדִיץ	ד. מְפָץ
14) א. מְלוֹן	ב. מלוּנה	ג. מְלוֹן	ד. מקוּם
15) א. חיצוֹן	ב. חריצוֹת	ג. שגרירות	ד. התפרצוֹת

¹ בלק אאוט.

שם העצם – משקלים:

המשקלים

מושגי בסיס:

משקל: תבנית שלתוכה יוצקים שורש כדי לקבל שם עצם. לציון המשקל משתמשים באותיות ק-ט-ל. יש מאות משקלים בעברית. **מקטל, קטלת, קטילה.** משקלים רבים נושאים משמעות. **למשל: מקטל = מקום. משךד, מקלט, מקדש.** טבלה מלאה של המשקלים הנדרשים בבגרות ומשמעויותיהם תמצאו בנספחים לחוברת.

זיהוי משקל – בסיס

חוקי זיהוי משקל:

- 1) על מנת לזהות משקל יש להחליף את אותיות השורש באותיות ק-ט-ל. **מקדחה = שורש ק-ד-ח = משקל מקטלה.**
- 2) משקל הוא תמיד בצורת הבסיס (יחיד נפרד). **משקלה של המילה פתרונות אינו "קטלונות" אלא קטלון.**

תרגיל 1:

ציינו ליד כל מילה את השורש ואת המשקל שלה.

משקל	שורש	שם עצם	
		מִזְרֵק	(1)
		מִסְפָּנָה	(2)
		כָּחַל	(3)
		צָבַע	(4)
		תִּרְדָּמָה	(5)
		דְּאָגָה	(6)
		נְטִיעָה	(7)
		כְּלָבָת	(8)
		מְקַדְדָה	(9)
		צָחֹק	(10)
		שָׁבִיל	(11)
		הַחֲלָפָה	(12)
		תִּקְרָבֶת	(13)
		כְּסָפוֹת	(14)
		דְּכָאוֹן	(15)
		שָׁבִיר	(16)
		סָכִין	(17)
		גְּזֻלְנִית	(18)
		פֶּסַח	(19)
		מְשֻׁטָּרִים	(20)
		גְּבוּר	(21)
		מְקַלָּת- (הגליל)	(22)
		צְהַבָּה	(23)
		יְתְרוֹנוֹת	(24)
		מְרַפָּאָה	(25)
		תִּרְגִּיל	(26)
		הַתְחַמְּקוֹת	(27)
		כְּדוּרֵי- (גומי)	(28)
		פָּמוֹט	(29)
		מְדַפְּסָת	(30)

תרגיל 2:

השלימו את הטבלה שלפניכם.

המילה	משקל	שורש		המילה	משקל	שורש	
	קְטָלַת	א-ד-מ	(2)		תְּקַטִּיל	ר-ג-ל	(1)
נֶצְחוֹן			(4)		קָטִיל	ח-ב-ב	(3)
פְּתָרוֹן			(6)		מְקַטְלָה	ב-ר-ג	(5)
	מְקַטּוֹל	ס-פ-א	(8)		קָטִילָה	נ-ג-ע	(7)
	קָטַל	ח-ב-ר	(10)		קָטַל	ח-ש-ב	(9)
נוֹפֵשׁ			(12)	מְנַפְטָה		נ-פ-ט	(11)
	קָטִיל	ת-ד-ר	(14)		קָטַל	י-ר-ק	(13)
מְצַבֵּיא			(16)	צָנוֹר	קָטוֹל		(15)
מְפַתֵּל			(18)	נִבְחָן		נ-ב-ח	(17)
תִּדְהָמָה			(20)		מְקַטֵּל	ג-ר-ש	(19)

זיהוי משקל - ניקוד משתנה

חוקי זיהוי המשקל במצב של ניקוד משתנה:

- בגזרות רבות המשקלים עשויים לקבל ניקוד שונה ועקב כך להישמע שונים לחלוטין. הדבר קורה גם כאשר השורש מכיל עיצורים גרוניים (אותיות הא"ח ר"ע).
למשל, למשקל מקטל משתייכות גם מילים כמו: מְחַלֵּף, מְבַנֵּה, מְלוֹן.
- הכלל הוא: התעלמו מן הניקוד. החליפו את אותיות השורש שזיהיתם באותיות ק-ט-ל כפי שלמדנו, גם אם המשקל שקיבלתם אינו נשמע לכם מתאים.

זיהוי משקל - גזרת המרובעים

חוקי זיהוי המשקל בגזרת המרובעים:

- בגזרת המרובעים יש בשורש אות מיותרת שאינה "נכנסת" במשקל.

- (2) לכן יש להתייחס לשתי האותיות האמצעיות כאות אחת לעניין המשקל.
פְּרָסוּם (שורש פ-ר-ס-מ) = משקל קטול.

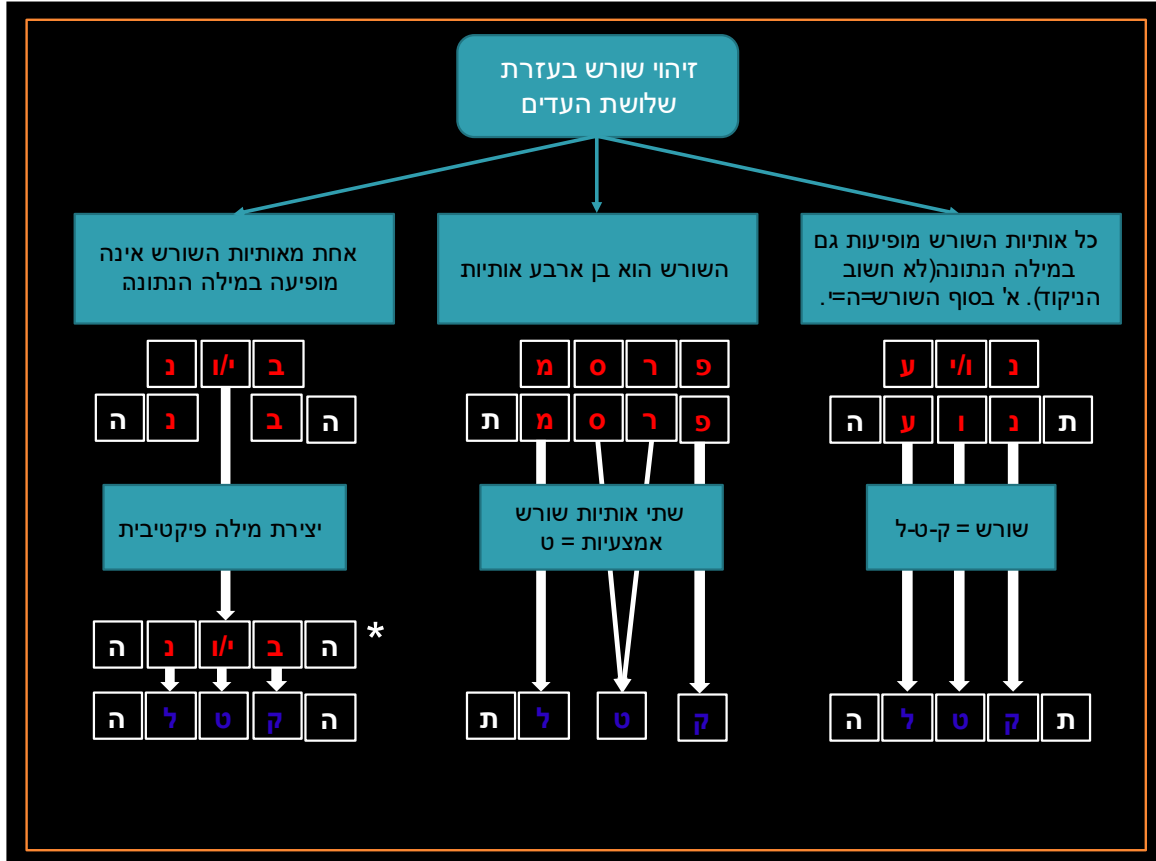
זיהוי משקל - אותיות חסרות

- (1) בגזרות מסוימות עלולה אחת מאותיות השורש להיעלם מן המילה.
למשל, למשקל הקטלה שייכות גם המילים: הַבְּנָה, הַעֲרָה.
(2) הכלל הוא: צרו מילה פיקטיבית (לא אמתית) שבה מופיעה גם אות השורש החסרה.
קבעו את המשקל של המילה הפיקטיבית. זה יהיה אותו המשקל.
הבנה = *הבינה = הקטלה.

זיהוי משקל - אותיות מתחלפות

- (1) גזרות ל"א ולי"ה נשמעות דומות לאוזן: מְצָא = בְּכָה.
(2) בפעלים הן יחסית מקפידות לשמור על ההבדלים ביניהן, אבל בשמות העצם הן נוטות להתערבב.
מן הסיבה הזאת אנחנו נמצא בשמות עצם רבים י' במקום שבו אמורה להופיע א', או א' במקום שבו אמורה להופיע י'. הרשאה = שורש ר-ש-י/ה = משקל הקטלה.
(3) מסיבות שונות האות ה' בסוף השורש בגזרת לי"ה עשויה להתחלף גם בסיומת אֵי.
בנאי = שורש ב-נ-י/ה = משקל קטל.

זיהוי משקל – סיכום

תרגיל 3:

השלימו את הטבלה שלפניכם. אין צורך לנקד את המשקל.

משקל	גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	מילה
				מוֹדָעָה
				מִבְּנָה
				תְּעוּדָה
				מוֹצָא
				תְּבוּנָה
				מוֹשָׁבִים
				פְּלֶפֶלָה
				דְּמִיוֹנוֹת
				תְּפִיטָה
				מְלוֹנוֹתֵי
				תְּמָלוֹל
				הַשְׂוָאָה

משקל	גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	מילה
				הוֹרָאוֹת
				מְנוּי
				פְּרִיטָה
				הִזְזוֹת

מילים דומות, משקלים שונים

חוקי זיהוי המשקל של מילים דומות:

- יש מילים שנשמעות דומה ממאוד אך משקלן שונה.
הגזמה (הקטלה), הנדסה (קטלה).
- אם תעבדו בזהירות ולפי הכללים ותזהו שורש לפני זיהוי המשקל, לא תטעו.

תרגיל 4:

בכל שאלה הקיפו במעגל את השם היוצא דופן במשקלו.

- א. הוֹקְרָה ב. מוֹשְׁבָה ג. הַדְּפָסָה ד. הַעֲבָרָה
- ירד במיקוד
- א. מְעַלָּה ב. מְרַמָּה ג. מְשַׁנָּה ד. מְשַׁחָה
- א. תוֹכְחָה ב. תַּדְהֵמָה ג. תוֹפְעָה ד. תְּרוּמָה
- א. מְרוֹם ב. מְכוֹן ג. מְקוֹם ד. מְרוֹר
- א. מוֹעֵד (חג) ב. מוֹצֵץ ג. מוֹקֵד ד. מוֹקֵשׁ
- ירד במיקוד

- 8) א. תְּרַחֵשׁ ב. תִּפְרִיט ג. תִּקְרִית ד. תִּסְכֵּית
- 9) א. מְצוּדָה ב. מְסַעְדָּה ג. מְעַבְרָה ד. מְלוּכָה
- 10) ירד במיקוד
- 11) א. תְּנוּעָה ב. תִּפְאוּרָה ג. תִּבְעָרָה ד. תּוֹכְחָה

תרגיל 5:

בכל שאלה הקיפו במעגל את השם היוצא דופן במשקלו.

- (1) ---
 (2) ---
 (3) ---
 (4) ---
 (5) א. סְכָסְכָן ב. דְבָרָן ג. נָגֵן ד. בִּזְבִּזָן
 (6) א. זְמָרִיר (גיינגל) ב. סָפִין ג. סְמָלִיל (לוגו) ד. חֶלְקִיק
 (7) ---
 (8) א. תְּפוּקָה ב. תְּשׁוּרָה ג. תְּשׁוּמָה ד. תְּפוּסָה (מלאה)
 (9) א. פְּלֶפְלוֹת ב. הַנְּדָסוֹת ג. קְבָלוֹת ד. הַשְּׁלָכוֹת
 (10) א. נְסִיוֹן ב. פְּתָרוֹן ג. עֲלִיוֹן ד. ?תָרוֹן
 (11) ---
 (12) א. מְהֵלֵךְ ב. מְנַן ג. מְרַעָה ד. מוֹסֵד
 (13) א. סְרָטֵט ב. גְמָד ג. פְּרָנָס ד. מְרַבֵּד

שמות עצם בעלי בניין

מושגי בסיס:

שמות פעולה: השם שבו נקראת הפעולה. **הליכה, הגברה, התחדשות.**
צורת הבינוני: פועל בזמן הווה, שבהקשרים מסוימים עשוי לשמש שם עצם או שם תואר. **השומר יושב בחדרו.**

חוקי זיהוי בניין של שמות עצם:

- 1) באופן עקרוני שיטת שלושת העדים לזיהוי בניין עובדת גם כאן.
הסכמה – הסכים, מסכים, יסכים – הפעיל.
המעצבת – עיצב, מעצב, יעצב – פיעל.
- 2) בצורות הבינוני השיטה הרגילה עובדת באופן כמעט מוחלט. יש לזכור רק שצורות בדגם פֶּעוּל (סָגוּר, רָאוּי) ובדגם פִּיעַל (יָשָׁן, צָמָא) שייכות לבניין קל.
- 3) לעומת זאת בשמות הפעולה קיימים יוצאי דופן רבים. לכן מומלץ להכיר את משקלי שמות הפעולה לעומק, אחד אחד, ולזכור לאיזה בניין שייך כל משקל (בהמשך).

תרגיל 6:

לפניכם קטע לא מנוקד. זהו את צורות הבינוני שבו וקבעו את בניין:
לא ברור מדוע השופטים בישראל מאריכים כשהם כותבים את פסקי הדין שלהם.
הרי בניגוד לעורכי הדין שלפעמים גובים את שכרם על פי מספר המילים המופיעות בטקסט שהם כתבו, שכרם של נושאי המשרה השיפוטית הוא קבוע. השופטים אינם מחויבים להעלות כל טיעון אפשרי כדי לשכנע. בניגוד לעורכי הדין לשופטים אין מתחרים.
הסיבה העיקרית לכך היא שהשופטים נדרשים לנמק את פסקי הדין שיוצאים תחת ידיהם.
אך גם אם מוטב שפסקי הדין מנומקים, מדוע הנימוק לפעמים כל כך מייגע את מי שחפץ לקרוא את פסק הדין?
חוקרים ישראלים גילו שאחת הסיבות לכך היא שהשופטים סבורים שעורכי הדין מצפים לנימוק ארוך אשר מנתח כל טענה שהם מעלים ומסביר מדוע בית המשפט מקבל או דוחה אותה.

שמות הפעולה

חוקי זיהוי שמות הפעולה ובנייניהם

- 1) הסימן הכללי של שם פעולה הוא שניתן להוסיף לפניו את המילה "פעולת...", אולם האמת היא שמדובר בקבוצה ספציפית ומוגדרת של משקלים שיש להכיר.
- 2) פעמים רבות הסימן אינו עובד, וזאת משום שמות פעולה רבים קיבלו במהלך השנים משמעויות נוספות. **למשל: ישיבה, יישוב.**
- 3) מלבד זאת יש מלים שמשמעותן פעולה, אך אינם שייכים לקבוצה המוגדרת של משקלי שמות פעולה.
- 4) לכן יש חשיבות רבה להכרה מעמיקה של משקלי שמות הפעולה. זהו נושא נפוץ מאוד בבגרות.
- 5) כמו שמות עצם אחרים, גם שמות הפעולה עשויים לקבל צורות שונות בגזרות השונות.

צורות נוספות	דוגמאות	משקל	בניין
פנייה, טיסה	שמירה, גניחה, שקיעה, זריחה	קְטִילָה	קל
חֲנִיָּה אָבְדָה, עָרְמָה, לָדָה	צעקה, יללה, נהמה שרפה, גנבה, גזלה	קָטְלָה קִטְלָה	
פְרוֹשׁ, בְּרוּר, בַּלְבּוּל	דיבור, סיפור, פיתוי, פיצוי	קָטוּל	פיעל
פרנסה, כלכלה	בקשה, קבלה, פרנסה, כלכלה	קָטְלָה	
הדחה, המרה, הודעה	השגחה, הפתעה, הצבעה	הִקְטִילָה	הפעיל
הֶשֶׁג, הֶצַע	הסכם, הפסד	הִקְטִיל	
הענות, החלשות, הסתפפות	הימנעות	הִקְטִילוּת	נפעל
התרחשות, התבוננות, השתדלות	התחמקות, התלבטות	הִתְקַטְטִילוּת	התפעל

שמות הפעולה – שינון

הדרך הטובה ביותר לשלוט בשמות הפעולה היא כמובן... לתרגל.

תרגיל 7:

לפניכם קטע ובו שמות עצם מודגשים הנוטים במשקלי שמות הפעולה. קבעו את השורש ואת הבניין של כל אחד מהם:

יצאתי לחנות כדי לבחור רהיטים לבית. הגיוון הרב בכסאות, שולחנות וארונות בחנות גרם לי לבלבול, ועל כן בסופו של דבר לא ביצעתי שום רכישה. לאחר התייעצות ארוכה עם בעלי, קיבלנו החלטה על מסגרת תקציב לריהוט. במילים אחרות, החלטנו להשקיע בריהוט הבית סכום כסף מוגדר וקבוע מראש שאותו לא נעבור בשום פנים ואופן. אילו לא היינו מקבלים החלטה מוקדמת זו, נראה שהיינו מתפתים להוצאה מוגזמת שאינה בטווח היכולת שלנו, והיינו בסכנה של שקיעה בחובות.

תרגיל 8 - למתקדמים

לפניכם קטע ובו שמות עצם רבים הנוטים במשקלי שמות הפעולה.
סמנו אותם וקבעו את השורש ואת הבניין של כל אחד מהם:

עם קבלת הידיעה על פריצת מערך האבטחה של מערכת המחשוב של החברה, החלו צוותי פיתוח ותכנות בשיקום מערך הגנה זה בשל ההכרח לשקמו מהר. בנייתו של המערך מחדש עלולה הייתה להימשך זמן רב, אך בשל הירתמותם של אנשי החברה והתגייסותם נראה שסיום העבודה קרוב, וזה הישג משמעותי. האירוע הוא הזדמנות לשינוי הנהלים בחברה. ההנחיות החדשות מורות על הסרת יישומונים (אפליקציות) שלא אושרו לשימוש ועל איסור פתיחת הודעות דואר אלקטרוני שהגיעו ממקור לא מזהה.

תרגיל 9:

1) מי מהשמות האלה במשקל מְקַטֵּל?

1. מוֹרָה
2. מוֹקֵד
3. מוֹכֵר

2) מי מהשמות האלה במשקל מְקַטֵּל?

4. מוֹקֵשׁ
5. מְעוֹרֵר
6. מוֹנֵה

3) הקיפו במעגל את השמות שבנויים במשקל של שם פעולה של בניין הפעיל:

צְנָאָה	הִפְקָר	הִסְתַּוּוּת
אֲבָטָחָה	הוֹלְכָה	הִשְׁעָרָה
מוֹכְנִית		

הקיפו במעגל את השמות שבנויים במשקל של שם פעולה של בניין פִּיעַל:

כְּבוֹשׁ	נְגִינָה	אֲכַזְבָּה	וּפּוּחַ
כְּנָנָה	גְרוּי	רְקוּד	הִזְדַּכּוּת

תרגיל 10 - למתקדמים

לפניכם שמות פעולה. בכל שורה הקיפו בעיגול את שמות הפעולה שלהם ולפועל שלהם יש בניין שונה.

- 1) ספור פְּנִיסָה הַצְהָרָה חֲתוּנָה
- 2) כְּבִיסָה קִבְּלָה הַתְּבוּנָנוּת פְּרָדָה
- 3) הוֹצָאָה הוֹרָאָה רְפוּאָה אֲסוּר

שם פעולה במשמעות שם עצם

- 1) לעיתים קרובות שמות פעולה מקבלים משמעויות נוספות, של שמות עצם ממשיים, שהם תוצאה של הפעולה או קשורים אליה. לדוגמה: **עטיפה = 1. פעולת העיטוף של דבר מה. 2. שכבה העוטפת חפץ מסוים.**
- 2) כדי לבחון באיזה מן המשפטים שם הפעולה משמש במשמעות שם פעולה ובאיזה הוא משמש במשמעות של שם עצם רגיל, ננסה להוסיף לפניו את המילה "פעולת". אם זה נשמע בסדר – מדובר בשם פעולה במשמעות שם פעולה. אם זה נשמע מוזר – מדובר בשם פעולה במשמעות שם עצם.
- 3) דוגמה 1: **הסרתי את (פעולת) העטיפה מן המתנה = משמעות שם עצם.**
דוגמה 2: **המוכרת החדשה אלופה ב(פעולת) עטיפה של מתנות = משמעות של שם פעולה.**

תרגיל 11

לפניכם משפטים ובהם שמות פעולה. הקיפו בעיגול את המשפטים שבהם שם הפעולה אינו משמש במשמעות של פעולה.

1. א. נא להתקדם לעבר היציאה.
ב. היציאה מן האולם לקחה זמן רב.
2. א. יש לבצע בדיקת קורונה לפני הכניסה לאירוע.
ב. חילקו לנו בדיקות קורונה בבית הספר.
1. א. הסעת הילדים לבית הספר בבוקר לוקחת לי רבע שעה.
ב. עלייך לעלות להסעה הצהובה.
2. א. יונית המעצבת מספקת שירותים נוספים כגון בניית אתר.
ב. סליחה, איפה השירותים?

3. א. מייק פומפאו היה המינוי החדש של נשיא ארה"ב למזכיר המדינה, במקום טילרסון שפוטר.
ב. מינוי מזכיר המדינה החדש מייק פומפאו נעשה בחיפזון.
4. א. חתמתי על טופס ה**הצהרה**.
ב. בשעת ה**צהרת** הנאמנות, מקובל לעמוד.
5. א. הגעתי ל**עבודה** באיחור של שעה.
ב. הגשתי למורה את ה**עבודה**.
ג. בזמן **עבודה** פיזית קשה, הגוף מזיע.
6. א. **ישיבה** ממושכת אינה בריאה לגב.
ב. ביום חמישי תתקיים **ישיבה** דחופה בנושא חשוב.
ג. הרב שך עמד בראש **ישיבת** פוניבז'.

שם העצם – משמעויות המשקלים והצורנים הסופיים:

משמעויות המשקלים והצורנים הסופיים

- 1) למשקלים ולצורנים הסופיים יש משמעויות. זה אינו מדע מדויק, אבל אנחנו משתמשים בכך לא מעט על מנת ליצור מילים חדשות.
- 2) בנספחים תוכלו למצוא טבלה מקיפה של משקלים וצורניים סופיים שונים ומשמעויותיהם.
- 3) כאן נדון במשמעויות העיקריות והנפוצות ביותר.
- 4) בכל מקרה זכרו שתמיד ניתן להפעיל את השכל הישר.
- 5) לצורן סופי או למשקל יכולות להיות מספר משמעויות, כך שבכל מקרה אין תחליף לשכל הישר.

9 המשמעויות העיקריות

- 1) **בעל מקצוע**
משקלים:
קָטַל - זגג, ציר, דיג.
קָטְלוּ - סדרן, בדרן.
צורנים סופיים:
ן - צוללן, משפטן.
אי - חקלאי, דבוראי, עיתונאי.
ך - סנדלר.
- 2) **תואר**
צורן סופי הופך כל מילה לתואר: מוסרי, חלבי, מקורי, משפטי, מעשי.
לצורן זה כמה וריאציות:
ני - רוחני, בוגדני.
וני - עירוני, צמחוני.

3) מקום

משקלים:

מְקַטֵּל - מקלט, מגרש, מחלף, מבנה.

מְקַטְלָה - מדרכה, מכלאה.

צורן סופי:

יָה - נגריה, סנדלריה, פלאפליה, פיצריה.

4) כלי:

משקלים:

מְקַטֵּל - מברג, מסמר, מעדר, מגהץ.

מְקַטְלָה - מברגה, מקדחה.

5) עצם מופשט

משקלים:

קְטִילוֹן - פתרון, דמיון.

צורן סופי:

וּת - טפשות, מקצועיות, גאונות.

6) בעל תכונה:

משקלים:

קְטִיל - רגיש, שביר, זהיר.

קְטִילָן - שקרן, סגפן.

צורן סופי:

יָן - משקיען, מצליחן, בוגדן.

7) שם פעולה

משקלים בולטים:

קְטִילָה (בניין קל) - פריצה, סגירה, פריחה.

קְטוּל (בניין פיעל) - שימוש, לימוד, חיסול.

הִקְטִילָה (בניין הפעיל) - השקעה, הפרעה, הנהגה.

הִתְקַטְלוּת (בניין התפעל) - התחמקות, התנהגות.

8) הקטנה

משקלים:

קטלָטל – קטנטון, כלבלב.

צורנים סופיים בולטים:

ון - גשרון, ילדון, ספרון.

ית - כפית, מפית, ארונית.

9) אוסף פריטים

משקלים בולטים:

תקטלת - תזמרת, תלבשת, תחמשת.

קטָלת – צנרת, שיטת.

צורנים סופיים בולטים:

-קה - עשבייה, צמחייה.

ון - חידון, מילון, ניבון.

משמעויות נוספות:

דוגמאות	צורן סופי	משקל	
כחל, כתם, ירק, צהב		קָטַל	צבעים
גופיה, שכמיה, חזייה	-יָה		חלקי לבוש
עברית, צרפתית, ערבית, רוסית	-יֵת		שפות
מכונית, משאית, קלנועית, מונית	-יֵת		כלי תחבורה
פחמן, חנקן, זרחן, חמצן	-אֵן		יסודות כימיים
עיתון, שבועון, ירחון, שנתון	-וֹן		כתבי עת
קציר, בציר, מסיק, קטיף		קָטַל	פעולות חקלאיות
חרצית, כלנית, סתונית, חלמונית	יֵת		צמחים
עקרונית, מדעית, טכנית	יֵת		אופן
צהבת, חצבת, שעלת		קָטַלְת	מחלות

תרגיל 1:

ציינו את השורש, את המשקל ואת המשמעות של השמות שבטבלה:

משמעות	משקל	שורש	
			כָּחַל
			קִבְּלוּ
			מִגְרָפָה
			מִקְלָטִים
			עֵלֶג
			שִׁפְעַת
			אֱלִימָה
			צָבַע
			שָׁבִיר
			נָדִיב
			חִישׁוּ
			רִקְדּוּ
			הִפְרָדוּת
			קִפִּיץ
			תִּזְמְרֵת
			מִרְפָּאָה
			רִכְבֵּת
			מִתְלַמְּדִים
			רִכִּיבָה
			צָרְבֵת

תרגיל 2:

בכל אחד מהשמות שלפניכם ציינו מה הצורן הסופי ומה משמעותו:

- אנושי
- ישות
- סנדלר
- פותחן
- צוללן
- מימן
- מונית
- הנדסאי
- ירחון
- צמחוני
- משיבון
- סולמית
- חוצפן
- ידית
- אימונית (טרנינג)
- שמשייה
- תקנון
- עוגייה
- צורפות
- שכמייה
- עירייה
- איטלקית
- ראשון
- משפחתון
- עשבייה

צורן גזירה וצורן נטייה

מושגי בסיס:

צורן: אות או מספר אותיות שאינן מילה עצמאית, אך עשויות להצטרף למילה קיימת ולהשפיע על המשמעות שלה. כאשר מוזכר המונח "צורן" בבגרות, הכוונה היא בדרך כלל ל"צורן סופי".

צורן סופי: סיומת, אות או מספר אותיות המצטרפות למילה בסופה. **ילד + ון = ילדו**.
צורן גזירה: צורן סופי שיוצר מילה בעלת משמעות חדשה (ערך מילוני נפרד). **מעדן – מעדנייה**.

צורן נטייה: צורן סופי שאינו משנה את משמעות המילה, אלא מצטרף למילה רק מכוח חוקי הדקדוק. **ילד – ילדים**.

חוקי צורן הגזירה וצורן הנטייה:

1) כל הצורנים שהוזכרו עד כה כצורנים בעלי משמעות, הם צורני גזירה. **חשמלאי**.

2) צורני הנטייה הבולטים הם:

1. רבים (ילד - ילדים, ילדות)
2. מין (מנהיג - מנהיגה, צייר - ציירת)
3. שייכות (ספר - ספרי, ספרו, ספרנו, ספרך...)
4. נדיר - סמיכות (מלך - מלכי-, מלכת-, מלכות-)
- 3) כל צורן שאינו צורן נטייה הוא צורן גזירה.
- 4) על מנת לזהות צורן נטייה שאלו את עצמכם תמיד 3 שאלות:

1. האם המילה היא ברבים?
2. האם למילה יש בן זוג זכר? (למשל גדול - גדולה)
3. האם ניתן לחלק את המילה לשניים באמצעות מילה ממשפחת "שלי"?
(למשל: כלבי - הכלב שלי)
- 5) שימו לב במיוחד לסיומת י.

- סיומת זו יכולה להיות צורן גזירה במשמעות תואר (רעיון מקורי, קושי משפטי) אך יכולה להיות גם צורן נטייה במשמעות שייכות (הילד שלי - ילדי).
- 6) לעתים מצטרפים למילה גם צורן גזירה וגם צורן נטייה. הסדר הוא תמיד: קודם כל צורן גזירה ואחריו צורן נטייה. **חבר צרפתי - חברה צרפתייה**.

תרגיל 3:

לפניכם רשימת מילים.
מיינו אותן לפי סוג הצורך שבסופן בעזרת הטבלה שמתחת לרשימת המילים.

חלוני	ספרן ילדות	ספרן זבנית אַרְצֵד	ילקוטי חללית אַרְצֵד	שולי דעתי פתרונות	מימן תברואתי זמרת	ילדן עירוני ילדות
-------	------------	--------------------	----------------------	-------------------	-------------------	-------------------

צורך נטייה	צורך גזירה

תרגיל 4:

ציינו את סוג הצורן בכל אחת מהמילים המודגשות שלפניכם:

1) טייסת יהודייה אני מפקד טייסת

2) יומן היה קשה יומן אירועים

3) האירוע הכיתתי כיתתי מקסימה

4) הכוס שבירה שבירה של כוס

5) הוא לא עמד בזה נפשית מעמסה נפשית

6) סודי שמור עמי חומר סודי

7) זו פגיעה קשה היא פגיעה

8) הכרטיסן נחמד כרטיסן אבד

9) שייטת ג'ינג'ית שייטת 13

10) שיטתי עובדת מחקר שיטתי

תרגיל 5:

א. חברו שני משפטים שונים לכל מילה שלפניכם שבאחד מהם היא תשמש צורך גזירה ובאחר צורך נטייה.

(1) תפיסתי

גזירה:

נטייה:

(2) יהלומן

גזירה:

נטייה:

(3) אכילה

גזירה:

נטייה:

(4) מקצועית

גזירה:

נטייה :

(5) תשיעית

גזירה :

נטייה :

(6) ביתי

גזירה :

נטייה :

ב. לפניכם קבוצות של שלוש מילים, ובכל קבוצה מילה אחת דו משמעית.

איזו מילה היא דו משמעית ומדוע?

(1) טבעוני רצוני פרחוני

(2) תרבותי עפרוני חולצתי

(3) מדיני פוליטי ממלכתי

פירוט היווצרות המילה

חוקי פירוט דרך היווצרות המילה :

(1) כאשר אתם מתבקשים לפרט כיצד נוצרה מילה מסוימת, עליכם לציין את דרך

התצורה אבל גם לפרט כיצד היא מיושמת במילה זו.

שקית : בסיס : שק + צורן סופי : ית.
מגהץ : שורש ג-ה-צ + משקל מקטל.

2) ייתכן שהמילה הנתונה נוצרה בתהליך בן כמה שלבים. במקרה כזה עליכם לפרט את כל השלבים. מסעדן : שורש : ס-ע-ד + משקל : מקטלה
בסיס : מסעדה + צורן סופי : ין במשמעות בעל מקצוע.

3) אם יש במילה הנתונה צורן נטייה, יש לציין גם אותו.
מסעדנים :

שורש : ס-ע-ד + משקל : מקטלה = מסעדה.
בסיס : מסעדה + צורן סופי : ין במשמעות בעל מקצוע = מסעדן.
מסעדן + צורן נטייה רבים : ים = מסעדנים.

4) תמיד עדיף להתחיל לפתור את המילה מהסוף. לזהות קודם כל אם אפשר להסיר את האותיות האחרונות ביותר במילה, ומהו תפקידן, ורק אז לעבור לאותיות שלפניהן.

5) הסדר בעברית הוא תמיד :
א. משקל

1. צורן/י גזירה (אם יש)
2. צורן/י נטייה (אם יש).

תרגיל 6:

פרטו את דרך התצורה של כל אחת מהמילים שלפניכם:

- (1) חקיינית -
- (2) טרקטורון -
- (3) תורני -
- (4) חריצות -
- (5) צהליות -
- (6) כדורגלנים -
- (7) כמותית -
- (8) ימאים -
- (9) מסוקו -
- (10) זכאי -
- (11) קטנטנות -
- (12) מילונאיות -
- (13) ניצחונו -
- (14) נשיאתו (של הארגון) -
- (15) זמרת -
- (16) מכחולי -
- (17) סבלנותה -
- (18) מכוניתם -
- (19) אנושי -
- (20) הקמתה -

חלקי הדיבור

חלקי הדיבור:

מושגי בסיס:

חלקי הדיבור: המילים בעלות המשמעות מתחלקות ל-3 קבוצות עיקריות: פעלים, תארים ושמות עצם. קבוצות אלו נקראות חלקי הדיבור.

פועל: מילה המספרת על פעולה: **החתול קפץ**.

תואר: מילה המציינת מאפיין מסוים של דבר כלשהו: **חתול שמן**.

שם עצם: מילה שהיא שמו של הדבר עצמו: **חתול**.

חוקי חלקי הדיבור:

- (1) הפועל נמצא תמיד על ציר הזמן, והסימן שלו הוא שכאשר הזמן במשפט משתנה, גם הוא משתנה. **אתמול החתול קפץ**. **מחר החתול יקפוץ**.
- (2) התואר תלוי במין, מספר וביידוע של שם העצם שלפניו, שאותו הוא מתאר. **חתול שמן**. **חתולים שמנים**. **חתולה שמנה**. **החתול השמן**.
- (3) שם העצם אינו נמצא על ציר הזמן ואינו משתנה בגלל מילים אחרות במשפט. **החתול קפץ**. **החתול יקפוץ**. **עיניו של החתול נצצו**.
- (4) זיהוי חלק דיבור הוא בדרך כלל פשוט ואינטואיטיבי.

תרגיל 1

- לפניכם משפטים. ציין את חלק הדיבור של המילים המודגשות.
- 21 ארתור קונן דויל, הסופר הבריטי, כתב את הספר הנודע "שרלוק הולמס".
 - 22 העובדים קיבלו שי לחג.
 - 23 המנהלת לא פיטרה את ענת.
 - 24 במהלך הטיוול אנחנו נלון באכסניית נוער נחמדה שתספק לנו גם ארוחות בוקר.
 - 25 העם היהודי מצפה לישועה כבר יותר מ-2000 שנה.
 - 26 ילדים (וגם מבוגרים) בכל הדורות אהבו לשחק בכדור.
 - 27 יצירת מערכת שעות לבית הספר היא אחת המשימות המורכבות ביותר שבנמצא.
 - 28 תפוחי האדמה ששכחנו במדף התחתון הרקיבו לחלוטין.
 - 29 מי יזכה להסיע את סבתא לתחנת הרכבת?
 - 30 בשמי ישראל חולפות מיליוני ציפורים נודדות מידי שנה.

זיהוי חלק הדיבור של צורת הבינוני

מושגי בסיס:

חלק הדיבור: סוג המילה – שם עצם, שם תואר או פועל.
צורת הבינוני: פועל בזמן הווה. בהקשרים מסוימים עשוי לשמש כשם עצם או כתואר.

חוקי צורת הבינוני:

- 1 צורת הפועל בזמן הווה יכולה לשמש כפועל, כתואר או כשם עצם – תלוי בהקשר.
 - 2 הזיהוי באיזה תפקיד משמשת כל צורת בינוני נעשה לפי הכללים הבאים:
 1. אם ניתן לשנות למילה את הזמן, היא פועל.
 2. אם לא ניתן לשנות למילה את הזמן אך המילה משתנה בעקבות שינויי מין ומספר במילה שלפניה, היא שם תואר.
 3. אם לא ניתן לשנות את הזמן והמילה אינה מושפעת כלל מסביבתה, היא שם עצם.
- החתול שלי טוֹרֵף עכשיו נחש = טרף אתמול = פועל.
הדינאה היא צמח טוֹרֵף = צמחים טורפים = שם תואר.
הטוֹרֵף ארב לטרפו בין השיחים = שם עצם.

תרגיל 2:

ציינו לגבי המילים המודגשות אם הן פועל, תואר או שם עצם.

יוסי **שוכב** במארב בדממה. _____

יוסי **יודע** שאסור לו לדבר בקול. _____

לפתע, הוא מזהה תנועה **חשודה** בשיחים מלפניו. _____

הוא **לוחש** לגולדמן בשיניים חשוקות _____ :

"הנה, הם **באים** _____".

גולדמן מזדקף, רוכן קדימה, ומתבונן היטב היטב במשקפת **המגדילה** שלו. _____

"לא" הוא **לוחש** "אני רואה זנב מורס. זה חתול **תועה**, כנראה". _____

המפקד מעביר סימן בחוליה: הס. _____

יש שתיקה **מהדהדת**. _____

יוסי מהרהר: מה אנחנו בעצם עושים כאן, שמונה **לוחמים** צעירים? _____

הרי זה **מטורף** לחלוטין. _____

מה אנחנו עושים כאן, באיזה חור **תקוע** על גבול לבנון? _____

כן, בתחילת הלילה הייתה התראה **מפחידה**. _____

אמרו **שמחבלים** מן החזבאללה עומדים לפלוש הלילה. הקפיצו אותם. _____

אבל, הוא **מהרהר**, כל כך שקט פה. אף נפש חיה אין פה, אפילו לא אחת. _____

מחשבותיו של יוסי **נוודות**. _____

בעוד חודש הוא **מסיים** את השירות, וחוזר הביתה. _____

לאוכל **המענג** של אימא. למיטה החמה. לחדר הנחמד שלו. לחיים שלו. _____

קול נפץ **מחריד** את השקט. יריות בוקעות את הדממה. _____

"לירות" **צועק** המפקד, ועכשיו כולם גם יודעים לאיזה כיוון. _____

יוסי יורה בכל כוחו. אתו יורים חבריו. המפקד קורא "חדל, חדל! **הפולשים** חוסלו!" _____

אין אבדות. אין פגיעות. כולם **רועדים**. כולם בריאים ושלמים. _____

חודש אחרי כן יוסי **מגיע** הביתה, ללא מדים. אבל אין הוא אותו יוסי. _____

שיבוץ צורות בינוני במשפטים במשמעויות שונות - שיטה

- (1) משימה נפוצה בבגרות היא ליצור משפטים שבהם צורת בינוני כלשהי תופיע במשמעויות שונות – בחלקי דיבור שונים.
- (2) שאלות מסוג זה עלולות לבלבל, אבל ניתן להשתמש במספר חוקים פשוטים כדי להצליח בהן. החוקים קשורים למאפיינים של חלקי הדיבור.
- (3) **שם עצם**: מילה הנמצאת בתחילת משפט ופותחת בה' הידיעה חייבת להיות שם עצם.
לכן, אם ברצוננו ליצור שם עצם, ניקח את המילה הנתונה ונציב אותה בתחילת המשפט עם ה' הידיעה בתחילתה.
למשל: **השופט עלה למטוס**.
- (4) **פועל**: מילה שניתן להטותה גם בזמן עבר או עתיד היא בהכרח פועל.
לכן נמיר את צורת הבינוני הנתונה במילה בזמן עבר, ניצור סביבה משפט, ואז נחזיר אותה לצורתה המקורית. זה יבטיח לנו שהצבנו את המילה כפועל.
למשל: **המלך שופט (=שפט) את הנאשם**.
- (5) **תואר**: מילה הפותחת בה' הידיעה ונמצאת אחרי מילה שפותחת גם כן בה' הידיעה, היא בדרך כלל שם תואר.
לכן, אם ברצוננו ליצור שם תואר, ניקח את המילה הנתונה, נוסיף לה ה' הידיעה בתחילתה, ונציב אותה לאחר מילה נוספת הפותחת בה' הידיעה.
למשל: **העולם היהודי מתפתח**.
- (6) הערה: יש לשים לב שהה' בשני המקרים היא ה' הידיעה ולא ה' הזיקה – כלומר ה' שניתן להחליף בשי' (למשל: **הגבר העומד (=שעומד) על הסיפון אינו רב החובל**).
כדי למנוע טעויות רצוי להציב את הפועל שבמשפט מיד לאחר התואר.
- (7) הימנעו מלהשתמש באותה מילה פעמיים באותו משפט כשני חלקי דיבור שונים.
אם אתם מוכרחים לעשות זאת, סמנו קו מתחת למילה שבה אתם מתמקדים.
למשל:
פועל: השופט שופט את הנאשם.
שם עצם: השופט שופט את הנאשם.

תרגיל 3:

לפניכם צורות בינוני. חברו משפטים שבהם צורת הבינוני הנתונה תשמש בחלקי הדיבור שמצוינים בשאלה.

דוגמה: עולים -

1. שם עצם: העולים החדשים נחתו בנמל התעופה.

2. פועל: אנחנו עולים במדרגות.

א. מטפל -

1. שם עצם: _____

2. פועל: _____

ב. מדליקה -

1. פועל: _____

2. תואר: _____

ג. קונים -

1. שם עצם: _____

2. פועל: _____

ד. מורכבת -

1. פועל: _____

2. תואר: _____

ה. גיבור -

1. שם עצם: _____

2. תואר: _____

ו. מתנגדות -

1. שם עצם: _____

2. פועל: _____

ז. מוזמנים -

1. פועל: _____

2. שם עצם: _____

3. תואר: _____

ח. ישנים -

1. פועל: _____

2. שם עצם: _____

3. תואר: _____

תרגיל 4:

לפניכם צורות בינוני. חברו משפטים שבהם צורת הבינוני הנתונה תשמש בחלקי הדיבור שמצוינים בשאלה.

דוגמה: עולים -

1. שם עצם: העולים החדשים נחתו בנמל התעופה.

2. פועל: אנחנו עולים במדרגות.

א. מומחה-

1. שם עצם: _____

2. תואר: _____

ב. מנקה-

1. שם עצם: _____

2. פועל: _____

3. תואר: _____

ג. מפתחים -

1. שם עצם: _____

2. פועל: _____

3. תואר: _____

ד. מנותק -

1. פועל: _____

2. תואר: _____

3. שם עצם: _____

ה. מדריכים -

1. שם עצם: _____

2. פועל: _____

3. תואר: _____

יצירת מילים לפי הנחיות

יצירת פעלים לפי הנחיות - גוף וזמן

חוקי יצירת מילים לפי הנחיות:

- 1) מומלץ להחליף את המונחים הדקדוקיים שבמשימה במילים פשוטות.
מדבר = אני.
- 2) שאלות מסוג זה מנוסחות לעתים קרובות כשאלות אמריקניות. יש לשים לב גם להבדלים דקים בניקוד. חֵזַק ≠ חִזַּק.
- 3) כאשר יש שתי אפשרויות שנשמעות בדיוק אותו הדבר, בדקו אם מופיע דגש באחת מהן. התשובה הנכונה היא זו שדומה למילה המקורית גם מבחינת הדגש. שְׁמַחְתִּי = שְׂמַח.

תרגיל 1:

כתבו מילים על פי ההנחיות.

- 1) כתבו את שם הפועל של המילה **מוֹדָדָת**: _____
- 2) כתבו את המילה לְרֹדָת בצורת ציווי נוכחים: _____
- 3) כתבו את שם הפועל של המילה **מִתְנַהֲגוֹת**: _____
- 4) כתבו את צורת העתיד של המילה **רְצִיתִי**: _____
- 5) כתבו את צורת הבינוני של המילה **עֲזַבְתָּן**: _____
- 6) כתבו את שם הפועל של המילה **הוֹלְכִים**: _____
- 7) כתבו את המילה הוֹדִיעַ בצורת ציווי נוכחת: _____
- 8) כתבו את המילה הַשְׁתַּבֵּשׂ בצורת בינוני נסתרות: _____
- 9) כתבו את שם הפועל של המילה **זָכִיתִי**: _____
- 10) כתבו את המילה לְהִזְדַּרֵּז בצורת עבר נוכחות: _____
- 11) כתבו את המילה **שָׁגַר (שיגר)** בצורת עתיד מדברים: _____
- 12) כתבו את המילה **מְשַׁפֵּר (משופר)** בצורת עתיד נסתרת: _____

יצירת פעלים לפי הנחיות – שורש ובניין

תהליך יצירת פועל משורש ומבניין נתונים:

- 1) כאשר אנו נדרשים ליצור מילה משורש ומבניין נתונים, עלינו להציב את אותיות השורש במקום האותיות פ-ע-ל שבשם הבניין.
שורש ק-פ-צ בבניין הפעיל = הקפיץ.
התוצאה תהיה פעלים בזמן עבר ובגוף נסתר.
- 2) אם נרצה לשנות גם את הגוף ואת הזמן, נעשה זאת לאחר שיצרנו מילה כלשהי בבניין המתאים.
הקפיד – זמן עתיד גוף מדבר - אני מחר - אקפיד.
- 3) עיצורים גרוניים בשורש (ה', א', ח', ע' וגם ר') עשויים לגרום לכל מיני שינויים בניקוד, אך לא בכתיב. אין מה להתרגש מכך.
- 4) בבניין התפעל, כאשר פ' הפועל היא עיצור היוצא מן השיניים (ז, ס, צ, ש, ש) התי' של הבניין תתחלף במקום עם פ' הפועל: ***הַתְּסַפֵּל – הַסְּתַפֵּל.**

5) בנוסף, בבניין התפעל כאשר פ' הפועל היא צ', הת' תהפוך לט': *התצַבֵּר – *הצְתַבֵּר

– *הצְטַבֵּר.

6) בדומה לכך, בבניין התפעל כאשר פ' הפועל היא ז', הת' תהפוך לד': *התזַמֵּן –

*הזְמַמֵּן.

תרגיל 2:

כתבו מילים על פי השורש והבניין הנתונים. את המילים כתבו תמיד את שם הפועל:

שם הפועל	עבר נסתר	בניין	שורש	
		קל (פעל)	ע-מ-ד	1.
		הפעיל	ד-ג-ש	2.
		נפעל	פ-ת-ח	3.
		התפעל	פ-ת-ח	4.
		פיעל	ש-מ-ש	5.
		התפעל	ש-ד-ל	6.
		קל (פעל)	ש-מ-ע	7.
		התפעל	צ-ר-ד	8.
		פיעל	ר-ג-ש	9.
		הופעל	ר-ג-ש	10.
		התפעל	ס-ג-ר	11.
		התפעל	ז-ח-ל	12.
		נפעל	ס-ג-ר	13.
		הפעיל	פ-ת-ע	14.
		פועל	ח-ז-ר	15.
		התפעל	ש-מ-ש	16.
		התפעל	ז-נ-ב	17.
		פיעל	ז-נ-ב	18.

		פועל	ג-ר-ש	.19
		הופעל	ר-ש-ע	.20

יצירת שמות עצם לפי הנחיות – שורש ומשקל

תהליך יצירת שם עצם משורש וממשקל נתונים:

- (1) כאשר אנו נדרשים ליצור מילה משורש ומבניין נתונים, עלינו להציב את אותיות השורש במקום האותיות פ-ע-ל שבשם המשקל:
שורש ק-פ-צ במשקל מקטלה = מקפצה.
- (2) גם כאן, עיצורים גרוניים בשורש (ה', א', ח', ע' וגם ר') עשויים לגרום לכל מיני שינויים בניקוד, אך לא בכתיב. אין מה להתרגש מכך.
- (3) בשם הפעולה של בניין התפעל – משקל התקטלות – חלים כל חוקי השיכול וההידמות של בניין התפעל:
- (4) כאשר פ' הפועל היא עיצור היוצא מן השיניים (ז, ס, צ, ש, ש) התי' של הבניין תתחלף במקום עם פ' הפועל: *התְסַפְלוּת – הַסְתַּפְלוּת.
- (5) בנוסף, כאשר פ' הפועל היא צ', התי' תהפוך לטי': *התְצַבְרוּת – הַצְתַּבְרוּת – הַצְטַבְרוּת.
- (6) בדומה לכך, כאשר פ' הפועל היא ז', התי' תהפוך לד': *התְזַמְנוּת – הַזְתַּמְנוּת – הַזְטַמְנוּת.

תרגיל 3

שם העצם	משקל	שורש	
	מְקַטֵּל	פ-ר-ק	.1
	תִּקְטָלַת (תקטולת)	ש-ל-ב	.2
	מְקַטֵּל	פ-ת-ח	.3
	הִתְקַטְּלוּת	פ-ת-ח	.4
	הִקְטִילָה	ח-ל-מ	.5
	קִטּוּל (קִיטוּל)	ש-ד-ל	.6
	הִתְקַטְּלוּת	ש-פ-כ	.7
	הִתְקַטְּלוּת	ס-כ-נ	.8
	קִטּוּל (קִיטוּל)	ר-ג-ש	.9
	מְקַטְּלָה	פ-ל-ג	.10
	מְקַטְּלַת	ס-ג-ר	.11
	קָטַל	ס-פ-ר	.12
	קִטְּלוֹן	נ-ד-ב	.13
	הִתְקַטְּלוּת	צ-נ-ע	.14
	קִטּוּל (קִיטוּל)	נ-מ-ק	.15
	הִתְקַטְּלוּת	ש-ת-פ	.16
	קִטּוּל (קִיטוּל)	ב-ק-ש	.17
	הִתְקַטְּלוּת	ז-ע-פ	.18
	הִתְקַטְּלוּת	צ-ר-פ	.19
	קִטְּיִלָה	ה-ל-כ	.20

תהליך יצירת מילים משורש ובניין נתונים – בגזרות:

- (1) בגזרות השונות לעתים יהיה צורך "לשחק" קצת עם המילה (למשל לשנות את הניקוד, להחליף אותיות או להסיר אותיות) על מנת להגיע למשהו מוכר.
- (2) בגזרת המרובעים יש להוסיף אות נוספת לשורש. מקומה של האות הנוספת הוא באמצע השורש, כלומר: יש להמיר את עי' הפועל לשתי אותיות. **פ-ר-ס-מ - פועל = פורסם.**
- (3) בגזרת ל"א צורת בינוני פעול תיכתב עם יי' בחמשת שורשי קס"ם ח"ן: **קרוי, סמוי, מצוי, חבוי, נשוי.** כמו כן, שם הפעולה של בניין פיעל - משקל קטול - ייכתב תמיד עם יי': **מילוי, ריפוי.**
- (4) בגזרת ליי"ה הה' שבסוף עשויה להתחלף באות יי' במקרים רבים: **בניתי, בנוי, בינוי, בנין ועוד.** כמו כן, בצורת עבר נסתרת הה' מתחלפת בת': **בנתה.** בשם הפעולה של בניין הפעיל - הקטלה - הה' מתחלפת באי' לפעמים: **הרשאה, הרצאה.** לעתים קרובות הה' נשמטת כליל - בעיקר לפני וי': **בנו, רצון, זכות.**
- (5) בשתי הגזרות ל"א ולי"ה עשויה להופיע הסיומת אי במקום אות השורש האחרונה: **ק-נ-א - קנאי. ש-נ-י/ה - שנאי.**
- (6) בגזרת פיי"ו הי' עשויה להתחלף בו': **י/ו-ד-ע - ידע / הודיע.** בבניין קל לעתים הי' תישמט כליל: **לדעת, דע!, דעה.**
- (7) בגזרת עוי"י ה-ו/י נשמטת בבנייני פעל (למעט בציווי, שם פועל ושם הפעולה), הפעיל והופעל. מאידך, בבנייני פיעל, פועל והתפעל האות האחרונה של השורש מוכפלת: **כ-י/ו-נ הפעיל: הכין. כ-י/ו-נ התפעל: התכונן.** במשקלים השונים לעתים נראה יי', לעיתים נראה וי', ולפעמים לא זה ולא זה: **מריצה, מרוץ, הרצה.**

תרגיל 4

שם הפועל	עבר נסתר	בניין	שורש	
		התפעל	י-ו-ב-ש	.1
		הפעיל	ג-ל-י/ה	.2
		התפעל	מ-צ-א	.3
		הפעיל	ע-ו-ד	.4
		התפעל	צ-ל-מ	.5
		פועל	ק-ל-ק-ל	.6
		התפעל	ח-ז-י/ה	.7
		הפעיל	י-ו-ת-ר	.8
		פיעל (2 תשובות אפשריות)	ש-י-ר	.9
		הופעל	י-ו-ז-ל	.10
		התפעל	צ-ו-ת	.11
		התפעל	ר-ו-ש	.12
		פעל (קל)	מ-ו-ט	.13
		פיעל	מ-ו-ט	.14
		פועל	מ-ו-ט	.15
		הפעיל	י-ו-צ-א	.16
		הפעיל	י-ו-ד-י/ה	.17

תרגיל 5

שם הפועל	צורת הבינוני (יחיד)	בניין	שורש	
		פועל	א-כ-ס-נ	.1
		הפעיל	פ-נ-י/ה	.2
		הופעל	ע-ל-י/ה	.3
		פועל	ע-ל-י/ה	.4
		פיעל	ש-ו-ט	.5
		הפעיל	י/ו-ר-י/ה	.6
		קל (פעל)	צ-ו-ד	.7
		נפעל	י/ו-ת-ר	.8
		נפעל	י/ו-ל-ד	.9
		קל (פעל)	ש-י-ר	.10
		התפעל	ל-ו-נ	.11
		התפעל (2 תשובות אפשריות)	ג-ו-ר	.12
		פעל (קל)	ת-מ-ה	.13
		נפעל	י/ו-ר-א	.14
		התפעל (2 תשובות אפשריות)	ע-ו-ר	.15
		פועל	צ-ו-ר	.16
		נפעל	כ-ו-נ	.17
*		פיעל	י/ו-ד-י/ה	.18

תרגיל 6 - למתקדמים

כתבו פעלים על פי ההנחיות:

- 1) כתבו מילה משורש ב-ד-ל בבניין הפעיל, זמן עבר, גוף נסתר: _____
- 2) כתבו מילה משורש י-ו-ש-ב, בניין הפעיל, זמן עבר, גוף נסתרים: _____
- 3) כתבו מילה משורש ר-א-י/ה, בניין התפעל, שם פועל: _____
- 4) כתבו מילה משורש ב-נ-י/ה, בניין קל, צורת בינוני פעול: _____
- 5) כתבו מילה משורש י-ו-ר-ד, בניין הפעיל, זמן ציווי, גוף נוכח: _____
- 6) כתבו מילה משורש ע-ו-ר, בניין הפעיל, זמן עתיד, גוף מדבר: _____
- 7) כתבו מילה משורש י-ו-ש-נ, בניין קל, זמן ציווי, גוף נוכח: _____
- 8) כתבו מילה משורש ש-ר-י/ה, בניין קל, בינוני פעול: _____
- 9) כתבו מילה משורש ש-נ-י/ה, בניין פיעל, שם פועל: _____
- 10) כתבו מילה משורש ד-י-ו-ג, בניין קל, זמן ציווי, גוף נוכחת: _____
- 11) כתבו מילה משורש ע-ו-ר, בניין התפעל, זמן ציווי, גוף נוכחת: _____
- 12) כתבו מילה משורש י-ו-ר-י/ה, בניין הפעיל, שם פועל: _____
- 13) כתבו מילה משורש י-ו-ר-א, בניין נפעל, זמן בינוני, גוף נסתרים: _____
- 14) כתבו מילה משורש נ-ו-ע, בניין קל, זמן ציווי, גוף נוכחים: _____

תרגיל 7

כתבו שמות עצם על פי ההנחיות.

שם עצם	משקל	שורש	
	מקטל	ק-ו-מ	.1
	תקטלת	צ-פ-י/ה	.2
	הקטלה	ע-ל-י	.3
	תקטלה	ע-ו-ד	.4
	מקטל	י-ו-ר-ד	.5
	התקטלות	ר-ו-י-מ	.6
	קיטול	ד-ו-ר	.7
	קטילה	ש-י-ר	.8
	קטָלה	כ-ל-כ-ל	.9
	קטלון	ח-ר-י	.10
	קטילה	ש-ו-ב	.11
	הקטלה	ב-ו-א	.12
	תקטלה	י-ו-ד-ע	.13
	התקטלות	מ-ו-ט	.14
	קטלה	י-ו-ל-ד	.15
	מקטל	ר-י-ו-מ	.16

תרגיל 8

כתבו שמות עצם על פי ההנחיות.

שם עצם	משקל	שורש	
	הקטלה (2 מילים)	ש-ר-י	.1
	קיטול	ח-ק-י/ה	.2
	תקטלה	ג-ו-ב	.3
	מקטלה	ל-ו-נ	.4
	קָטַל	ב-ד-י	.5
	קטלה	מ-ח-י	.6
	התקטלות	מ-ח-י	.7
	קיטול	ח-ט-א	.8
	מקטלה	ב-ו-כ	.9
	הקטלה	י/ו-ר-י/ה	.10
	תקטלת	ר-מ-י/ה	.11
	קָטַל	ח-ז-י	.12
	קטלון	י/ו-ג-י/ה	.13
	קטלות	ז-כ-י	.14
	מקטלה	ד-ו-נ	.15
	קָטַל (2 מילים)	נ-י/ו-ד	.16
	קיטול (2 מילים)	י/ו-ד-י/ה	.17
	הקטלה	י/ו-נ-י	.18

שיבוץ פועל בהקשר נתון

- (1) בשאלון הבגרות המותאם מופיעה באופן קבוע שאלה שבה תידרשו ליצור פעלים על פי שורשים מסוימים בהקשרים נתונים.
למשל: באזור (ב-נ-י/ה) _____ לפני שלוש שנים שלושה מגדלי משרדים.
- (2) בשאלות מסוג זה, השורש בעצם נתון במפורש, ואילו את הזמן, את הגוף ואת הבניין ניתן להסיק מן ההקשר.
- (3) אינכם צריכים להגדיר לעצמכם את הזמן, הגוף והבניין, אבל שימו לב שהפועל שאתם כותבים מתאים בדיוק להקשר ואתם נאמנים לזמן המשפט ולגוף שעליו הפועל מדבר.
- (4) בשאלה זו התשובה עשויה להיות שם פועל (למשל: להצליח), שנחשב פועל. היא אינה יכולה להיות שם פעולה (למשל: הצלחה), שנחשב שם עצם.
- (5) זכרו ששורשים מן הגזרות עשויים לאבד / להחליף / להוסיף אות על פי החוקים שלמדנו לעיל.
- (6) שימו לב ששורשים המסתיימים ב"י הם בעצם מגזרת ל"י, כלומר מסתיימים ב"ה:
ב-נ-י = ב-נ-י/ה.
- (7) שימו לב ששורשים בעלי י או ו באמצע הם בעצם מגזרת עו"י, כלומר ע' הפועל שלהם היא ו:
כ-ו-נ = כ-ו-נ. ב-י-נ = ב-י-ו-נ.

תרגיל 9

השלימו את המשפטים שלפניכם בפעלים על פי השורשים הנתונים. שימו לב להקשר.

שארל דומרי, חייל בצבא הפרוסי, (פ-ר-ס-מ) _____ בזכות כמויות האוכל אותן
נהג לאכול ביום יום.

כך, לדוגמה, כשנפל בשבי הבריטי, אכל שארל מידי יום 7.4 ק"ג לחם, 2.3 ק"ג ירקות, ו-
1.7 ק"ג גבינה, פי עשרה מהמנה אשר (ק-צ-ב) _____ לאסירי מלחמה אחרים.

(ס-ב-ר) _____ שכל זה לא (ס-פ-ק) _____ לשארל, כי הוא טרח (י-ו-ס-פ)
_____ לתפריט שלו חתול, 20 עכברושים, ואפילו את הנרות שניתנו לו כדי (א-ו-
ר) _____ את תא המאסר שלו.

על אף תאבונו הגדול של שארל, הוא לא (ז-כ-י) _____ בגוף גדול במיוחד.
אמנם גובהו היה כ-1.90 מטר, אך הוא לא (ת-א-ר) _____ בתור אדם שמן
במיוחד. בעודו בצבא נהג (צ-ע-ד) _____ מעל 40 קילומטר ביום בלי
תלונות.

ומה (ע-ש-י) _____ שארל באזרחות, כשכבר לא (ס-פ-ק) _____ לו
כמויות כאלה של מזון חינם אין כסף? לא בעיה. הוא יצא לגן העירוני, ושם (ל-ק-ט)
_____ ואכל כשני קילוגרם דשא מידי יום.

שיבוץ שם עצם בהקשר נתון

- 1) בשאלון הבגרות המותאם מופיעה באופן קבוע שאלה שבה תידרשו ליצור שמות עצם על פי שורשים מסוימים בהקשרים נתונים.
למשל: באזור נבנו לפני שלוש שנים שלושה מגדלי (ש-ר-ד) _____.
- 2) בשאלות מסוג זה, השורש בעצם נתון במפורש, ואילו את המשקל עליכם להסיק מן ההקשר.
- 3) אם אינכם מצליחים לזהות את המילה מיד, נסו להוסיף לשורש את המוספיות מ/נ/ת/ה בהתחלה ו-ת/ה/נ/ון בסוף.
- 4) תוכלו גם לנסות להציב את השורש במשקלי שמות הפעולה (למשל: הדרכה) או צורות הבינוני (למשל: מדריך). לעומת זאת, שם פועל (למשל: להדריך) אינו תשובה אפשרית בשאלה זו.
- 5) התאימו את שם העצם למין (זכר או נקבה: חתול/חתולה) ולמספר (יחיד או רבים: חתול/חתולים) שבהקשר. אם יש צורך להטות בסמיכות (חתולת-בר) או בשייכות (חתולי/חתולנו/חתולתך) – עשו זאת.
- 6) זכרו ששורשים מן הגזרות עשויים לאבד / להחליף / להוסיף אות על פי החוקים שלמדנו לעיל.
- 7) שימו לב ששורשים המסתיימים ב"י הם בעצם מגזרת ל"י, כלומר מסתיימים ב"ה:
ב-נ-י = ב-נ-י/ה.
- 8) שימו לב ששורשים בעלי י או ו באמצע הם בעצם מגזרת עו"י, כלומר ע' הפועל שלהם היא י/ו:
כ-ו-נ = כ-י/ו-נ. ב-י-נ = ב-י/ו-נ.

תרגיל 10

השלימו את המשפטים שלפניכם בשמות עצם על פי השורשים הנתונים. שימו לב להקשר.

את צנתור הלב הראשון בהיסטוריה ביצע (מ-צ-א) _____ צנתור הלב - על עצמו.

הרופא הגרמני ורנר פורסמן סיים את לימודיו בגיל 24 וכעבור שנה השתוקק לפתוח ב(נ-ס-י) _____ שנועד לברר רעיון חדשני שעלה בדעתו. הרעיון היה להחדיר צינור דק דרך וריד שיגיע עד ללב ולהחדיר דרכו (ר-פ-א) _____ או לבצע (ב-ד-ק) _____ . השנה אז הייתה תרפ"ט (1929) והרעיון נתפס כ(ש-ג-ע) _____ . על כן, פורסמן לא קיבל (א-ש-ר) _____ מראש ה(ח-ל-ק) _____ שלו לבצע את הניסוי.

פורסמן היה נחוש לבחון את הרעיון שלו, אך ללא אישורים, לא היו לו קליינטים שבהם יוכל לערוך את הניסוי. לפיכך, פורסמן החליט שיערוך את נסיון הצנתור הראשון על... עצמו.

לצורך ההליך הרפואי, ורנר פורסמן נזקק (ס-י-ע) _____ . הוא ביקש מאחות בשם גרדה דיטזן לעזור לו. דיטזן עזרה לפורסמן להשיג (צ-י-ד) _____ לצורך הניסוי, אבל כשהבינה שפורסמן מתכוון לבצע את הניסוי בגופו שלו, היא דרשה להשתתף בו במקומו.

אולם פורסמן לא התכוון להעניק למישהו אחר את ה(כ-ב-ד) _____ שבלעבור את הצנתור הראשון בעולם. הוא אמר לדיטזן שהוא מסכים שהיא תחליף אותו, אבל אז קשר את האחות לשולחן ה(נ-ת-ח) _____ , הזריק לה זריקת (ר-ד-מ) _____ והמשיך בניסוי כפי שתכנן – על גופו שלו.

כשהצינור כבר היה בעומק של כ-30 סנטימטר בתוך גופו ואי אפשר היה לעצור את ה(ה-ל-כ) _____ , ורנר שיחרר את דיטזן וביקש ממנה ליצור קשר עם מחלקת הרנטגן לצורך (ת-ע-ד) _____ הניסוי.

על אף שהניסוי הצליח, מנהלי המחלקה רתחו מזעם. בהמשך חייו פוטר פורסמן מספר פעמים והתקשה לפתח קריירה רפואית ומדעית. הניסוי שלו דווקא פורסם בז'ורנל רפואי מכובד, אבל זה בדיוק מה שהפסיק את ההתמחות שלו בכירורגיה.

ואחרי הכול, בשנת תשט"ז (1956) הוענק לפורסמן פרס נובל ל(ר-פ-א) _____ . טכניקת הצנתור שהמציא משמשת את הרפואה עד היום, ומצילה את חייהם של אנשים רבים ברחבי העולם מידי יום.

שימושי הצורות - למתקדמים

- (1) לחלק מן הצורות יש שימושים קבועים.
- (2) כאשר לשתי צורות יש שימוש משותף, ניתן להחליף בין הצורות.
- (3) הוראה או הנחיה ניתן להביע בעברית במספר צורות:
 - א. ציווי: **קח כדור אחד כל בוקר.**
 - ב. [יש/עליך] + שם פועל: **יש/עליך לקחת כדור אחד כל בוקר.**
 - ג. שם פעולה + היא חובה: **לקחת כדור אחד כל בוקר היא חובה.**
- (4) הדגשת הפעולה במקום מבצעה: כאשר מסיבה כלשהי איננו מעוניינים להדגיש את מבצע הפעולה, נוכל להשתמש באחד מן המבנים האלה:
 - א. סביל: **קולות הבוחרים נספרים הלילה.**
 - ב. שם פועל: **כדאי לספור את הקולות הלילה.**
 - ג. שם פעולה: **ספירת הקולות מתחילה.**
- (5) מכך עולה למשל שכאשר נרצה לכתוב הוראה אבל להפנות אותה לגברים ולנשים כאחד, יהיה הגיוני להשתמש בשם פועל או בשם פעולה.

נספחים – מערכת הצורות

המשקלים והצורנים הסופיים ומשמעויותיהם
משמעויות נפוצות וחשובות במיוחד מסומנות בקו.

שמות הפעולה

המשקל	המשמעות	דוגמות	וריאציות נוספות
קטילה קטלה קטלה	שם פעולה – קל	שְׁמִירָה, קְפִיצָה גְּנֵבָה, שְׂרָפָה יִלְלָה, צָרְחָה	חֲשִׁיבָה, עֲלִיָּה, גִּישָׁה לָדָה, דָּעָה אָנְחָה
הקטלות	שם פעולה – נפעל	הזְכָרוֹת, הַמְנַעוֹת	הַרְדָּמוֹת, הַאֲחִזוֹת
הקטיל הקטלה אקטלה	שם פעולה - הפעיל	הַפְרֵשׁ, הַבְדִּיל הַבְטָחָה, הַצְלָחָה אֲבַחֵנָה, אֲבַטָּחָה	הַשֵּׁג, הַצַּע הוֹדַעָה, הַסְרָה, הַעֲרָה
קטויל קטלה	שם פעולה - פיעל	סָפּוֹר, בְּקוֹשׁ בִּקְשָׁה, קִבְּלָה	פָּרְסוּם, בְּרוּר פָּרְנָסָה
התקטלות	שם פעולה - התפעל	הַתְּבַגְרוֹת, הַתְּלַכְדוֹת	הַשְׁתַּדְּלוֹת, הַתְּמוֹדְדוֹת

צורות הבינוני

וריאציות נוספות	דוגמות	המשמעות	המשקל
מְשׁוֹרֵר, מְעוֹדֵד	מְפַקֵּד, מְאָמֵן	בעל מקצוע - פיעל	מְקַטֵּל
מְצַיֵּל, מְפִיק, מוֹרֵה	מְצַבֵּיא, מְנַהֵיגָה	בעל מקצוע - הפעיל	מְקַטִּיל
אוֹרֵחַ, רוֹפֵא, קוֹנֵה	שׁוֹמֵר, סוֹהֵרֵת, שׁוֹפֵט	בעל מקצוע - קל	קוֹטֵל
יָפָה, מְלֵא	רָעַב, צָמָא, עֵיפָה	מצב - קל	קָטַל
רְפוּי, מְצוּי	שָׁמוּר, בְּדוּק, חָמוּר	בעל תכונה - קל	קָטוּל
נוֹרָא, נְבוֹדָ, נְבוֹן	נְפֵלָא, נְהַדָר, נְחָשֵׁב	בעל תכונה - נפעל	נְקָטַל
מְעַתֵּק, מוֹכַח, מוּגָן	מְשַׁלֵּם, מְחַלֵּשׁ	בעל תכונה - הופעל	מְקָטַל
מְלַעֵר, מְפַרְסֵם, מְרוֹמֵם	מְגַשֵּׁם, מְיַחֲדֵת	בעל תכונה - פועל	מְקָטֵל
מְתַמּוֹדֵד, מְשַׁתְּנֵה, מְתַפּוֹצֵץ	מְתַלְמֵד, מְתַנַּגֵּד, מְתַבַּגֵּר	בעל תכונה/מקצוע - התפעל	מְתַקְטֵל

משקלים בולטים

המשקל	המשמעות	דוגמות	וריאציות נוספות
קטל	בעל מקצוע בעל תכונה כלי	נגר, ספר, ציידת, נהג חלש, חזק קטר	בנאי, פלאי קנאי, בדאי שנאי
קטלון	בעל מקצוע בעל תכונה	רקדן, חקן צרכן, נקמון, שקרן	
קטלון	בעל מקצוע בעל תכונה	סדרן, קבלן, חבלן דברן, קפדן	
קטלת	מחלה אוסף פריטים כלי	אדמת, חצבת, צרבת סיירת, טיסת, רכבת כספת, רתכת	שפעת, קדחת, שפשפת כרטסת שבשבת
מקטל	מקום	מגדל, מסגד	מחלף, מקום, מוסד, מטע, מרעה
מקטלה	מקום	מדרכה, משטרה	מושבה, מלונה, מחלה, מעברה
מקטל	כלי	מברג, מסרק	מגב, מטוס, מחס, מוקש
מקטלה	כלי	מסרנה, מבחנה	מצבה, מניפה, מסלה, מכולה
מקטלת	כלי	מדפסת	מצקת, מגבת
קטלון	שם עצם מופשט	פתרון	חשבון
קטלון	שם עצם מופשט מצב מחלה	נצחון, זכרון תמהון, חדלון שגעון, דכאון	דראון תאבון, הריון

משקלים נוספים

המשקל	המשמעות	דוגמות	וריאציות נוספות
קטיל	בעל תכונה כלי	אָמִיץ, כְּבִיר סָפִין, פְּטִישׁ	עָרִיץ רְהִיט
קטיל	בעל תכונה פוטנציאלית עונה/פעולה חקלאית כלי	רְגִישׁ, מְהִיר אָכִיל, שְׁבִיר, דְּלִיק בְּצִיר, קָטִיף, חָרִישׁ עָגִיל, צָמִיד	פְּגִיעַ קָלִיעַ
תקטלת	אוסף פריטים	תְּלַבֶּשֶׁת, תְּזַמְרֵת	
קטל	צבע בעל תכונה	צָהַב, יָרֵק, אָדָם אָיִם, אָרֶד	
קטל	בעל מום בעל תכונה	אֵלֶם, חָגֵר טֶפֶשׁ	פְּסָח, חֲרָשׁ, קָרַח גָּאָה
קטול	כלי בעל תכונה בעל חיים	צָנוֹר, כְּנוֹר שְׂכוֹר, גְּבוֹר צָפוֹר	
תקטלה	שם עצם מופשט	תְּרַדְדָּה, תְּדַהְדְּהָ	תְּנוּעָה, תּוֹכְחָה
קטלטל	הקטנה	כְּלָבֶלֶב, יֶרְקָרֵק, שְׂמִמָּן	
קטליל	הקטנה	סְמִלִיל, דְּחִלִיל	חֶלְקִיק

משמעויות הצורנים (בדרך התצורה בסיס+ צורן)

הסיומת	משמעות	דוגמה
-י	<u>שם תואר</u> מוצא	שָׂכָלִי, חֲלוּמִי, חֲתִיתִי אֲנִגְלִי, סִפְרָדִי
-ני	שם תואר	רוחֲנִי, בּוֹגְדָנִי
-וני	שם תואר	עִירוֹנִי, צְמַחוֹנִי
-ון	הקטנה כתב עת אוסף פריטים כלי תור וסדר מקום	יִלְדוֹן, סִפְלוֹן יוֹמוֹן, שְׁבוּעוֹן, עֵתוֹן נִיבּוֹן, תִּקְנוֹן שְׁעוֹן, סְבִיבוֹן רֵאשׁוֹן, אַחֲרוֹן גִּנוֹן, פְּעוּטוֹן
-יה	מקום אוסף פריטים חלקי לבוש כלי דבר מאכל קטן	נִגְרִיָּה, מִסְגְּרִיָּה סִפְרִיָּה, עֵשְׂבִיָּה גּוֹפִיָּה, שְׂכֵמִיָּה סְבוּנִיָּה, מְטִרִיָּה נִקְנִיקִיָּה, סִכְרִיָּה, עוֹגִיָּה
-ון	בעל מקצוע בעל תכונה יסוד כימי כלי	יִרְקוֹן, רִפְתָּוֹן, תַּעֲשָׂוֹן בוֹגְדָוֹן, מַעֲתִיקוֹן פְּחָמוֹן, אֲשָׁלְגוֹן יוֹמָוֹן, פּוֹתָחוֹן
-ית	הקטנה כלי תחבורה שפה תיאור אופן כלי צמח חלקי לבוש שבר	מְפִית, קִשִּׁית מוֹנִית, מְשָׂאִית צְרָפְתִית, יִנִּית עֶקְרוֹנִית, רִשְׁמִית יְדִית, מַחְסִנִית כְּלָנִית, סִתְּנִית אֲמוֹנִית, חֶרְמוֹנִית חֲמִישִׁית, שְׁשִׁית

מוזרות, ילדות נחמדות, קמזנות, חולמנות גננות, ספרות	שם עצם מופשט תכונה מקצוע	- ות
חשמלאי, חנאי	בעל מקצוע	-אי
סנדלר, כספר	בעל מקצוע	-ר

שמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי שכדאי להכיר:

מהות = מה+ות

כמות = כמה+ות

איכות = איך+ות

ישות = יש+ות

זהות = זהה+ות

נספחים – מערכת הצורות

המשקלים והצורנים הסופיים ומשמעויותיהם
משמעויות נפוצות וחשובות במיוחד מסומנות בקו.

שמות הפעולה

המשקל	המשמעות	דוגמות	וריאציות נוספות
קטילה קטלה קטלה	שם פעולה – קל	שמירה, קפיצה גנבה, שרפה יללה, צרחה	חשיבה, עללה, גישה לדה, דעה אנחה
הקטלות	שם פעולה – נפעל	הזכרות, המנעות	הרדמות, האחזות
הקטל הקטלה אקטלה	שם פעולה - הפעיל	הפרש, הבודל הבטחה, הצלחה אבחנה, אבטחה	השג, הצע הודעה, הסרה, הערה
קטול	שם פעולה -	ספור, בקוש	פרסום, ברור

קטלוג	פיעל	בקשה, קבלה	פרנסה
התקטלות	שם פעולה - התפעל	התבגרות, התלקדות	השתדלות, התמודדות

צורות הבינוני

וריאציות נוספות	דוגמות	המשמעות	המשקל
מְשׁוֹרֵר, מְעוֹדֵד	מְפַקֵּד, מְאַמֵּן	בעל מקצוע - פיעל	מְקַטֵּל
מְצַיֵּל, מְפַיֵּק, מוֹרֵה	מְצַבֵּיֵא, מְנַהִיגָה	בעל מקצוע - הפעיל	מְקַטִּיל
אוֹרֵחַ, רוֹפֵא, קוֹנֵה	שׁוֹמֵר, סוֹהֶרֶת, שׁוֹפֵט	בעל מקצוע - קל	קוֹטֵל
יָפָה, מְלֵא	רָעַב, צָמֵא, עֵיפָה	מצב - קל	קֵטֵל
רְפוּי, מְצוּי	שָׁמׂוּר, בְּדוּק, חָמוּר	בעל תכונה - קל	קָטוּל
נוֹרָא, נְבוֹדָ, נְבוֹן	נְפֵלָא, נְהַדָר, נְחָשֵׁב	בעל תכונה - נפעל	נְקָטֵל
מְעַתֵּק, מוֹכַח, מוּגָן	מְשַׁלֵּם, מְחַלֵּשׁ	בעל תכונה - הופעל	מְקַטֵּל
מְלַעֵר, מְפַרְסֵם, מְרוֹמֵם	מְגַשֵּׁם, מְיַחֲדֵת	בעל תכונה - פועל	מְקַטֵּל
מְתַמּוֹדֵד, מְשַׁתְּנֵה, מְתַפּוֹצֵץ	מְתַלְמֵד, מְתַנַּגֵּד, מְתַבַּגֵּר	בעל תכונה/מקצוע - התפעל	מְתַקְטֵל

משקלים בולטים

המשקל	המשמעות	דוגמות	וריאציות נוספות
קטל	בעל מקצוע בעל תכונה כלי	נגר, ספר, ציידת, נהג חלש, חזק קטר	בנאי, פלאי קנאי, בדאי שנאי
קטלון	בעל מקצוע בעל תכונה	רקדן, חקן צרכן, נקמון, שקרן	
קטלון	בעל מקצוע בעל תכונה	סדרן, קבלן, חבלן דברן, קפדן	
קטלת	מחלה אוסף פריטים כלי	אדמת, חצבת, צרבת סיירת, טיסת, רכבת כספת, רתכת	שפעת, קדחת, שפשפת כרטסת שבשבת
מקטל	מקום	מגדל, מסגד	מחלף, מקום, מוסד, מטע, מרעה
מקטלה	מקום	מדרכה, משטרה	מושבה, מלונה, מחלה, מעברה
מקטל	כלי	מברג, מסרק	מגב, מטוס, מחס, מוקש
מקטלה	כלי	מסרנה, מבחנה	מצבה, מניפה, מסלה, מכולה
מקטלת	כלי	מדפסת	מצקת, מגבת
קטלון	שם עצם מופשט	פתרון	חשבון
קטלון	שם עצם מופשט מצב מחלה	נצחון, זכרון תמהון, חדלון שגעון, דכאון	דראון תאבון, הריון

משקלים נוספים

המשקל	המשמעות	דוגמות	וריאציות נוספות
קטיל	בעל תכונה כלי	אָמִיץ, כְּבִיר סָפִין, פְּטִישׁ	עָרִיץ רְהִיט
קטיל	בעל תכונה פוטנציאלית עונה/פעולה חקלאית כלי	רְגִישׁ, מְהִיר אָכִיל, שְׂבִיר, דְּלִיק בָּצִיר, קָטִיף, חָרִישׁ עָגִיל, צָמִיד	פְּגִיעַ קָלִיעַ
תקטלת	אוסף פריטים	תְּלַבֶּשֶׁת, תְּזַמְרֵת	
קטל	צבע בעל תכונה	צָהַב, יָרֵק, אָדָם אָיִם, אָרֶד	
קטל	בעל מום בעל תכונה	אֵלֶם, חָגֵר טֶפֶשׁ	פְּסָח, חֲרָשׁ, קָרַח גָּאָה
קטול	כלי בעל תכונה בעל חיים	צָנוֹר, כְּנוֹר שְׂכוֹר, גְּבוֹר צָפוֹר	
תקטלה	שם עצם מופשט	תְּרַדְדָּה, תְּדַהְדְּהָה	תְּנוּעָה, תּוֹכְחָה
קטלטל	הקטנה	כְּלָבֶלֶב, יֶרְקָרֵק, שְׂמִנְמוֹן	
קטליל	הקטנה	סְמִלִיל, דְּחִלִיל	חֶלְקִיק

משמעויות הצורנים (בדרך התצורה בסיס+ צורן)

הסיומת	משמעות	דוגמה
-י	שם תואר מוצא	שָׂכָלִי, חֲלוּמִי, חֲתִי אֲנָגְלִי, סִפְרָדִי
-נִי	שם תואר	רוחֲנִי, בּוֹגְדָנִי
-וֹנִי	שם תואר	עִירוֹנִי, צְמַחוֹנִי
-וֹן	הקטנה כתב עת אוסף פריטים כלי תור וסדר מקום	יֵלְדוֹן, סִפְלוֹן יוֹמוֹן, שְׁבוּעוֹן, עֵתוֹן נִיבּוֹן, תִּקְנוֹן שְׁעוֹן, סְבִיבוֹן רֵאשׁוֹן, אַחֲרוֹן גִּנּוֹן, פְּעוּטוֹן
-יָהּ	מקום אוסף פריטים חלקי לבוש כלי דבר מאכל קטן	נִגְרִיָּה, מִסְגְּרִיָּה סִפְרִיָּה, עֵשְׂבִיָּה גּוּפִיָּה, שְׂכַמִּיָּה סְבוּנִיָּה, מְטָרִיָּה נִקְנִיקִיָּה, סִכְרִיָּה, עוֹגִיָּה
-וֹ	בעל מקצוע בעל תכונה יסוד כימי כלי	יִרְקוֹ, רִפְתּוֹ, תַּעֲשִׂוֹ בוֹגְדוֹ, מַעֲתִיקוֹ פְּחָמוֹ, אֲשָׁלְגוֹ יוֹמוֹ, פּוֹתָחוֹ
-יִת	הקטנה כלי תחבורה שפה תיאור אופן כלי צמח חלקי לבוש שבר	מְפִיִּת, קִשִּׁית מוֹנִית, מְשָׂאִית צְרָפְתִּית, יֹנִית עֲקָרוֹנִית, רִשְׁמִית יְדִית, מַחְסִנִּית כְּלִינִית, סִתְּוִנִּית אֲמוֹנִית, חֶרְמוֹנִית חֲמִישִׁית, שְׁשִׁית

מוזרות, גלדות נחמדות, קמפנות, חולמנות גננות, ספרות	שם עצם מופשט תכונה מקצוע	- ות
חשמלאי, חנאי	בעל מקצוע	-אי
סנדלר, כספר	בעל מקצוע	-ר

שמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי שכדאי להכיר:

מהות = מה+ות

כמות = כמה+ות

איכות = איך+ות

ישות = יש+ות

זהות = זהה+ות

מרכיבים חשובים בהלחם בסיסים:

כדור : כדורסל, כדורגל, כדוריד.

מד : מדחן (מד+חנייה), מדחום

אור : רמזור (רמז+אור), זרקור (זרק+אור), מגדלור (מגדל+אור)

נון (=דג בארמית) : דיונון (דיו+נון), תַּמְנוּן (תמניא (8)+נון)

נוע : אופנוע (אופן+נוע), קולנוע, דרגנוע

קול : פסקול, רמקול

אל (ללא) : אלחוט, אלמוות.

שמות נוספים שנוצרו בדרך של הלחם בסיסים שכדאי להכיר:

אֶמְרָן = אמן+ארגון

תַּפּוּזִינָה = תפוז+קלמנטינה

חִיזָר = חי+זר

אֵלוּ = אם+לו

בְּרִיזָה = בר+אווז

בְּרִישָׁה = בר+אנש

מוֹתֵג = מוצר+תג

דְּחַפּוֹרָה = דחף+חפר

חֲמִשָּׁשִׁיר = חמש+שיר

מְחַזְמֵר = מחזה+זמר

יַעֲזָה = יעל+עז

עֲרַפְיָה = ערפל+פיח

קֶרֶן + אָף = קרן+אף

מִדְרָחוֹב = מדרכה+רחוב

שְׂנֵהָב = שן+הב